

Andrzej Zielonka

O POKOLENIACH DLA POKOLEŃ

HISTORIA

NASZEJ ZIEMI

Europejski Fundusz Rolny na rzecz
Rozwoju Obszarów Wiejskich

Program
Rozwoju
Obszarów
Wiejskich
na lata 2007-2013

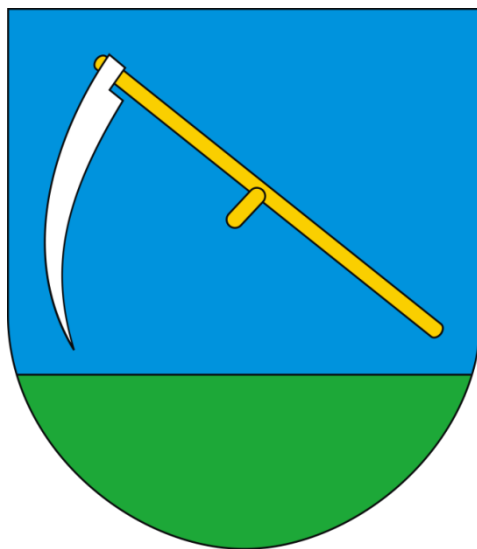
„Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”.
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach działania 413 „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” – mały Projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Wydawca: Gminny Ośrodek Kultury w Wielowsi.

Instytucja zarządzająca PROW 2007-2013 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Wielowieś 2014

Andrzej Zielonka

**O POKOLENIACH DLA POKOLEŃ –
HISTORIA
NASZEJ ZIEMI**

**Gminny Ośrodek Kultury w Wielowsi
Wielowieś 2014**

1. Widok pałacu w Wielowśi, zbudowany w 1748 r. przez hrabiego Verdugo, przebudowany został za czasów barona von Duranta w latach 1923-1927, a jeszcze wcześniej w latach 1911/1912. Wbudowany został w kształcie litery „L”,
2. Herbem Gminy Wielowieś jest: w polu błękitnym tarczy późnogotyckiej, nad zieloną podstawą symbolizującą łąkę, kosa srebrna o złotym kosisku i takimże trzonku. (Zatwierdzony uchwałą Rady Gminy nr XXVIII/281/20 z dnia 14.11.2013 r.)

Wszelkie prawa zastrzeżone

ISBN 978-83-939218-0-5

WYDAWCA:

Gminny Ośrodek Kultury
ul. Główna 47
44-187 Wielowieś
gok_wielowies1@o2.pl

OPRACOWANIE REDAKCYJNE:

Andrzej Zielonka
Agnieszka Sobota
Barbara Mika

PROJEKT OKŁADKI:

Joanna Szewczyk

WYDANIE:

Nakład 500 egz. + 6 ebook

SPIS TREŚCI:

Wstęp.....	5
1. Położenie.....	7
2. Dzieje	8
3. Parafia	57
3.1 Kościół	72
3.2 Księża.....	95
4. Właściciele	106
5. Pałac	120
6. Szkoła.....	126
7. Wielowieś w pieczęcie.....	157
8. Wielowieś w reklamie.....	173
9. Komunikacja	188
10. Wielowieś w legendach i wierszu	196
11. Wielowieś na mapie	211
12. Opis Wielowśi w przewodnikach.....	218
13. Ludność	220
14. Sport	223
15. Żydzi w Wielowśi	226
16. Osoby związane z Wielowśią.....	235
17. Książki i foldery związane z Wielowśią	250
18. Wielowieś w pocztówce.....	261
19. Straż pożarna.....	284
20. Wielowieś w fotografii mieszkańców	289
Bibliografia.....	313

Wstęp

Wielowieś – to nasza mała ojczyzna. Nie mieliśmy dotąd tak obszernej książki, która by udokumentowała życie dawnych mieszkańców tego terenu wraz z krajobrazami i zabytkami znajdującymi się na naszej ziemi. Chcę, aby każdy mógł się z nimi bliżej zapoznać w każdej chwili u siebie w domu.

Na początku chciałbym bardzo serdecznie podziękować wszystkim osobom, które przyczyniły się do powstania niniejszej monografii.

Książka powstała dzięki regionalistom, kolekcjonerom oraz swojemu zamiłowaniu do wsi, do której z dużym zaangażowaniem zbierałem stare fotografie i udokumentowałem historię tych terenów.

Książka przedstawia zarys historyczny wioski, który został pokazany w różnych aspektach: poprzez historię wioski, dziejów zamku, ukazaniu pieczętek różnych instytucji, reklam, osób związanych z Wielowsią oraz licznych, dziś już unikatowych fotografii mieszkańców oraz zabytków prezentowanej wioski.

Z prawdziwą satysfakcją i dumą zapraszam do obejrzenia jak również przeczytania książki, która została poświęcona naszej małej ojczyźnie.

1. Położenie

Wielowieś leży w północno-zachodniej części województwa śląskiego i ziemskiego powiatu gliwickiego na 50°30' szerokości geograficznej północnej oraz 18°45' długości geograficznej wschodniej. Pod względem geograficznym należy do Wyżyny Śląskiej. Teren Wielowśi jest równinny, za wyjątkiem granicy z Błężowicami w kierunku północno-zachodnim i Sierotami w kierunku południowym. Wysokość wzniesień sięga do 265 m n.p.m.

Równina ta jest obszarem uprawnym o glebie miejscami piaszczystej, miejscami gliniastej, wytworzonej na podłożu skał wapiennych. Gleby są średnio urodzajne. Na obszarze całej gminy Wielowieś występują gleby bielcowe i pseudobielcowe, brunatne wyługowane, czarne ziemie zdegradowane, mady i gleby mułowotorfowe.

Dominują gleby bielcowe i pseudobielcowe wytworzone głównie z piasków gliniastych lekkich, słabo gliniastych lub glin lekkich. Pod względem rolniczym w większości zaliczane są do gleb żyznio-ziemniaczanych lub żyznio-łubinowych.

Wielowieś jest usytuowana w niewielkiej odległości od dużych ośrodków miejskich: Gliwic 28 km, Tarnowskich Gór 20 km, Zabrze 30 km, Bytomia 30 km. Należy do województwa śląskiego, ale od miasta wojewódzkiego oddalona jest około 50 km. W granicach administracyjnych Wielowśi leżą miejscowości: Jeżmanów i Kotków.

Liczba mieszkańców wynosi około 2000. Obszar Wielowśi znajduje się w dorzeczu Odry. Miejscowość leży w obszarze występowania Głównego Zbiornika Wód Podziemnych nr 333, który należy do grupy najzasobniejszych struktur wodonośnych w kraju.

2. Dzieje

Wielowieś należy do powiatu gliwickiego, leży około 25 km na północ od Gliwic i około 10 km na północny wschód od starego miasta Toszek, z którym wieś jak i Parafia od samych początków aż po nasze czasy była ściśle związana, tak pod względem polityczno – administracyjnym, jak i kościelnym. Toszek był bowiem od zarania dziejów dla wszystkich miejscowości parafii Wielowieś siedzibą władzy kasztelańskiej. Granice starej kasztelanii toszeckiej pokrywały się prawdopodobnie z pierwotnym zasięgiem Dekanatu Toszeckiego. Całe to terytorium w przeszłości zawsze należało do Diecezji Wrocławskiej i graniczyło kiedyś przez setki lat bezpośrednio z Diecezją Krakowską, obecnie tworzy ono przygraniczną wschodnią część Diecezji Opolskiej i graniczy przez byłe terytoria Parafii Wielowieś, a obecnie przez Parafie Koty i Tworóg z Diecezją katowicką. Miejscowości należące do dzisiejszej parafii Wielowieś zaliczane są do starych osad górnośląskich, o których wspominają dokumenty już w pierwszym dziesięcioleciu XV wieku. W jednym z tych dokumentów, mianowicie w „Liber fundacionis episcopatus Vratislaviensis”, czyli w księdze „Fundacji Biskupstwa Wrocławskiego” z roku 1305 wspomniane są tam po raz pierwszy wszystkie dzisiejsze miejscowości Parafii wielowiejskiej, a więc; Wielowieś, Świniowice, Kieleczka i Odmuchów, za wyjątkiem Czarkowa, który jednak prawdopodobnie już też istniał. Księga ta zawiera spis wszystkich ówczesnych wiosek na Śląsku, które były zobowiązane składać daniny roczne na rzecz wrocławskiej stolicy biskupiej. O Wielowisi dokument ten z 1305 dosłownie tak pisze: „*Item in Magna Villa sunt XL mansi parvi decimam in capis de 3-bus triticis siliginis et avenae*”. Figuruje tam wprawdzie tylko łacińska nazwa Wielowieś – „MAGNA VILLA”, bo dokument ten jest pisany w języku łacińskim, lecz kilkadziesiąt lat później pojawia się w dokumentach także polska nazwa „WIELOWIEŚ”, jak i niemiecka „LANGENDORF”.¹

W 1638 roku w wielowiejskiej parafii została założona księga metrykalna. Na podstawie owej księgi chrztów i ślubów można przedstawić katalog nazwisk, jakie występowały W ówczesnej Wielowisi: Babenek, Biela, Boyda, Dworaczek, Dworok, Chudożepka, Ciesła, Formon, Fridek, Fridol, Garbas, Glogasa, Gocol, Gobas, Golofiel, Hatlapa, Jasiek, Jedrek,

¹ Ks. Stefan Łysik, Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowisi, Wielowieś 1992 r., s. 4-5.

Jendreicek, Jura, Kaluza, Kantor, Kiers, Kikulka, Korbel, Kowol, Kuchors², Kunik, Legarus, Lesny, Lukaszek, Matuszek, Miosga, Niedziela, Napora, Nowara, Owcors, Pastuszka, Pawelczyk, Pietruszka, Porcek, Pribelo, Rzesnik, Rzitla, Sitors, Sobek, Sobota, Soltisek, Sopot, Smolarcik, Sroka, Swiecz, Swoboda, Tkocz, Welezalo, Wepech, Wilk, Wrochen, Wrona³.

Na podstawie tejże metryki możemy np. poznać imiona i nazwiska wielowiejskich piwowarów: Jan Slodek (1638-39 r.), Łukasz Szłodek i jego małżonka Małgorzata (1640 r.)⁴.

W owym czasie zarówno dwór, jak i gminy zatrudniały pastuchów. Była to odpowiedzialna funkcja, ponieważ powierzano im wielki majątek. Jedni paśli wieprze, drudzy strzegli owiec, sta też występująca nazwa „owcors”. W Wielowsi byli następujący pasterze: Paulus Pastuszka (1639 r.), ten sam jako Paweł Owcors (1642 r.), jego żona Ewa; Jan Owcors z żoną Magdaleną (1641 r.) oraz Woitek Owcors (1646 r.)⁵.

Jeśli chodzi o gospodarkę rolną, to w Wielowsi uprawiano różne odmiany zbóż, zwłaszcza jęczmień, owies i pszenicę. Ziemniaki nie były jeszcze wtedy znane. Mieszkańcy wielowiejskiej parafii byli w ogromnej większości chłopami pańszczyźnianymi. Zobowiązani byli pracować dla pana i to nieraz pięć dni w tygodniu. Zależnie od rozporządzenia wóldarza pracowali na roli dziedzica, naganiali zwierzynę przy polowaniu, musieli pomagać na stawie przy połowie ryb, oczyszczać groble, utrzymywać drogi itp. Na polecenie wóldarza stawiali się do pracy z własnym zaprzęgiem. Najważniejszą siłą pociągową były woły⁶.

² W 1642 roku Piotr Kuchors pełnił rolę kucharza na zamku w Wielowsi. W tym samym roku zanotowana jest również „Zophia Kucharka pani...”, Niestety, imię pani w metryce jest nieczytelne.

³ Ks. Henryk Gawelczyk, Ze wspólnego sztabucha, część 1. Wiadomości o okolicach Tworoga, Kotów, Wielowsi... w najstarszych zapiskach z ksiąg parafialnych, Instytut Tarnogórski, Tarnowskie Góry 2000, s. 9.

⁴ Ibidem, s. 13.

⁵ Ibidem, s. 15.

⁶ Ibidem, s. 14.

rozkazując im udanie się do miast wyznaczając handel, jako ich jedyne zajęcie⁹.

W 1793 roku fabrykanci sukna skarżyli się, że Żydom z Toszka i Wielowśi zezwolono na handel suknem, podobnie poszczególne dominia uprawiały handel wełną¹⁰.

W 1853 roku, wedle obwieszczenia landrata z 8 sierpnia, na podstawie 36. paragrafu prawa o Żydach z 23 lipca 1847 roku, królewska rejencja po wysłuchaniu zainteresowanych utworzyła w powiecie gliwickim pięć parafii synagogałnych, w tym również gminę synagogałną w Wielowśi¹¹.

W 1865 roku Wielowieś składała się z trzech części: Rittergut (dobra rycerskie), Hermannshof (folwark) i Marktflecken (wieś targowa). Rittergut należała dawniej do pana von Kuschel. Hodowano owce, które dostarczały średniej wełny. Czynna była również gorzelnia. Folwark Hermannshof – tzw. „Hermaniec” (obecnie Jeżmanów) – dawniej był przynależny do Rittergut Langendorf. Następnie został odsprzedany ziemianinowi o nazwisku Strienie przegrany w karty. Marktflecken to wieś targowa, otoczona pańskimi polami i lasami. Wioska posiadała 19 pólkmieci, 30 zagrodników i 62 chałupników. Przemysł był słabo rozwinięty (istniał jedynie żelazny - produkowano gwoździe). Szewcy w Wielowśi tworzyli swój cech. Rocznie odbywały się cztery jarmarki bydła i sześć jarmarków kramowych. W szkole uczyło dwóch nauczycieli, którzy mieli pod sobą 400 dzieci. Handel w wiosce, prowadzony przez Żydów był dobrze rozwinięty. W wiosce znajdowała się już ekspedycja pocztowa II klasy¹².

W 1869 roku Wielowieś została opisana w Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego: *„Wielowieś, niem. Langendorf, wieś, targowisko i dobra w powiecie toszecko-gliwickim. We wsi znajduje się parafia katolicka, zaś ewangelicka należy do Toszka. Wieś ma 144 domy, 1216 mieszkańców (575 mężczyzn i 641 kobiet), w tej liczbie 1112 katolików, 101 żydów, 3 ewangelików; obszar wynosi 602 hektary (500 hektarów roli, 4 łąk, 2 lasu). Dobra mają 24 domy, 320 mieszkańców (301 katolików, 16 ewangelików, 3 żydów); 1135 ha (1065 ha roli, 26 łąk i 8 lasu). We*

⁹ Ezechiel Zivier, Rozwój osadnictwa żydowskiego na górnym Śląsku, w: Zeszyty gliwickie, t. XXX, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Gliwickiej, Gliwice 2002, s. 249.

¹⁰ Benno Nietzsche, Historia miasta Gliwice (tłumaczenie), Muzeum w Gliwicach, Gliwice 2012, s. 433.

¹¹ Benno Nietzsche, Historia miasta Gliwice (tłumaczenie), Muzeum w Gliwicach, Gliwice 2012, s. 215.

¹² Ks. Stefan Łysik, Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowśi, Wielowieś 1992 r., s. 24.

wsi jest kościół parafialny katolicki mający uposażenie 122 mórg, synagoga oraz szkoła katolicka. W osadzie odbywa się 6 jarmarków rocznie. Na obszarze dóbr znajduje się hodowla bydła, owiec oraz łąmy wapienia. W 1869 roku parafia Wielowieś miała 2192 katolików, 20 ewangelików i 136 żydów¹³.”

27 lutego 1874 roku „Amtsblatt der königlichen Regierung zu Oppeln” opublikował spis okręgów urzędowych (Amtsbezirk) powiatu toszeckiego. Wydzielono dwadzieścia trzy okręgi, a wśród nich okręg Sieroty (Langendorf)¹⁴.

W roku 1879 na terenie Niemiec i Śląska wystąpiły obfite deszcze, które zniszczyły zbiory w tym roku. W wyniku tego zdarzenia zapanował głód. Regiony, które zostały nie tak mocno dotknięte klęską, pospieszyły z pomocą, ofiarowując dla głodujących swoje dary. Powstały komitety, których zadaniem było zebranie nadwyżki zbiorów i przekazanie ich głodującym. W szkole dzieci dostawały ciepłą supę. Rolnicy dostali także ziarno siewne i ziemniaki, które po następnych zbiorach musieli zwrócić. Zbiórką darów zajmował się redaktor Miarka z Mikołowa. Wysyłał on dary do różnych miejscowości, także do Wielowsi do gospodarstwa pana Kulik, który miał owe dary rozdzielić najbiedniejszym. Z powodu biedy wystąpił na Śląsku głodowy tyfus, który nie ominął także i Wielowsi¹⁵.

W sierpniu 1880 roku została podjęta decyzja w sprawie założenia drenażu w Wielowsi¹⁶.

¹³ Praca Zbiorowa, Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich, tom XIII, Warszawa, 1893 r., s. 363.

¹⁴ Benno Nietzsche, Historia miasta Gliwice (tłumaczenie), Muzeum w Gliwicach, Gliwice 2012, s. 255.

¹⁵ http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 23.03.2013 r.)

¹⁶ Benno Nietzsche, Historia miasta Gliwice (tłumaczenie), Muzeum w Gliwicach, Gliwice 2012, s. 290.

**Dom z 1880 roku u zbiegu ul. Młyńskiej i Gminnej,
16.03.2013 r.¹⁷**

W 1885 roku sporządzono tabelaryczne zestawienie śmiertelności w powiecie toszecko-gliwickim, opracowane na podstawie notatek urzędnika stanu cywilnego przez królewskiego lekarza powiatowego, radcę sanitarnego dra Hauptmanna. Z tego zestawienia możemy się dowiedzieć, jaka była śmiertelność w Wielowsi: styczeń – 6 osób, luty – 5 osób, marzec – 7 osób, kwiecień – 6 osób, maj – 3 osoby, czerwiec – 4 osoby, lipiec – 6 osób, sierpień – 4 osoby, wrzesień – 3 osoby, październik – 3 osoby, listopad – 1 osoba, grudzień – 5 osób. W sumie w Wielowsi zmarły 53 osoby. Natomiast liczba urodzeń wyniosła 86 osób. Liczba martwych noworodków – 4 osoby. Zmarli byli w wieku: 0-1 lat 17 osób, 2 – 5 lat 13 osób, 6 – 20 8 osób, 21 – 40 lat 5 osób, 41 – 60 4 osoby oraz powyżej 60 roku życia 6 osób¹⁸.

W 1895 roku Josef Mainka¹⁹ założył firmę w Wielowsi²⁰, zajmującą się kamieniarstwem²¹. Do jego z najważniejszych prac należy zaliczyć wybrukowanie chodnika przed wejściem do kościoła w Wielowsi.

¹⁷ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

¹⁸ Benno Nietzsche, Historia miasta Gliwice (tłumaczenie), Muzeum w Gliwicach, Gliwice 2012, s. 456 – 457.

¹⁹ <http://mainka-bau.de/historie.htm> (dn. 15.06.2007 r.)

²⁰ Następcą p. Josefa Mainki był jego syn August Mainka, który w 1936 po śmierci swojego ojca przejął firmę. W 1949 roku firma została przeniesiona do Lingen/Ems. W 1996 roku firmę przejął wnuk Josefa – dr Andreas Mainka.

²¹ <http://mainka-bau.de/historie.htm> (dn. 15.06.2007 r.)

Josef Mainka

W 1896 roku u zbiegu ul. Głównej i ul Szkolnej²² została wybudowana dwupiętrowa kamienica w stylu historyzmu. Do czasu „nocy kryształowej” na parterze mieścił się sklep Moritza Apta, który był Żydem i sprzedawał ubrania. W latach 30 między kamienicą, a budynkiem narożnym u zbiegu ul. Głównej i Gminnej istniał tunel, który miał służyć w czasie wojny do ukrywania Żydów. Obecnie tunel został zasypany²³. Tuż po wojnie, w kamienicy mieściło się kino „Małgosia”, a następnie sklep spożywczo-mięsny pani Barbary Jakubczak. Obecnie na dole mieści się sklep „Magres”.

²² Ul. Szkolna 2.

²³ Na podstawie relacji p. Helgi Kowolik.

Przód wieszaka, pochodzącego z dawnego sklepu p. Moritza Apta, lata 30²⁴

Tył wieszaka, pochodzącego ze sklepu Moritza Apta, lata 30²⁵

²⁴ Wieszak oraz zdjęcie pochodzą ze zbiorów autora.

²⁵ Wieszak oraz zdjęcie pochodzą ze zbiorów autora.

Przód wieszaka, pochodzącego z dawnego sklepu p. Moritza Apta i E. Gadiela, lata 30

Przód wieszaka, pochodzącego z dawnego sklepu p. Moritza Apta i E. Gadiela, lata 30

Fotografia przedstawiająca narożną kamienicę przy ul. Głównej i Szkolnej. Na parterze widoczne kino „Malgosia”, obecnie sklep „Magres”. Fotografia została wykonana podczas pogrzebu Emanuela Skowronka, byłego sołtysa Wielowśi, 2.09.1960²⁶

SKLEP SPOŻYWCZO-MIĘSNY
 Jakubczak Barbara
 44-187 Wielowieś
 ul. Szkolna 1

Adres sklepu spożywczo-mięsnego, który mieścił się na parterze w narożnym budynku przy ul Głównej i Szkolnej, 2002 r.²⁷

²⁶ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

²⁷ Ilustracja pochodzi ze zbiorów autora.

Współczesny wygląd kamienicy u zbiegu ul. Gminnej i Szkolnej widziany od strony ul. Młyńskiej, na parterze którego mieści się obecnie sklep „Magres”, 16.03.2013 r.²⁸

Współczesny wygląd kamienicy u zbiegu ul. Głównej i Szkolnej widziany od strony ul. Głównej, na parterze którego mieści się obecnie sklep „Magres”, 16.03.2013 r.²⁹

10 kwietnia 1902 roku miał miejsce ślub pani Ewy von Durant, córki wdowy Marthy von Durant³⁰, z hrabią Leo von

²⁸ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

²⁹ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Ballestrem³¹. Ślub odbył się w kościele w Wielowsi. Mieszkańcy mieli w tym dniu okazję zobaczyć prezydenta niemieckiego Reichstagu – Franciszka von Ballestrema, barona z Pławniowic, ojca Pana Młodego.

**Fotografia ślubna Marthy von Durant z hrabią
Leo von Ballestrem, 10.04.1902 r.³²**

W kwietniu 1903 roku wystąpiły niespotykane opady śniegu. Zboża były już posiane i część ziemniaków zasadzona. Opady śniegu i silny wiatr wyrządziły wiele szkód w lasach. Mnóstwo drzew było złamanych i powyrywanych z korzeniami. Latem tegoż roku

³⁰ **Ewa von Durant** urodziła się 18 października 1882 roku w Wielowsi. Ewa była córką Emila Heinricha v. Durant. Zmarła 10 kwietnia 1958 roku w Bad Godesberg.

³¹ **Leon (Leo) von Ballestrem** urodził się we Wrocławiu 20 października 1873 roku. Był referendarzem królewsko-pruskiego sądu, rotmistrzem w I Regimencie Kirasjerów, dowódcą szwadronu w IV Regimencie Kawalerii, jak również honorowym rycerzem maltańskim. Dnia 10 kwietnia 1902 roku ożenił się z Ewą von Durant. Z małżeństwa tego przyszło na świat troje dzieci: Leon Wolfgang (ur. 30 lipca 1903 r.), Maria Ewa (ur. 26 czerwca 1905 r.) oraz Maria Agnieszka (ur. 19 marca 1908 roku, była zamężna od 1932 roku z Wilhelmem Speissem, baronem von Büllenheim [1902-1940]). Hrabia Leon brał udział w I wojnie światowej, podczas której poległ 4 lipca 1915 roku pod Szydłowicami na Białorusi. Hrabia Leon był właścicielem Jagielni. (Rafał Kowalski, Dzieje rodu hrabiów von Ballestrem na Górnym Śląsku w latach 1798-1945, Muzeum Miejskie im. M. Chroboka w Rudzie Śląskiej. Rudzki Rocznik Muzealny, Zeszyt 1, Ruda Śląska 1998, s. 21-24)

³² Ilustracja pochodzi z książki: Praca Zbiorowa, Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 6.

wichura połamała wiele drzew owocowych, a także bardzo stary dąb w lasku „Fazaniec”, znajdującym się koło Toszka³³.

Na początku listopada 1903 roku baronowa von Durant sprzedała swoje włości. Niedługo potem kotliszowickie dobra przeszły w posiadanie „Schlesische Landsbank”. Posiadłość Hermanshof została kupiona przez pana Schultzika z Wrocławia. Człowiek ten rozparcelował pole i sprzedał kilku kupcom, którzy utworzyli małe gospodarstwa, bądź powiększyli już istniejące³⁴.

W 1905 roku została wybudowana w centrum wsi przy ul. Głównej okazała i piękna kamienica z białego klinkieru. W 1911 roku została podwyższona o piętro oraz strych. Taka też data widnieje na jej samym szczycie. Właścicielami jej byli p. Frey oraz Julisz Bujak. Obecnie na dole mieści się w niej „Piekarnia i Cukiernia” oraz kiosk „Ruchu”.

Okazała kamienica z 1905 roku, 16.03.2013 r.³⁵

³³ http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 23.03.2013 r.)

³⁴ http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 23.03.2013 r.)

³⁵ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Okazała kamienica z 1905 roku, 16.03.2013 r.³⁶

W 1910 roku powierzchnia majątku tzw. „Państwa Wielowieś” wynosiła 1778 ha, w skład którego wchodziły Błażejowice oraz Sieroty. Powierzchnia w Wielowsi wynosiła: 820 ha roli, 21 ha łąk, 3 ha lasy, razem 871 ha. Błażejowice: 249 ha roli, 10,5 ha łąk, 65 ha lasy, 3,5 ha wody, razem 338 ha. Powierzchnia Sierot wynosiła: 481 ha roli, 23 ha łąk, 4 ha pastwiska, 35 ha lasów, 1 ha wody, razem 561 ha³⁷. W Wielowsi znajdowała się również gorzelnia (obok zamku), kamieniołomy wapienia (m.in. na końcu „Siedlongu”, przy ul. Wolnej) oraz piec do wypalania wapna (przy ul. Gliwickiej³⁸, obok sklepu. P. Nocoń)³⁹.

W 1910 roku w samym centrum wsi, przy ul. Głównej, została zbudowana piękna willa, piętrowa, z facjatkami i wieżyczką. Willa została wybudowana przez dr Eugena Schlesingera. Następnie

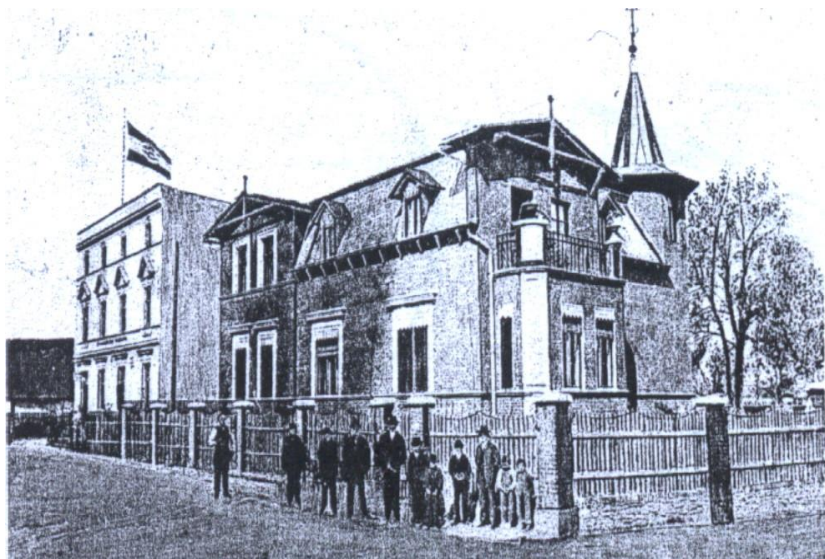
³⁶ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

³⁷ Ludwik Dubiel, Zarys gospodarki folwarcznej w gliwickim na przełomie XIX i XX w., w; Zeszyty Gliwickie, t. IX, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1972, s. 118.

³⁸ Do dzisiaj, tuż za dawnym piecem wapiennym, przy ul. Gliwickiej pozostała wielka dziura, z której wybierano kamienie wapienne.

³⁹ Ludwik Dubiel, Zarys gospodarki folwarcznej w gliwickim na przełomie XIX i XX w., w; Zeszyty Gliwickie, t. IX, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1972, s. 122.

w latach 20. zamieszkał w niej dr Georg Faltin⁴⁰. Tuż po wojnie dr Faltin wyjechał z Wielowsi, a budynek w 1946 roku przejął Skarb Państwa. Następnie w budynku znalazł miejsce Urząd Gminy. W 2007 roku dokonano zamiany, ponieważ Urząd Gminy został przeniesiony do zamku, natomiast Gminny Ośrodek Zdrowia przeniósł się do willi. Przychodnia zaczęła przyjmować pacjentów w październiku 2007 roku. Zmodernizowany budynek, w którym do niedawna mieścił się Urząd Gminy, zachował nienaruszoną latami bryłę przedwojennej przychodni zdrowia. Z zewnątrz różni się niewiele. Uzupełniono tynki, wstawiono nowe okna i drzwi. Prawdziwą rewolucję przeszedł w środku. Na starym miejscu nie pozostał ani jeden element dawnego układu pomieszczeń. Ich rozkład zmieniło przede wszystkim wybudowanie nowego wejścia oraz wybiecie szybu windy. Oba rozwiązania ułatwiają korzystanie z opieki medycznej grupom specjalnej troski – chorym dzieciom oraz osobom niepełnosprawnym. Dawny gabinet wójta przebudowano na poczekalnię i pokój szczepień. Obok przyjmuje ginekolog, a na górnym piętrze internista i stomatolog⁴¹.

Willa Schlesingera, 1920 r.⁴²

⁴⁰ Dr Georg Faltin jako jeden z pierwszych mieszkańców posiadał samochód oraz własnego szofera.

⁴¹ Adam Pikul, Przychodnia w Urzędzie, „Nowiny Gliwickie”, 10 października 2007, s. 17.

⁴² Fotografia pochodzi z pocztówki.

Willa przy ul. Głównej, w której obecnie mieści się Ośrodek Zdrowia, 16.07.2013 r.⁴³

Willa widziana od strony ul. Gminnej, czyli tzw. „starej strony”. W miejscu obecnego parkingu istniał zielony ogródek, w którym rosły drzewa, 16.03.2013 r.⁴⁴

⁴³ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

⁴⁴ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

**Ilustracja ukazująca dawny piec do wypalania wapna, który
znajdował się przy ul. Gliwickiej (obok sklepu p. Nocoń),
1942r.⁴⁵**

⁴⁵ Ilustracja pochodzi z: Heimat Kalender 1942 für das Gleiwitzer Land, s. 37.

Od początku lipca do końca sierpnia 1911 roku nie było żadnego deszczu, jedynie we wrześniu były niewielkie opady. Pomimo tego zboża i ziemniaki przyniosły plony, choć jednak niezbyt obfite, wyschły wszystkie pastwiska, dlatego rolnicy musieli zredukować pogłowie bydła⁴⁶.

6 czerwca 1918 roku odbyły się wybory uzupełniające do parlamentu niemieckiego. Zestawienie wyników w Wielowsi było następujące: na 1506 mieszkańców tylko 257 osób było uprawnionych do głosowania, z czego liczba głosów oddanych ogółem wynosiła 126 i tyleż samo było ważnych głosów. Głosy oddane na Benno Nehlerta⁴⁷ wyniosły 93, zaś na Wojciecha Korfantego⁴⁸ – również 93⁴⁹. Tuż przed wyborami odbywały się wiece w stodole p. Krawcowej⁵⁰.

W 1921 roku, w czasie III Powstania Śląskiego 54 ochotników z Wielowsi wstąpiło do Samodzielnego Podpułku Okręgu Toszeckiego⁵¹. W dniu 3 maja, przybyły na Górny Śląsk hordy z Wielkopolski. Ich celem było przyłączenie siłą Śląska do Polski. Podczas pochodu polskich hord częste były przypadki kradzieży, gwałtu i morderstw. W tym czasie w Świniowicach z powodu swej niemieckiej przynależności został zastrzelony karczmarz Wenttke.

⁴⁶ http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 23.03.2013r.)

⁴⁷ **Benno Nehlert** (ur. 6 lutego 1881 r. w Sidzinie, zm. 21 lutego 1960 r. w Berlinie) – niemiecki adwokat, pisarz i działacz turystyczny. Jego ojciec był mistrzem budowlanym. Benno Nehlert ukończył gimnazjum w Nysie, a następnie studiował prawo we Wrocławiu i Monachium. Od 1908 r. pracował jako adwokat w Gliwicach. Od 1918 r. był także notariuszem. W 1914 r. został wybrany do rady miejskiej Gliwic. W 1919 r. przeniósł się do Nysy, gdzie również został wybrany do rady miejskiej. Wcześniej, w czerwcu 1918 roku wystartował w wyborach uzupełniających do Reichstagu. Przegrał z Wojciechem Korfantym, który uzyskał niemal dwukrotną przewagę, w tym głosy wielu Niemców. W latach 1934-1938 był prezesem sekcji Nysa Śląskiego Sudeckiego Towarzystwa Górskiego. W 1936 r. bronił aresztowanych przez władze nazistowskie nyskich werbistów. Po II wojnie światowej mieszkał w Berlinie, prowadząc praktykę adwokacką i notarialną. Od 1957 r. był przewodniczącym Schlesische Landesversammlung. W 1899 r. Benno Nehlert wystawił w nyskim teatrze sztukę Ambiorix. W 1915 r. opublikował zbiór wierszy Kriegsgedichte, poświęcony wydarzeniom z pierwszych miesięcy I wojny światowej, m.in. bitwie pod Tannenbergiem i zatopieniu kika Emden. Największym sukcesem literackim Benno Nehlerta był dramat o czasach wojny trzydziestoletniej Die Glocken von Sankt Jacob napisany z okazji 700-lecia Nysy. W 1954 r. opublikował zbiór wierszy Schlesisches Herz ohne Heimat.

⁴⁸ **Wojciech Korfanty** (ur. jako **Adalbert Korfanty** 20 kwietnia 1873 w osadzie Sadzawka (obecnie Siemianowice Śląskie), zm. 17 sierpnia 1939 w Warszawie) – polski przywódca narodowy Górnego Śląska, związany z chrześcijańską demokracją.

⁴⁹ Maria Lipowicz, Wybory uzupełniające do parlamentu w czerwcu 1918 roku w Gliwickiem, w: Zeszyty Gliwickie, t. I, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1962, s. 40.

⁵⁰ Ibidem, s. 43.

⁵¹ Edmund Całka, Ziemia Gliwicka w okresie powstań śląskich, „Zeszyty Gliwickie”, t, XV, Towarzystwo Przyjaciół Gliwic, Gliwice 1982, s.33.

W wyniku tego zdarzenia miejscowi nauczyciele postanowili się ukryć. Nauczyciel nazwiskiem Brisch znalazł schronienie w Opolu, natomiast pan Czerny pozostał na miejscu sądząc, iż nic mu nie grozi. Został on zaaresztowany i dostarczony do Tworoga na przesłuchanie, po czym został wypuszczony. Musiał jednak dwa razy dziennie meldować się u miejscowych polskich powstańców. Jednym z nich był karczmarz Juranek. Pewnego dnia ów nauczyciel został zaaresztowany ponownie i przetransportowany do Świniowic, gdzie przez polskich bohaterów został bestialsko pobity gumowymi kijami. Od 10 czerwca decyzją polskich władz został wprowadzony do miejscowej szkoły obowiązkowo język polski. Dzieci jednak nie okazywały zainteresowania nauką tego języka, dlatego też naukę prowadzono tylko przez trzy tygodnie. Najwięcej szkód wyrządziły polskie hordy, zwane rycerzami św. Jadwigi w święto Piotra i Pawła, kiedy to podczas mszy św. został całkowicie splądrowany sklep Herdiela i restauracja Janoszka. Także mieszkania nauczycieli zostały zniszczone. Mieszkanie panny Heising zostało całkowicie okradzione, a meble porozbijane. Poza tym było jeszcze wiele mniejszych kradzieży. Po dokonaniu rabunku hordy uciekły z łupem⁵².

Latem 1922 roku miała miejsce wielka susza, podczas której od wiosny aż do grudnia nie spadła ani jedna kropla deszczu. Studnie w całej gminie wysychały, dlatego trzeba było je ciągle pogłębiać. Wielu gospodarzy dowoziło wodę w beczkach ze stawu w Czarkowie lub ze Świniowic. Studnia w starej szkole była często czyszczona ze szlamu, zaś studnie w nowej szkole pogłębiano. W wyniku suszy zapanowała wielka bieda. Nie było paszy dla zwierząt, ponieważ jęczmień i owies nawet nie wyrosły na tyle, by wydać plon. Ziemniaki nie urosły większe niż kurze jajka. W wyniku takiej sytuacji ceny żywności rosły z dnia na dzień. Dla przykładu należy dodać, że jesienią cetnar ziemniaków kosztował 80 M, a już na wiosnę aż 200M, a cetnar żyta 700 M⁵³.

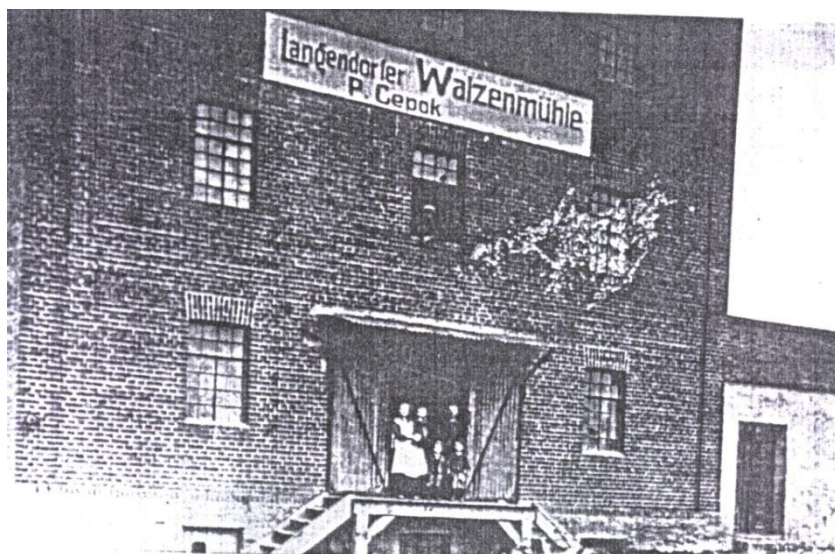
Od 1923 roku powstało w Wielowski Koło Związku Polaków w Niemczech⁵⁴.

⁵² http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 23.03.2013 r.)

⁵³ http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 23.03.2013 r.)

⁵⁴ Maria Lipowicz, Miejsca pamięci narodowej oraz obiekty i place związane z wydarzeniami historycznymi, „Zeszyty Gliwickie”, t. XI, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1974, s. 82.

W tym samym roku p. Piotr Cepok wybudował w Wielowsi pierwszy elektryczny młyn. Po paru latach stał się własnością p. Mendla, zaś po II wojnie światowej młyn został upaństwowiony⁵⁵.

Młyn p. Piotra Cepoka („Langendorfer Walzenmühle”) przy ul. Młyńskiej, lata 30⁵⁶

⁵⁵ Praca Zbiorowa, Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 7.

⁵⁶ Fotografia pochodzi z: Helga Kowolik, Korzenie, Wielowieś 1994, s. 65.

Budowniczy elektrycznego młyna – p. Piotr Cepok⁵⁷

4 maja 1924 roku odbyły się wybory parlamentarne i komunalne. Wyniki wyborów do Reichstagu w Wielowiesi były następujące: Partia Socjaldemokratyczna – 2 głosy, Demokratyczna Partia Niemiec – 18 głosów, Komuniści – 46 głosy, Polska Partia Ludowa – 174 głosy, Niemiecka Narodowa Partia Wolności - 3 głosy, Niemiecka Partia Socjalna – 5 głosów, Niemiecka Partia Ludowa – 4 głosy, Centrum – 331 głosów, Niemiecka Partia Nacjonalistyczna – 31 głosów⁵⁸. W 1924 roku została zbudowana kaplica protestancka. Najwięcej Ewangelików mieszkało pierwotnie przy dzisiejszej ul. Wolnej na tzw. „Siedlongu” oraz na Wykierzu.

⁵⁷ Fotografia pochodzi z: Helga Kowolik, Korzenie, Wielowieś 1994, s. 67.

⁵⁸ Zbigniew Bożek, Tradycje rewolucyjne w Gliwicach i okolicy, w: Zeszyty Gliwickie, t. II, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1964, s.54.

Dawna kaplica protestancka. Obecnie kaplica należy do parafii Piotra i Pawła w Pyskowicach, 15.07.2013 r.⁵⁹

W dniu 6 lutego 1926 roku odbyło się uroczyste poświęcenie Pomnika Bohaterów Wojennych. Grunt pod budowę podarował Baron von Durant. Fundatorami pomnika byli członkowie miejscowej „Kriegszerrein” i różni inni ofiarodawcy. Wykonawcą był architekt nazwiskiem Rose, pochodzący z Gliwic. Przed południem odprawiono mszę świętą polową w bramie przed kościołem, następnie ksiądz Kuroczyk poświęcił pomnik. Przemówienie wygłosił także pan dr Faltin, następnie ksiądz Mayer, a po nim pan Bujara, będący przedstawicielem gminy. W uroczystościach i świętach brali udział także nauczyciele z gminy i okolicznych regionów. Aktywnie uczestniczyła także młodzież i dzieci. Ich występy miały miejsce po południu⁶⁰.

⁵⁹ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

⁶⁰ http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 23.03.2013r.)

Fotografia przedstawiająca pomnik Bohaterów Wojennych w Wielowski⁶¹

W roku 1929 była bardzo sroga zima. Temperatura w styczniu i lutym codziennie spadała do 30 stopni poniżej zera. W niektóre dni temperatura sięgała 38, a nawet 40 stopni poniżej zera. Wiele zimowych zapasów zmarzło w piwnicach. Ocalało jedynie to, co było zakopane pod ziemią, ponieważ była gruba pokrywa śniegu, sięgająca czasem nawet dwóch metrów. Doszło także do obniżenia poziomu wody w studniach, dlatego trzeba było je pogłębiać⁶².

W czasie ferii w roku 1930, w Zielone Świąta zapaliło się gospodarstwo pana Misch, znajdujące się w starej części wsi. Pomimo szybkiej interwencji straży pożarnej z Wielowski

⁶¹ Fotografia pochodzi z Archiwum GOK.

⁶² http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 23.03.2013r.)

i mieszkańców ogień rozprzestrzenił się na gospodarstwo Antona Giersch. Z powodu braku wody ostatecznie spłonęły oba gospodarstwa⁶³.

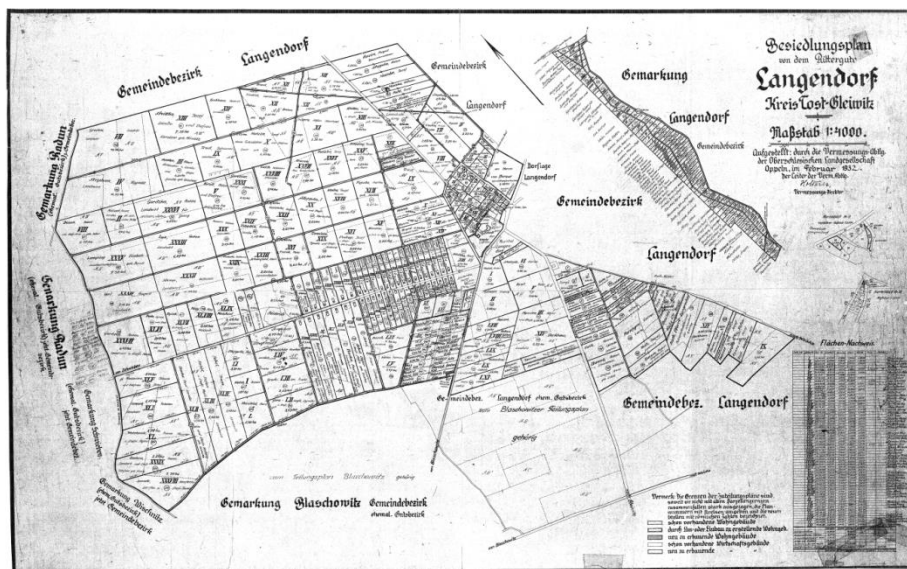

Wygląd obecnych domów p. Misch i p. Giersch (obecnie p. i p. Giersch), które w 1930 roku spaliły w wyniku nagłego pożaru, 2013 r.⁶⁴

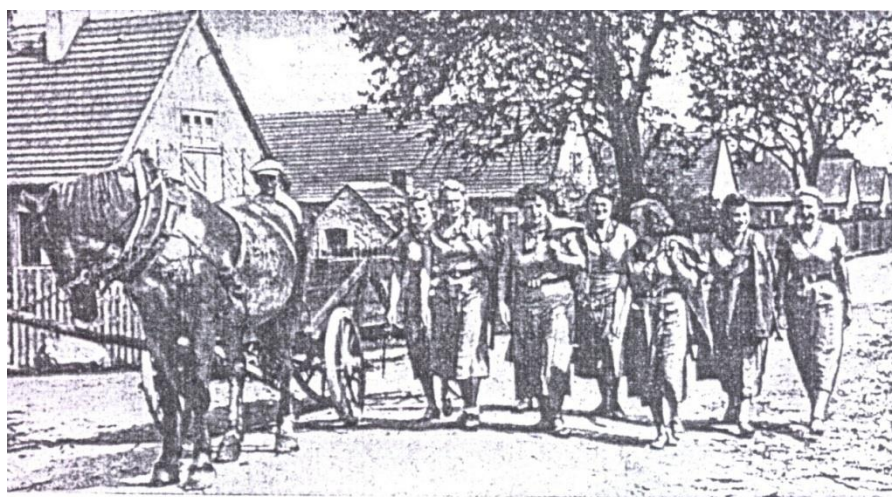
W 1932 roku posiadłość Wielowieś, której ostatnim właścicielem był hrabia von Durant, została przez niego sprzedana Górnośląskiej Rolniczo-Osiedlowej Agencji, której siedziba mieściła się w Opolu. Agencja z tych dóbr wydzieliła 67 działek, których wielkość wynosiła 16,3 i 60 morgów. Wybudowano 48 nowych domów z zabudowaniami gospodarczymi, które znajdowały się przy drodze prowadzącej do Świbia. Pracę tę wykonali ochotnicy ze służby pracy i organizacji „Stahlchem” oraz miejscowi fachowcy. Wszystkie domy były budowane jednocześnie. W październiku przydzielono je osiedlającej się ludności. Dzielnicę tę nazwano „Siedlungiem”. W wyniku takich działań zwiększyła się liczba dzieci uczęszczających do szkoły.

⁶³ http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 23.03.2013r.)

⁶⁴ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Mapa ukazująca rozparcelowanie „Siedlung”, luty 1932 r.⁶⁵

Kobiety należące do „Frauenarbeitsdienst” na tle nowo wybudowanego osiedla (tzw. „Siedlung”, obecnie ul. Wolna), lata 30.⁶⁶

⁶⁵ Mapa pochodzi ze zbioru Urzędu Gminy Wielowieś.

⁶⁶ Fotografia pochodzi ze zbiorów p. Helgi Kowolik.

Ostatni zachowany dom w stanie oryginalnym na tzw. „Siedlongu”. Widok od strony ul. Wolnej, 17.03.2013 r.⁶⁷

Ostatni zachowany dom w stanie oryginalnym na tzw. „Siedlongu”. Widok od podwórza. Na zdjęciu widoczna elewacja pomieszczeń gospodarczych, 17.03.2013 r.⁶⁸

⁶⁷ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

⁶⁸ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Ostatni zachowany dom w stanie oryginalnym na tzw. „Siedlongu”. Na szczytowej ścianie widoczne są miejsca do wybicia drzwi, z których można skorzystać w razie dobudowywania pomieszczeń mieszkalnych. Wiele osób już z tego skorzystało, 17.03.2013 r.⁶⁹

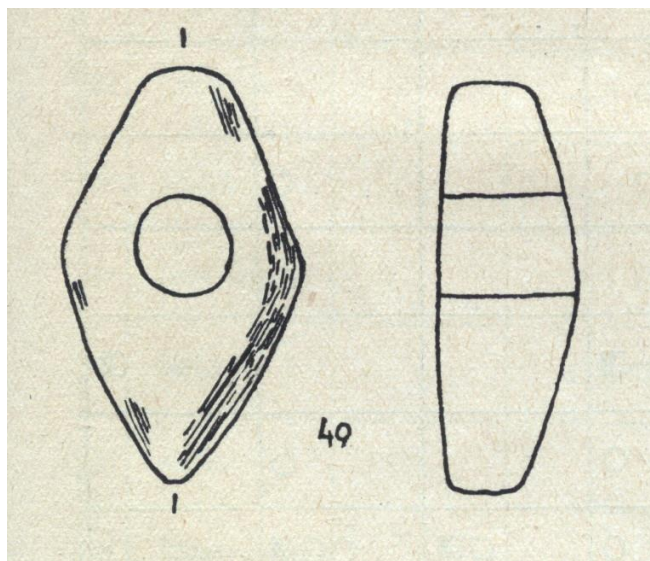
Zachowany oryginalny bruk na „Siedlongu” na podwórku państwa Cepok przy ul. Wolnej, 25.07.2013 r.⁷⁰

⁶⁹ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

⁷⁰ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

W tym samym roku, w 1932 powstała Spółdzielnia Mleczarska w wyniku adaptacji spichlerza na zboże. Porozumieniem rolników, po adaptacji wyżej wymienionego spichlerza powstała Molkeræe Genosenschaft, która miała na celu przetwórstwo mleka wyłącznie na własne potrzeby. Spółdzielnia produkowała mleko spożywcze, śmietanę przerabiała na masło, a pozostałość mleka chudego wracała z powrotem do rolników. Rolnicy, dostawcy mleka, mogli dziennie dostać świeże masło, twaróg, maślanekę oraz zwrot mleka chudego.

W ten sposób mleczarnia działała do 1945 roku. W 1933 roku na polu, znajdującym się na południowo-zachodniej stronie od wsi, znaleziono w rowie przy skrzyżowaniu dróg na głębokości 50 cm topór z kamienia o zarysie pięciobocznym. Dolna powierzchnia jest płaska, natomiast górna wypukła. Swoim zarysem bocznym nawiązuje do toporów kultury łużyckiej. Wskazuje również pewne podobieństwo do toporów kultury ceramiki sznurowej. Badania nad toporem z Wielowsi przeprowadzał Rudolf Gogol. Obecnie topór znajduje się w zbiorach Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu⁷¹.

Topór z kamienia, znaleziony w Wielowsi w 1933 roku⁷²

⁷¹ Anna Stankiewicz-Węgrzykova, Siekiery i topory kamienne z powiatu gliwickiego, „Zeszyty Gliwickie”, t. 1, Muzeum w Gliwicach, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1962, s. 89-90 i 94.

⁷² Ibidem, s. 94.

Do czasów II wojny światowej w Wielowsi znajdowało się bardzo wiele sklepów, z których większości właścicielami byli Żydzi: Hieromin Krebs (gospoda), Pinkus (sklep spożywczy), Himmelferb (sklep z butami), Freimann (sklep spożywczy, buty, garnki; posiadał 4 wystawy, bardzo duży sklep), Langer (sklep z ubraniami i butami), Gadiel (sklep z butami i ubraniami), Eisner (gospoda)⁷³, Rosenzweig (za gospodą Eisnera⁷⁴), Anna i Ignatz Stiller (sklep z ubraniami), Franz Bialek (sklep spożywczy – cukier, mąka, różnego rodzaju przedmioty użytkowe), Nikisch (sklep⁷⁵ - przedmioty użytkowe oraz artykuły spożywcze), Paul Jakubek (mały sklep⁷⁶ tylko z artykułami spożywczymi), Max Gawenda (rzeźnik, znajdował się obok dzisiejszego Ośrodka Zdrowia⁷⁷), Anton Bujara (rzeźnik, obecnie mieści się sklep „Motak”), Emanuel Janoschka (rzeźnik⁷⁸), Carl Tilleczek (sprzedawał książki), Moritz Apt (sprzedawał ubrania w narożnej kamienicy ul Główniej i Szkolnej)⁷⁹.

Ulica Główna w Wielowsi, 1920 r.⁸⁰

⁷³ Po wojnie mieściła się Biblioteka Publiczna, obecnie kwaciarnia.

⁷⁴ Obecnie znajduje się tam pizzeria.

⁷⁵ Znajdował się za sklepem p. Franza Bialka.

⁷⁶ Znajdował się obok sklepu Nikischa.

⁷⁷ Obok willi doktora Faltina.

⁷⁸ Później w tym samym miejscu sklep masarski prowadził Piotr Czapla.

⁷⁹ Wykaz imion, nazwisk oraz sklepów sprzed II wojny światowej został sporządzony w 2002 roku na podstawie rozmowy z p. Anielą Szygułą oraz Marią Rurańską.

⁸⁰ Fotografia pochodzi z pocztówki.

Ulica Główna w Wielosiu, lata 30⁸¹

Piekarnia p. Ernesta Nietsche przy ul. Główniej, lata 30⁸²

⁸¹ Fotografia pochodzi z pocztówki.

⁸² Fotografia pochodzi ze zbiorów p. Świętek.

**Zachowane do dzisiaj dawne urządzenia piekarni p. Ernesta
Nietsche, 26.07.2013 r.⁸³**

⁸³ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Kalendarz wydany przez Franza Bialka, który przed wojną prowadził sklep w Wielowsi⁸⁴

⁸⁴ Kalendarz pochodzi ze zbiorów autora.

Tuż przed nadciągającym frontem rosyjskim mieszkańcy Wielowśi musieli pracować przy budowie okopów przeciwzołgowych, które do dnia dzisiejszego zachowały się jeszcze na niektórych polach. Oprócz okopów zostały zbudowane różnego rodzaju obiekty obronne jak np. bunkier oraz wieżyczka przeciwlotnicza. Resztki bunkra zachowały się do dnia dzisiejszego po prawej stronie przy końcu ul. Wolnej w miejscu dawnego kamieniołomu (na tzw. „Skale”). Obecnie jest przewrócony oraz nadłamany. Jedyny zachowany element wieżyczki przeciwlotniczej to parę schodków (było ich pierwotnie 18). W wieżyczce pełnili wartę mieszkańcy Wielowśi (np. p. Badura, p. Cepok). Obserwowali niebo ostrzegając przed nieprzyjacielskimi samolotami. Lasek, w którym stała wieżyczka został nazwany „remizą”, ponieważ była to remiza lotnicza⁸⁵.

**Zachowany wał przeciwzołgowy niedaleko Góry Kempy,
17.03.2013 r.⁸⁶**

⁸⁵ Na podstawie relacji p. Helgi Kowolik i p. Aloisa Badura.

⁸⁶ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Zachowany fragment wału przeciwczołgowego niedaleko Góry Kempy, 17.03.2013 r.⁸⁷

Wzniesienie znajdujące się w tzw. remizie lotniczej na końcu ul. Wolnej. To właśnie w tym miejscu stała w latach 40 wieżyczka przeciwlotnicza. Mieszkańcy Wielowśi pełnili w niej dyżury, obserwując niebo, 17.03.2013r.⁸⁸

⁸⁷ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

⁸⁸ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

**Resztki przewróconego bunkra, znajdujące się przy ul. Wolnej
w miejscu dawnego kamieniołomu, 17.03.2013r.⁸⁹**

W 1945 roku, tuż po zakończeniu II wojny światowej, nastąpił pierwszy objazd powiatu przez polskiego starostę Pawła Marquarta (działacza Polskiej Partii Socjalistycznej), któremu towarzyszył dr Bolesław Gazdowski (lekarz powiatowy) oraz Piotr Hulek (powiatowy inspektor szkolny). Podczas tego objazdu zawitali oni również do Wielowśi. Zanotowali następującą notatkę:

„Wielowieś (27 marca). Do powyższego okręgu należały miejscowości: Błężowice, Giegowice, Wiśnicze, Sieroty, Świniowice, Kieleczka, Wojska, które liczą obecnie około 2500 mieszkańców, w tym 90% Polaków. Zorganizowana została Milicja Obywatelska. W Wielowśi jest około 10 koni, gospodarze mają po około trzy krowy. Miejscowa mleczarnia została poważnie zniszczona. We wsi trzy składy zboża (około 2500 m³) zajęte przez Rosjan. Na miejscu można zakupić do stołówki jedną krowę i wieprza. Szkoła i jej urządzenia nie zostały zniszczone, mieszkania dla czterech nauczycieli przygotowane. Wielowieś posiadała swego lekarza, wyposażenie jego gabinetu zostało zrabowane.”⁹⁰

⁸⁹ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

⁹⁰ Elżbieta Borkowska, Przejmowanie Powiatu Gliwickiego w 1945 roku przez polską administrację. Zarys problematyki, „Zeszyty Gliwickie”, t. 34, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Gliwickiej, Gliwice 2009, s. 146.

W Wielowsi przystąpiono do remontu zdewastowanej mleczarni elektryczno-parowej o dużych zdolnościach przetwórczych. Jednakże ze względu na specyficzne warunki panujące w powiecie, zastanawiano się czy warto podejmować ryzyko uruchamiania, gdyż stawałaby się ona ponownym celem dewastacji żołnierzy Armii Czerwonej⁹¹. Jeśli chodzi o opiekę zdrowotną, to tuż po zakończeniu działań wojennych przez pierwszych kilka tygodni praktykowała niemiecka lekarka⁹².

25 maja 1945 roku uruchomiono Agencję Pocztową. W 1952 roku została przekształcona w Urząd Pocztowy VI klasy⁹³.

27 listopada 1945 roku, na podstawie aneksu rozporządzenia wojewody śląsko-dąbrowskiego, nazwa „*Langendorf*” została zmieniona na „*Wielowieś*”⁹⁴.

25 września 1946 roku w Wielowsi powstała Gromadzka Rada Narodowa⁹⁵. Burmistrzem został Antoni Cuda⁹⁶.

Pomimo wielkich trudnień w regularnej i sprawnej służbie informacyjnej, które były spowodowane brakiem komunikacji kolejowej, pocztowej oraz telefonicznej, na początku kwietnia 1945 roku zaczęły napływać pierwsze wykazy z następujących gmin i gromad, w tym m.in. z Wielowsi. Na polecenie starosty z dnia 4 października 1945 roku przystąpiono do sporządzania list osób, które znajdowały się w obozach pracy oraz internowanych przez sowieckie władze - jak najczęściej to formułowano. Kolejny etap ewidencjonowania wiązał się z akcją Polskiego Związku Zachodniego (PZZ), stowarzyszenia wyższej użyteczności, posiadającego osobowość prawną. W maju i czerwcu 1946 roku poprzez swoje terenowe placówki (obwody i koła) Zarząd Okręgu Śląsko-Dąbrowskiego PZZ przeprowadził rejestrację wszystkich „*wywiezionych byłych obywateli Rzeszy Niemieckiej – pochodzenia polskiego*”⁹⁷. Liczba osób⁹⁸, które zostały internowane z Wielowsi przez wojskowe władze radzieckie wynosiła 80 osób, wśród których 24 było rolnikami, 11 – robotnikami, 8 – górnikami, 4 – ślusarzami,

⁹¹ Ibidem, s. 169.

⁹² Ibidem, s. 171.

⁹³ Praca Zbiorowa, Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 44.

⁹⁴ „Śląsko-Dąbrowski Dziennik Wojewódzki” nr 34 z 22.12.1945 r., s. 376.

⁹⁵ Edmund Całka, Początki władzy ludowej na Ziemi Gliwickiej, w: Zeszyty gliwickie, t. 5, Muzeum w gliwicach, Gliwice 1967, s. 13.

⁹⁶ Ibidem. S. 12.

⁹⁷ S. Fertacz, Problem statystyki Górnolązaków deportowanych w 1945 r. do ZSRR, w: Deportacje Górnolązaków do ZSRR..., s. 43-44.

⁹⁸ Na podstawie szacunkowych danych, które zostały oparte o pisma nadsyłane z gmin i gromad. Jeśli takie się nie zachowały, to wówczas przyjmowano dane z list zbiorczych oraz tworzonych przez koła PZZ.

10 – murarzami i 7 – kowalami, 3 kupcami, 1 organistą oraz 1 – wychowawczynią przedszkolną⁹⁹. Prawie wszyscy byli młodymi mężczyznami, wywiezionymi przez „wyzwoliciele” prosto na Sybir, z którego z powodu wyczerpania organizmu i bardzo ciężkiej pracy niewielu później wróciło do swoich domów.

16 czerwca 1946 roku została utworzona w Wielowsi Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska”. Jej pierwszym prezesem został p. Konrad Kulik. GS „Samopomoc Chłopska” prowadziła skup nadwyżek rolnych i surowców wtórnych, wypożyczalnię sprzętu gospodarstwa domowego, sprzedaż artykułów i środków produkcji dla rolnictwa, , napraw radioodbiorników i i telewizorów, punkt oczyszczania zboża, warsztat ślusarsko-kowalski, ośrodek ochrony roślin i transportu, pralnię chemiczną, skup mleka punkt skupu mleka i drobiu.

W grudniu 1946 roku istniał w Wielowsi chór „Skowronek”, który był zrzeszony w Związku Śląskich Kół Śpiewaczych¹⁰⁰.

Tuż po wojnie, bardzo wielu mieszkańców Wielowsi „walczyło” o przyznanie prawa własności ziemskiej, o czym świadczy poniższa ilustracja dokumentu z 1949 roku, własność jednego z mieszkańców Wielowsi p. Antoniego Badura.

⁹⁹ Elżbieta Borkowska, Zarys problematyki deportacji ludności powiatu gliwickiego w 1945 roku, „Zeszyty Gliwickie”, t. 32, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Gliwickiej, Gliwice 2005, s. 73.

¹⁰⁰ Praca Zbiorowa pod red. Andrzeja Szefera, Gliwice. Zarys rozwoju miasta i okolicy, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976 r., s. 592.

Wniosek o przyznanie prawa własności nieruchomości ziemskiej [rolnej] na ziemiach Odzyskanych

1. Wnoszę o nadanie mi prawa własności nieruchomości ziemskiej (rolnej) położonej w gromadzie

Wielowieś w gminie (wiejskiej, miejskiej) Wielowieś pow. Gliniec
(niepotrzebne skreślić)

obejmującej 7.74 ha gruntu, wraz z zabudowaniami, (podać jakimi)
dom mieszkalni wraz z stajnią i stodołą.

i z przynależnymi do gospodarstwa urządzeniami oraz inwentarzem żywym i martwym, wyszczególnionymi poniżej, na warunkach określonych w dekrecie o ustroju rolnym i osadnictwie na obszarze Ziemi Odzyskanych i b. W. Miasta Gdańska.

2. Oświadczam, że wraz z upykanymi członkami rodziny obieram stałe miejsce zamieszkania na obszarze Ziemi Odzyskanych i nadane gospodarstwo będę prowadzić osobiście bądź za pośrednictwem członków rodziny.

3. Zobowiązuję się uprawiać nadaną ziemię całkowicie, a do czasu otrzymania aktu nadania odpowiadać za stan i całość budynków, urządzeń gospodarczych oraz posiadanych inwentarzy żywych i martwych.

4. Oświadczam, że nie byłem karany sądownie za uchylanie się od służby wojskowej, za zbrodnie lub za zbrodnię wojskową.

5. Podaję następujące dane personalne:

Nazwisko i imiona BADURA Antoni

Data urodzenia 16.VI.1879 r. w Rybojoniach, gm. Wielowieś
(miejscowość, gmina, pow.)

Imiona rodziców Franciszek - Franciszka z d. Graciana

Stan cywilny żonaty

Miejsce zamieszkania w dniu 1. IX. 1939 r. w Wielowieś, pow. Gliniec

Miejsce zamieszkania przed przybyciem na Ziemię Odzyskaną stałe na terenie Ziemi Odzyskanych.

Data przybycia na Ziemię Odzyskaną od urodzenia

Wykonywany zawód — przed dn. 1. IX. 1939 r. rolnik

Stan rodzinny (członkowie rodziny żyjący z wnioskodawcą w społeczności gospodarczej):

Nazwisko i imię	Data urodz.	Stopień pokrewieństwa	Gdzie obecnie pracuje (dotyczy pełnoletnich)
<u>BADURA Joanna</u>	<u>1.8.1879</u>	<u>żona</u>	<u>w gospodarstwie przy domu</u>
<u>BADURA Alojzy</u>	<u>29.6.1919</u>	<u>syn</u>	<u>" " " ojcu</u>

Wniosek o przyznanie prawa własności nieruchomości ziemskiej, przyznany p. Antoniemu Badura, zamieszkałemu przy ul. Wolnej w Wielowieś¹⁰¹

W 1951 roku kierownictwo w wielowiejskiej mleczarni objął P. Bogusław Bańbuła. Rozwinął on działalność spółdzielni, dzięki

¹⁰¹ Dokument należy do rodziny Badura.

czemu z czasem poszerzano asortyment. Ważnym etapem w dziejach mleczarni było wprowadzenie do produkcji sera o nazwie „Limbuski”. Z biegiem czasu zakład został wchłonięty przez Okręgową Spółdzielnię Mleczarską w Gliwicach. Rozpoczęto butelkowanie mleka (dziennie 21 tys. litrów), nadal produkowano twaróg (w ilości 3 ton dziennie) według własnej receptury, która została wypracowana przez p. Bańbułę. Twaróg ten jakością przewyższał inne i zajmował I miejsce w Polsce¹⁰².

30 września 1952 roku została otwarta linia kolejowa relacji Paczyna - Lubliniec, która okalała Wielowieś z północnej i zachodniej strony. Ciekawostką jest fakt, iż budowniczowie w początkowej fazie chcieli linię z Wiśnicza poprowadzić bliżej Wielowisi, ponieważ w zamysłach architektów była budowa stacji kolejowej w samej Wielowisi. Projekt ten ostatecznie jednak odrzucono¹⁰³.

2 lutego 1957 roku w Wielowisi powstało Kółko Rolnicze na zebraniu organizacyjnym, w którym wzięło udział 123 rolników. Ukonstytuowanemu zarządowi przewodniczył Jan Sitko – rolnik indywidualny. Wśród działaczy i organizatorów Kółka Rolniczego byli: Michał Nowak, Jan Sitko, Feliks Ciongwa i Antoni Kubiszyn. W pierwszych latach obejmowało ono wyłącznie Wielowieś, skupiając 97 rolników.¹⁰⁴

10 czerwca 1957 roku liczba indywidualnych gospodarstw rolnych w Wielowisi wynosiła 393 i zajmowały one powierzchnię 2371,09 hektarów, z czego grunty:

1. poniżej 2 hektarów posiadało 103 gospodarzy (26,2 %) o powierzchni 68,59 ha (2,9 %),
2. od 2 do 4,99 hektarów posiadało 112 gospodarzy (28,5 %) o powierzchni 442,18 ha (18,7 %),
3. od 5 do 9,99 hektarów posiadało 113 gospodarzy (28,8 %) o powierzchni 1066,81 ha (45,0 %),
4. od 10 do 19,99 hektarów posiadało 61 gospodarzy (15,5%) o powierzchni 582,98 ha (28,8 %),
5. powyżej 20 hektarów i więcej posiadało 4 gospodarzy (1,00%) o powierzchni 110,63 ha (4,6 %)¹⁰⁵.

¹⁰² Praca Zbiorowa, Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowisi, Wielowieś 2005, s. 45.

¹⁰³ Stanisław Koziarski, Transport na Śląsku, Opole 2009, s. 83-84.

¹⁰⁴ Praca Zbiorowa, Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowisi, Wielowieś 2005, s. 46.

¹⁰⁵ Ludwik Dubiel, Niektóre problemy współczesnego rolnictwa w gliwickim, „Zeszyty Gliwickie”, t. 3, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1965, s. 89-104.

Żniwa w Wielowsi – ówczesnie najbardziej zmechanizowanej wsi w powiecie gliwickim, 1964 r.¹⁰⁶

1 stycznia 1973 roku w wyniku reformy podziału administracyjnego kraju utworzono w północno-zachodniej części województwa katowickiego gminę Wielowieś, w której skład weszło 13 wsi należących do tej pory do gromady Świbie i Wielowieś, oraz w jednym przypadku do sąsiedniego województwa opolskiego. Nowa jednostka terytorialna zajęła obszar blisko 117 kilometrów kwadratowych, z których ponad 65 procent przypadło na grunty rolne¹⁰⁷.

Dnia 15 sierpnia 1973 roku podjęto decyzję o budowie piętrowego pawilonu handlowego „Złoty Kłos” o powierzchni 1560 m², który ukończony został 16 stycznia 1978 roku. Obecnie mieści się w nim sklep „FreshMarket”¹⁰⁸.

¹⁰⁶ Ilustracja pochodzi z: Zeszyty Gliwickie, t.3, Muzeum w Gliwicach, Gliwice, 1965.

¹⁰⁷ Mija 40 lat, Wielowieś – gmina, w: Nowiny Gliwickie, 1985 r.

¹⁰⁸ Praca Zbiorowa, Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 46.

Budynek sklepu „Lux”. Dawniej mieścił się w nim Pawilon Handlowy „Złoty Kłos”, a obecnie sklep „FreshMarket”, 16.03.2013 r.¹⁰⁹

W wyniku reorganizacji przeprowadzonej 1 lipca 1974 roku Kółko Rolnicze objęło swoją działalnością całą gminę, zrzeszając 502 rolników i przyjęło nazwę Spółdzielni Kółek Rolniczych. Spółdzielnia wykonywała prace na rzecz rolników indywidualnych tj. orki, siewy, kombajnowanie, koszenie, wywóz obornika, wapnowanie gleb. Zajmowało się też usługami transportowymi na rzecz rolnictwa przedsiębiorstw państwowych¹¹⁰.

¹⁰⁹ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

¹¹⁰ Praca Zbiorowa, Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 46.

Pochód Pierwszomajowy, 1978 r.¹¹¹

Kolejną bardzo ważną inwestycją w historii Wielowsi było podjęcie w 1983 roku decyzji o budowie nowej piekarni. Jej rozruch nastąpił 16 lutego 1987 roku¹¹².

Piekarnia przy ul. Młyńskiej, 15.07.2013 r.¹¹³

¹¹¹ Fotografia pochodzi ze zbiorów p. Doroty Adamek.

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

W 1990 roku została wybudowana obwodnica, dzięki której cały ruch tranzytowy został skierowany z centrum Wielowisi na jej obrzeża. Początek obwodnicy zaczyna się u wylotu ul. Gliwickiej (obok baru „Carmen”), przecinając drogę Wielowieś-Toszek oraz ul. Wolną, a kończy się w Kieleczce przed mostem nad torami kolejowymi relacji Paczyna-Lubliniec.

31 stycznia 1993 roku o godz. 10:30 poświęcono Dekanalną Stację Opieki Caritas i Lecznictwa¹¹⁴.

1 września 1993 roku Urząd Pocztowy został przeniesiony na ul. Zamkową 5, gdzie znajduje się do dnia dzisiejszego¹¹⁵.

Wielowieś widziana z lotu ptaka. Widok w kierunku północno-zachodnim, lata 90¹¹⁶

¹¹⁴ Informator, nr 6, 1993 r.

¹¹⁵ Ibidem, s. 44.

¹¹⁶ Fotografia pochodzi ze zbiorów p. Krystyny Kamieniorz.

**Wielowieś widziana z lotu ptaka. Widok w kierunku
wschodnim, lata 90¹¹⁷**

¹¹⁷ Fotografia pochodzi ze zbiorów p. Krystyny Kamieniorz.

W 2005 roku Wielowieś obchodziła swoje 700-lecie istnienia. Z tej okazji odbyło się wiele uroczystości. Na pamiątkę obchodów został wydany specjalny folder oraz stworzone zostało logo.

Logo Wielowski wydane z okazji 700-lecia miejscowości w 2005 r.

10 grudnia 2012 roku w Wielowski została wybudowana sieć kanalizacyjna, a wraz z nią nowoczesna oczyszczalnia ścieków mieszcząca się przy ul. Młyńskiej. Zakres rzeczowy od dnia rozpoczęcia inwestycji tj. od 9 lipca 2010 roku do jej zakończenia obejmował:

- budowę oczyszczalni ścieków o przepustowości 240 m³/dobę,
- budowę 11 460 mb kolektorów z rur PCV o średnicach 250 i 200 mm,
- 367 studni betonowych oraz 13 szt studni PCV,
- 1 325 mb kanalizacji ciśnieniowej o średnicach 63 i 90 mm,
- 2 924 mb przyłączy z rur PCV średnicy 160 i 200 mm,
- 5 przepompowni ścieków,
- odtworzenie nawierzchni asfaltowych dróg gminnych i powiatowych około 40 922 m².

Do kanalizacji sanitarnej podłączonych zostało 407 nieruchomości (co stanowi niemal 100% budynków mieszkalnych) oraz obiekty użyteczności publicznej¹¹⁸.

¹¹⁸ Budowa oczyszczalni ścieków i kanalizacji sanitarnej w Wielowski zakończona, w: Przystanek Europa – Dwumiesięcznik Międzygminnego Związku Komunikacji Pasażerskiej w Tarnowskich Górach, Maj 2013, nr 2, str. 5.

**Nowoczesna oczyszczalnia ścieków przy ul. Młyńskiej,
15.07.2013 r.¹¹⁹**

**Panorama Wielowśi widziana od strony okolic ul. Gliwickiej,
17.03.2013 r.¹²⁰**

¹¹⁹ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

¹²⁰ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Ulica Wolna wraz z najstarszym mieszkańcem Wielowsi p. Aloisem Badurą. Widok od strony Świbia, 16.07.2013 r.¹²¹

Ulica Główna w Wielowsi, 16.03.2013 r.¹²²

¹²¹ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

¹²² Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Widok w kierunku ul. Młyńskiej, 15.07.2013 r.¹²³

W maju 2014 roku zakończyła się budowa nowej stacji elektroenergetycznej 110/20 kV Wielowieś. Głównym celem inwestycji jest poprawa niezawodności i jakości dostaw energii elektrycznej na terenie Wielowśi, Toszka, Tworoga i Pyskowic. Stacja w Wielowśi została wyposażona w dwa transformatory zasilające nowoczesną rozdzielnicę napowietrzną, które zostały zbudowane na stanowiskach spełniających rygorystyczne wymagania ochrony środowiska naturalnego. Dzięki zastosowanym rozwiązaniom, Główny Punkt Zasilania Wielowieś jest całkowicie bezobsługowy, a sterowanie urządzeniami zlokalizowanymi na terenie stacji odbywa się zdalnie z siedziby Dyspozycji Wysokich Napięć. Budowa nowego obiektu trwała 9 miesięcy, a jego koszt wyniósł 17 mln złotych¹²⁴.

¹²³ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

¹²⁴ Marlena Polok-Kin, *GPZ już działa. Inwazja mocy już w Wielowśi*, w: *Dziennik Zachodni*, dodatek: Gliwice, piątek 23 maja 2014, s. 4.

3. Parafia

Parafia Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Wielowsi położona jest w Dekanacie Toszeckim, który od 1992 roku znajduje się w granicach nowo powstałej Diecezji Gliwickiej. Centrum religijnym i administracyjnym jest kościół p.w. Wniebowzięcia NMP i usytuowana przy nim plebania. Poza centralną miejscowością parafia obejmuje swym zasięgiem kilka okolicznych wsi. Aktualnie należą do niej cztery miejscowości, oddalone od centrum parafialnego o kilka kilometrów: Czarków (4 km), Kieleczka (3 km), Odmuchów (6 km), Świniowice (3 km)¹²⁵.

Wielowiejska parafia ma za sobą przeszło 700-letnią historię, bogatą w różne wydarzenia, o której świadczą wkomponowane w jej malowniczy krajobraz zabytki sakralne: kościół parafialny, kaplice, kapliczki i krzyże przydrożne¹²⁶.

Kiedy dokładnie powstała wielowiejska parafia i kto ją erygował, dotąd nie udało się tego stwierdzić. Wprawdzie już w roku 1305 mogłaby istnieć parafia wielowiejska, bo Wielowieś miała już wtedy dobrze zagospodarowany obszar gminny według niemieckiego prawa, podzielony na 40 łanów, a z podziałem takim łączyło się zwykle w takich wioskach założenie kościoła z wydzieleniem dla jego potrzeb 1 do 2 łanów pola, lecz jednak dopiero w roku 1335 pojawia się w dokumentach wzmianka o istnieniu kościoła parafialnego w Wielowsi. Następne wzmianki są z 1376 i 1447. Najstarsza notatka zawarta jest w rejestrze świętopietrza nuncjusza Galharda de Carceribus, parafia Wielowieś figuruje tam jako „*Ecclesia de Magna Willa*” położona „*in Sede Tostensi*”, co oznacza „*kościół w wielkiej wsi w dekanacie toszeckim*”. Przed założeniem parafii w Wielowsi cała ta okolica prawdopodobnie należała do parafii Toszek. W Toszku znajdował się co najmniej od połowy XII wieku kościół parafialny pod wezwaniem Św. Piotra, wspomniany w 1201 roku i aż do wybudowania w roku 1256 parafialnego kościoła w Pyskowicach pod wezwaniem Św. Pawła, nie było w całej rozległej kasztelani toszeckiej innego kościoła. Wszystkie inne kościoły po okolicznych wsiach powstały po roku 1256¹²⁷.

¹²⁵ Grzegorz Kamiński, *Parafia Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, Wielowieś 2005 r.

¹²⁶ Ibidem.

¹²⁷ Ks. Stefan Łysik, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, Wielowieś 1992 r., s. 8-9.

Jak już wcześniej wspomniano, parafia Wielowieś obejmuje następujące miejscowości: Wielowieś, Czorka - dziś urzędowo Czarków, Świniowice, Odmuchów i Kieleczka. Miejscowości te od samego początku istnienia należą do Parafii Wielowieś, doliczyć do nich należy zaginioną, a raczej wrosniętą w Kieleczkę wieś Niezdrowice (już nieistniejącą). 2/3 Kieleczki należało do Wielowsi, a 1/3 do Wiśnicza. Przed podziałem parafii Wielowieś, aż do 1687 roku, należały do wielowiejskiej parafii rozległe obszary leśne na północno-wschodnich terenach Świniowic, rozciągające się aż za rzekę Stołę, dawniej zwaną Rybną (widocznie były tam kiedyś ryby) i za rzekę Małą Panew¹²⁸. Sama zaś Wielowieś nie należała ani do majątku państwa toszeckiego, jak swego czasu Świniowice czy Kieleczka, ani też do braci Schultzendorf, ani do hrabiego Colonna, lecz miała od dawna swoich właścicieli¹²⁹.

Obecnie w parafii odprawiane są święta, nabożeństwa, uroczystości, np. Nabożeństwa Fatimskie, Droga Krzyżowa, nabożeństwo do Miłosierdzia Bożego, i Św. Faustyny, rekolekcje w okresie Wielkiego Postu, roraty przed Świętami Bożego Narodzenia, uroczyste procesje Bożego Ciała, Komunie Święte, Bierzmowania¹³⁰.

W parafii organizowane są również pielgrzymki do Częstochowy, na Górę Świętej Anny, do Łagiewnik, Lichenia, Turzy i innych sanktuariów w Europie¹³¹.

¹²⁸ Ibidem, s. 11.

¹²⁹ Ibidem, s. 13.

¹³⁰ Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 20.

¹³¹ S. 21.

Zdjęcie wykonane z okazji Misji świętej, jaka miała miejsce w marcu 1928 roku. Na zdjęciu ks. proboszcz Aleksander Kuroczyk wraz z Franciszkanami. Ilustracja po prawej stronie przedstawia obrazek pamiętki owej Misji Świętej¹³²

¹³² Zdjęcie pochodzi ze zbiorów autora.

Zdjęcie wykonane z okazji Misji świętej, jakie miały miejsce w marcu 1928 roku. Na zdjęciu ks. proboszcz Aleksander Kuroczyk wraz z Franciszkanami¹³³

I Komunia Święta, 1930 r.¹³⁴

¹³³ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kaminiorz.

¹³⁴ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

**Pamiętkowe obrazki wydane z okazji Komunii Wielkanocnej
w 1931, 1932 oraz w 1940 roku¹³⁵**

¹³⁵ Obrazki pochodzą ze zbiorów autora.

Pielgrzymka Wielowsian na Górę Św. Anny, 1933 r.¹³⁶

Parafialna Pielgrzymka na Górę Świętej Anny, 1935 r.¹³⁷

¹³⁶ Fotografia pochodzi ze strony internetowej: http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=51&id_akt=9&page=&id_kategoria=3 (dn. 25.03.2013 r.)

¹³⁷ Zdjęcie pochodzi ze strony internetowej http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=51&id_akt=9&page=&id_kategoria=3 (dn. 25.03.2013 r.)

Obrazki pamiątkowe z okazji Misji Świętej z lutego 1938 roku
oraz z lutego 1948 roku¹³⁸

I Komunia Święta w Wielowsi, 1961 r.¹³⁹

¹³⁸ Ilustracje pochodzą ze zbiorów autora.

¹³⁹ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

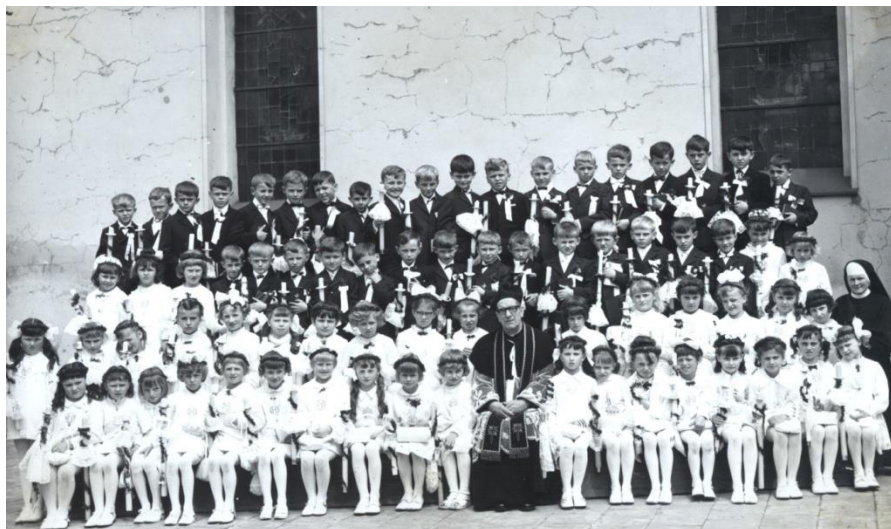
Zdjęcie z prymicji ks. Jana Kulika, 1963 r.¹⁴⁰

Obrazek pamiątkowy z okazji święceń kapłańskich ks. Jana Kulika, 1963 r.¹⁴¹

¹⁴⁰ Zdjęcie pochodzi ze zbiorów rodziny Kamieniorz.

¹⁴¹ Ilustracja pochodzi ze zbiorów autora.

**I Komunia Święta. Ks. Paweł Rudner i siostra Bernadetta,
1972r.¹⁴²**

Pierwsza Komunia Święta, 10.06.1973 r.¹⁴³

¹⁴² Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

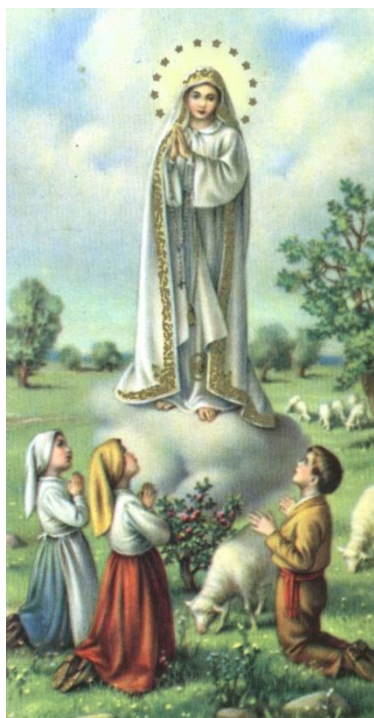
¹⁴³ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kaminiorz.

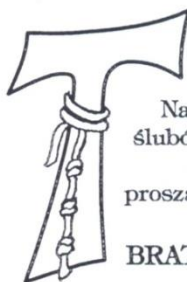
**Książeczka „Godzinki ku czci św. Józefa” wydane w 1992 roku
przez parafię**

Książeczka pt. „Godzinki o Męce Pańskiej” z 1992 r.

Daj, Panie, bym był
bratem wszystkich ludzi
i całego stworzenia.

Na pamiątkę
ślubów wiecznych
ofiaruje
prosząc o modlitwę

BRAT JOACHIM

Ciongwa
franciszkanin

Bóg zapłać

Góra Św. Anny - Wielowieś
14.05.1994

E - 6036

**Przód oraz tył obrazka z okazji ślubów wieczystych
franciszkanina, Joachima Ciongwa, 14.15.1994 r.**

SZCZĘŚĆ BOŻE w 1994 roku

	STYCZEŃ	LUTY	MARZEC
P	3 10 17 24 31	7 14 21 28	7 14 21 28
W	4 11 18 25	8 15 22	8 15 22 29
Ś	5 12 19 26	9 16 23	9 16 23 30
C	6 13 20 27	10 17 24	10 17 24 31
P	7 14 21 28	11 18 25	11 18 25
Ś	8 15 22 29	12 19 26	12 19 26
N	9 16 23 30	13 20 27	13 20 27
	KWIECIEŃ	MAJ	CZERWIEC
P	4 11 18 25	2 9 16 23 30	6 13 20 27
W	5 12 19 26	3 10 17 24 31	7 14 21 28
Ś	6 13 20 27	4 11 18 25	8 15 22 29
C	7 14 21 28	5 12 19 26	9 16 23 30
P	8 15 22 29	6 13 20 27	10 17 24
Ś	9 16 23 30	7 14 21 28	11 18 25
N	10 17 24 31	8 15 22 29	12 19 26
	LIPIEC	SIERPIEŃ	WRZESIEŃ
P	4 11 18 25	1 8 15 22 29	5 12 19 26
W	5 12 19 26	2 9 16 23 30	6 13 20 27
Ś	6 13 20 27	3 10 17 24 31	7 14 21 28
C	7 14 21 28	4 11 18 25	8 15 22 29
P	8 15 22 29	5 12 19 26	9 16 23 30
Ś	9 16 23 30	6 13 20 27	10 17 24
N	10 17 24 31	7 14 21 28	11 18 25
	PAŹDZIERNIK	LISTOPAD	GRUDZIEŃ
P	3 10 17 24 31	2 9 16 23 30	5 12 19 26
W	4 11 18 25	3 10 17 24 31	6 13 20 27
Ś	5 12 19 26	4 11 18 25	7 14 21 28
C	6 13 20 27	5 12 19 26	8 15 22 29
P	7 14 21 28	6 13 20 27	9 16 23 30
Ś	8 15 22 29	7 14 21 28	10 17 24 31
N	9 16 23 30	8 15 22 29	11 18 25

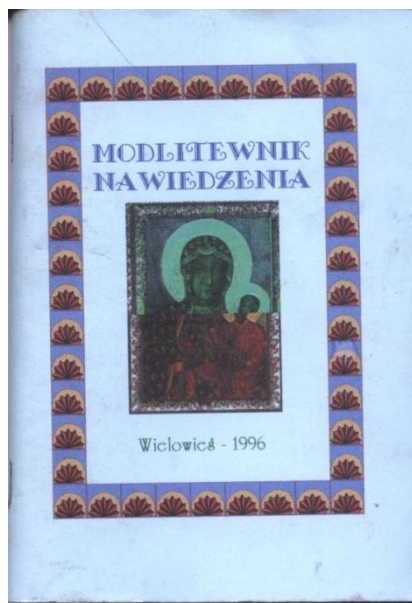
**Kalendarzyk na 1994 rok, przedstawiający rysunek kościoła,
1993 r.**

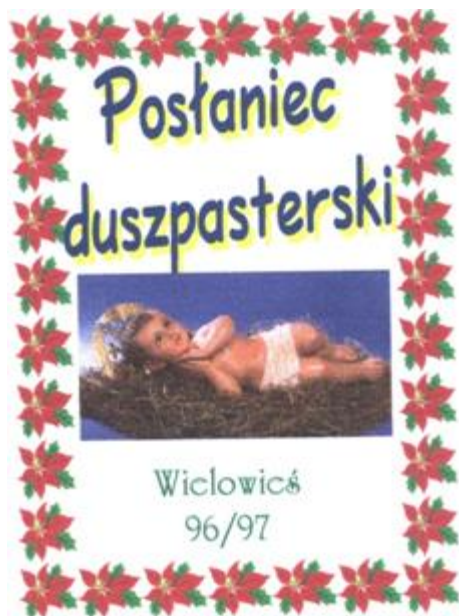
Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP
w WIELOWSI

SZCZĘŚĆ BOŻE W 1997 ROKU												
STYCZEŃ				LUTY				MARZEC				
Pn	6	13	20	27	3	10	17	24	3	10	17	24 31
Wt	7	14	21	28	4	11	18	25	4	11	18	25
Sr	1	8	15	22	29	5	12	19	5	12	19	26
Cz	2	9	16	23	30	6	13	20	6	13	20	27
Pt	3	10	17	24	31	7	14	21	7	14	21	28
Sa	4	11	18	25		1	8	15	1	8	15	22 29
N	5	12	19	26		2	9	16	2	9	16	23 30
KWIECIEŃ				MAJ				CZERWIEC				
Pn	7	14	21	28	5	12	19	26	2	9	16	23 30
Wt	1	8	15	22	29	6	13	20	3	10	17	24
Sr	2	9	16	23	30	7	14	21	4	11	18	25
Cz	3	10	17	24		1	8	15	5	12	19	26
Pt	4	11	18	25		2	9	16	6	13	20	27
Sa	5	12	19	26		3	10	17	7	14	21	28
N	6	13	20	27		4	11	18	1	8	15	22 29
LIPIEC				SIERPIEŃ				WRZESIEŃ				
Pn	7	14	21	28	4	11	18	25	1	8	15	22 29
Wt	1	8	15	22	29	5	12	19	2	9	16	23 30
Sr	2	9	16	23	30	6	13	20	3	10	17	24
Cz	3	10	17	24	31	7	14	21	4	11	18	25
Pt	4	11	18	25		1	8	15	5	12	19	26
Sa	5	12	19	26		2	9	16	6	13	20	27
N	6	13	20	27		3	10	17	7	14	21	28
PAŹDZIERNIK				LISTOPAD				GRUDZIEŃ				
Pn	6	13	20	27	3	10	17	24	1	8	15	22 29
Wt	7	14	21	28	4	11	18	25	2	9	16	23 30
Sr	1	8	15	22	29	5	12	19	3	10	17	24 31
Cz	2	9	16	23	30	6	13	20	4	11	18	25
Pt	3	10	17	24	31	7	14	21	5	12	19	26
Sa	4	11	18	25		1	8	15	6	13	20	27
N	5	12	19	26		2	9	16	7	14	21	28

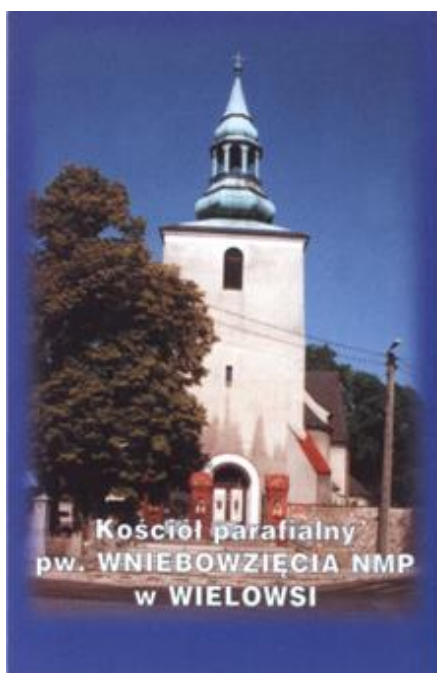
Kalendarzyk na 1997 rok, przedstawiający rysunek kościoła,
1996 r.

„Modlitewnik Nawiedzenia” z 13.07.1996 r. Modlitewnik został
wydany przez Parafialną Radę Duszpasterską z okazji
nawiedzenia kopii Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej
w Wielowsi w 1996 roku

Książeczka „Posłaniec duszpasterski”, 1996 r.

1998

STYCZEŃ											LUTY											MARZEC																	
T	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	T	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	T	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14			
P	5	12	19	26							P	5	12	19	26							P	5	12	19	26													
W	6	13	20	27							W	6	13	20	27							W	6	13	20	27													
S	7	14	21	28							S	7	14	21	28							S	7	14	21	28													
C	1	8	15	22	29						C	1	8	15	22	29						C	1	8	15	22	29												
P	2	9	16	23	30						P	2	9	16	23	30						P	2	9	16	23	30												
S	3	10	17	24	31						S	3	10	17	24	31						S	3	10	17	24	31												
N	4	11	18	25							N	4	11	18	25						N	4	11	18	25														

KWIECIEŃ											MAJ											CZERWIEC																	
T	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	T	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	T	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	
P	6	13	20	27							P	6	13	20	27							P	6	13	20	27													
W	7	14	21	28							W	7	14	21	28							W	7	14	21	28													
S	1	8	15	22	29						S	1	8	15	22	29						S	1	8	15	22	29												
C	2	9	16	23	30						C	2	9	16	23	30						C	2	9	16	23	30												
P	3	10	17	24	31						P	3	10	17	24	31						P	3	10	17	24	31												
S	4	11	18	25							S	4	11	18	25						S	4	11	18	25														
N	5	12	19	26							N	5	12	19	26						N	5	12	19	26														

LIPIEC											SIERPIEŃ											WRZESIEŃ																	
T	27	28	29	30	31	1	2	3	4	5	T	27	28	29	30	31	1	2	3	4	5	T	27	28	29	30	31	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
P	6	13	20	27							P	6	13	20	27							P	6	13	20	27													
W	7	14	21	28							W	7	14	21	28							W	7	14	21	28													
S	1	8	15	22	29						S	1	8	15	22	29						S	1	8	15	22	29												
C	2	9	16	23	30						C	2	9	16	23	30						C	2	9	16	23	30												
P	3	10	17	24	31						P	3	10	17	24	31						P	3	10	17	24	31												
S	4	11	18	25							S	4	11	18	25						S	4	11	18	25														
N	5	12	19	26							N	5	12	19	26						N	5	12	19	26														

PAŹDZIERNIK											LISTOPAD											GRUDZIEŃ																		
T	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	T	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	T	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54			
P	5	12	19	26							P	5	12	19	26							P	5	12	19	26														
W	6	13	20	27							W	6	13	20	27							W	6	13	20	27														
S	7	14	21	28							S	7	14	21	28							S	7	14	21	28														
C	1	8	15	22	29						C	1	8	15	22	29						C	1	8	15	22	29													
P	2	9	16	23	30						P	2	9	16	23	30						P	2	9	16	23	30													
S	3	10	17	24	31						S	3	10	17	24	31						S	3	10	17	24	31													
N	4	11	18	25							N	4	11	18	25						N	4	11	18	25															

Kalendarzyk wydany na 1998 rok

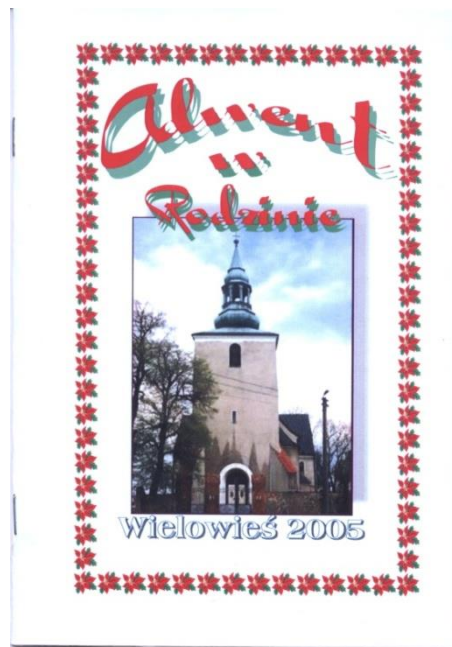
Kalendarzyk wydany na 1998 rok

MODLITWA ROKU JUBILEUSZOWEGO

Wielosie, 8—12.04.2000

Modlitewnik Roku Jubileuszowego, 2000 r.

**Książeczka „Adwent w Rodzinie”, wydana z okazji adwentu,
2005 r.**

„Śpiewnik fatimski” z 13.08.2006 r.

3.1. Kościół

O pierwszym kościele w Wielowsi nic nie wiemy, z zapisków historycznych dowiadujemy się, że w Wielowsi istnieje kościół parafialny w roku 1335. Czy to był pierwszy kościół, czy też już następny, czy był z drewna czy z kamienia, są to niestety znaki zapytania i tematy do poszukiwań historyczno-archeologicznych. Znamy natomiast bardzo dobrze wygląd kościoła parafialnego w Wielowsi z roku 1679, bo zachował się do naszych czasów opis w protokole wizytacyjnym biskupów wrocławskich z roku 1679. Protokoły te wydał drukiem Jugnitz przed 60 laty. Według opisu wizytatora biskupiego był to kościół murowany z kamienia, kryty szindziolami czyli gontem, w prezbiterium znajdowało się sklepienie, w nawie strop płaski drewniany. Wymiary kościoła: 44 łokcie długi i 16 łokci szeroki (29,34 m i 10,65 m). Wieża kamienna była wysoka z trzema dzwonami, wokół kościoła cmentarz otoczony murem kamiennym. W niniejszym sprawozdaniu znajdujemy również szczegółowy opis wnętrza kościoła¹⁴⁴.

W latach 1575 – 1629 w myśl zasady: „*Cuius regoi eius religio*” („czyja władza, tego religia”), kościół w Wielowsi należał do protestantów, tym samym katolicka wspólnota parafialna pozbawiona była miejsca spotkań na modlitwę¹⁴⁵.

Kościół wielowiejski, w roku 1679 był pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Maryi Panny, ale już wizytacja z roku 1687 jak i 1697 podaje, że kościół w Wielowsi jest pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i tak pozostało do naszych czasów. Kościół wielowiejski przetrwał w nie zmienionym stanie do XX wieku. W roku 1927 ks. Johannes Chrzęszcz w swej „Historii Toszka” na stronie 390 pisze o wielowiejskim kościele takie słowa: „*W porównaniu z rokiem 1679 parafialny kościół w Wielowsi zmienił się o, tyle że usunięto sklepienie z prezbiterium*”, kiedy to nastąpiło autor nie podaje. I dalej pisze o nim tak: „*ślady ostrego łuku gotyckiego wskazują na to, że zbudowano kościół w XV wieku*”

¹⁴⁴ Ks. Stefan Łysik, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, Wielowieś 1992 r., s. 13-14.

¹⁴⁵ Grzegorz Kamiński, *Parafia Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, Wielowieś 2005 r.

i dalej: „malowidło na drewnie (desce) powstało chyba około 1500 roku”¹⁴⁶.

W obecnym kościele parafialnym znajduje się malowidło na desce ołtarza bocznego po lewej stronie (ołtarz Św. Józefa), datowane na rok 1670 „Pokłon Trzech Króli”.

Podobną opinię co do wieku starego kościoła wielowiejskiego wyrażają autorzy publikacji monograficznej „Die Bau und Kunstdenkmäler des Kreises Tost-Gleiwitz”, Wrocław 1943. Pod hasłem: Langendorf, str. 150, gdzie piszą: „Obecny kościół został wybudowany najprawdopodobniej w XV wieku. Jest opisany w sprawozdaniach wizytacyjnych z roku 1679”. I dalej czytamy: „W roku 1934/35 nastąpiło znaczne poszerzenie kościoła o szeroką nawę poprzeczną, nowe prezbiterium i chór” i dalej: „na skutek dokonanej w roku 1934 wielkiej przebudowy, kościół zmienił wygląd wewnętrzny i zewnętrzny do tego stopnia, że zatracił się całkowicie jego charakter starego kościoła”¹⁴⁷. Zmianie uległa również wieża kościoła. W roku 1857 piorun częściowo zburzył starą wieżę, a odbudowana w roku 1860 zmieniła dotychczasową strukturę i wygląd. W dzisiejszym kościele do starych partii budowlanych należą: prostokątna nawa główna i trzypiętrowa wieża z dwoma skarpami przy wejściu głównym¹⁴⁸.

W starym kościele parafialnym znajdowało się i dziś znajduje wiele cennych zabytków sztuki sakralnej, do których zaliczone są trzy ołtarze, ambona, figury drewniane Ecce Homo, Scena Golgoty, obrazy, krzyże, tabernakulum, monstrancja, kielichy. Paramenty liturgiczne, niestety, w czasie II wojny zostały zniszczone i wykradzione. Do zabytków należy również obraz na desce ołtarza Św. Józefa, a także obraz na płótnie z ołtarza Serca Pana Jezusa, który przedstawia Ukoronowanie N.M.P. i pochodzi również z XVII wieku¹⁴⁹.

Tryptyk Ołtarzowy – sławne dzieło śląsko-czeskiego mistrza malarskiego, przedstawiające zaśnięcie Najświętszej Maryi Panny - był to obraz z gotyckiego Ołtarza Głównego, w późniejszych wiekach usunięto go z ołtarza i z czasem użyto, nie doceniając jego wartości artystycznej i zabytkowej, służył przez wiele lat jako oszaławianie schodów prowadzących na chór. Obraz znajdował się tam do 1928 roku, a następnie dostał się do Muzeum we Wrocławiu, gdzie przebywa do naszych czasów. Jedno skrzydło tryptyku w 1932

¹⁴⁶ Ks. Stefan Łysik, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, Wielowieś 1992 r, s. 14.

¹⁴⁷ Ibidem, s. 15.

¹⁴⁸ Ibidem.

¹⁴⁹ Ibidem.

roku Państwowe Muzeum we Wrocławiu odkupiło od pewnego handlarza staroci. Taką dziwną drogą kościół wielowiejski pozbył się lekkomyślnie wspaniałego średniowiecznego dzieła sztuki¹⁵⁰.

Obraz z Ołtarza Głównego – Wniebowzięcia NMP, który obecnie znajduje się w Muzeum Archidiecezjalnym we Wrocławiu¹⁵¹

¹⁵⁰ Ibidem, s. 16.

¹⁵¹ Fotografia pochodzi ze strony internetowej: fotopolska.eu

Kielich, pochodzący z 1. ćwierćwiecza XVIII wieku¹⁵²

Puszka, pochodząca z 1. ćwierćwiecza XVIII wieku¹⁵³

Plaskorzeźba Chrystusa w świątyni, pochodząca z początku XVIII wieku¹⁵⁴

Rzeźba anioła z ołtarza głównego, pochodząca z 1. ćwierćwiecza XVIII wieku¹⁵⁵

¹⁵² Ewa Dwornik-Gutowska, Maciej Gutowski, Kazimiera Kutrzebianka, *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, Tom VI, Województwo Katowickie, Zeszyt 5, Powiat Gliwicki*, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1966.

¹⁵³ Ibidem.

¹⁵⁴ Ibidem.

Rzeźba Chrystusa Zmartwychwstałego, pochodząca z 1. połowy XVIII wieku¹⁵⁶

Rzeźba św. Piotra, pochodząca z około połowy XVII wieku¹⁵⁷

Rzeźba Chrystusa Bolesnego, pochodząca z XVII wieku¹⁵⁸

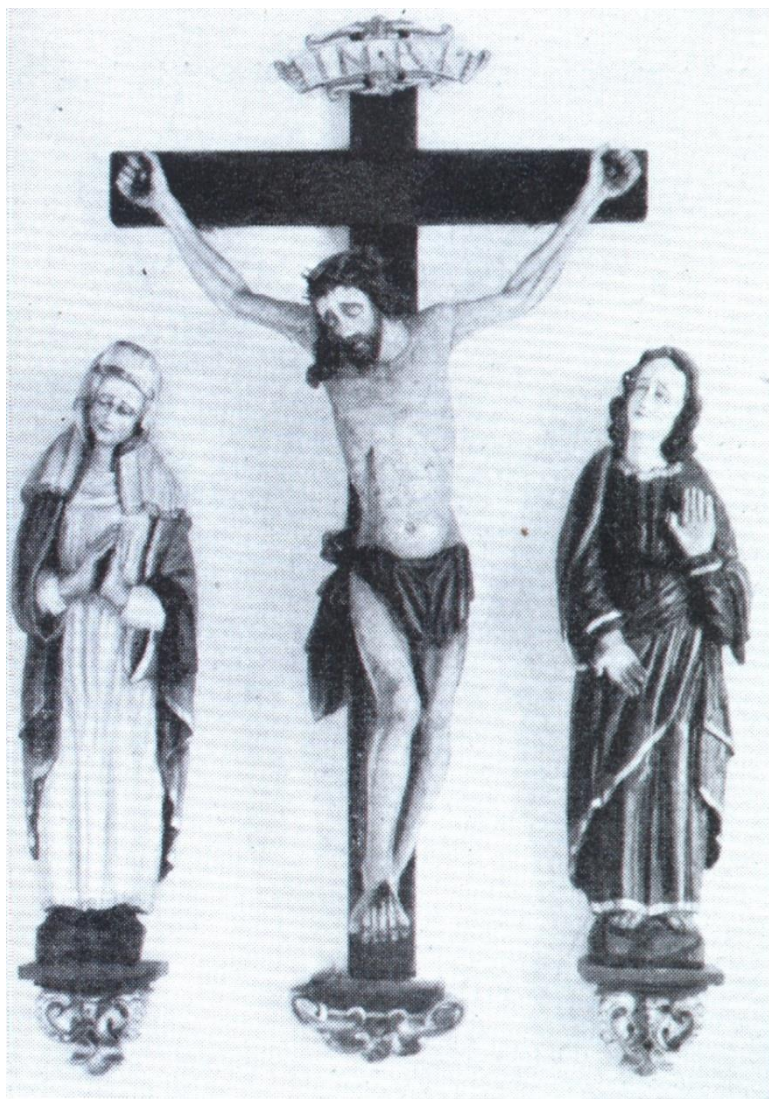
Rzeźba św. Pawła, pochodząca z połowy XVII wieku¹⁵⁹

¹⁵⁵ Ibidem.

¹⁵⁶ Ibidem.

¹⁵⁷ Ibidem.

¹⁵⁸ Ibidem.

Grupa Ukrzyżowania, pochodząca z XVII wieku¹⁶⁰

¹⁵⁹ Ibidem.

¹⁶⁰ Ibidem.

Projekt kościoła z 1910 roku, który nigdy nie został zrealizowany¹⁶¹

W dniu 27 sierpnia 1914 roku zabrano na cele wojenne 2 z 4 istniejących dzwonów kościelnych. Jeden z nich wykonany był z brązu o wysokości 52 cm i średnicy 36 cm, z napisem: „Peter Brok hat mich gosen Anno Domini 1686”, z reliefem Św. Cecylii i św. Katarzyny, z Krucyfiksem i Chrztem Pana Jezusa¹⁶². Zabrano także elementy z metali szlachetnych, znajdujących się na organach¹⁶³.

W dniu 27 lutego 1923 roku spaliła się stodoła należąca do probostwa. Było w niej wiele słomy. Ogień został podłożony z powodu politycznej nienawiści¹⁶⁴.

W 1927 roku dokonano rozbudowy plebanii. Na starych murach podwyższono parter i pokryto dach dachówką.

W 1934 roku postanowiono wybudować nowy kościół. Stary kościół był za mały, by pomieścić wszystkich ludzi na niedzielnych zgromadzeniach. Z takim zamiarem nosił się także już poprzedni

¹⁶¹ Ilustracja pochodzi z: http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=1&page= (dn. 15.03.2013r.)

¹⁶² Ks. Stefan Łysik, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, Wielowieś 1992 r., s. 16-17.

¹⁶³ *Jubileusz*, w: Informator, Nr 5, 2005, Rok XIII, 27 listopada 2005 r.

¹⁶⁴ http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 23.03.2013 r.)

proboszcz, jednakże planom tym przeciwstawiła się wojna, potem wielka inflacja¹⁶⁵.

W poniedziałek po odpuście 1934 roku zaczęto burzyć stary kościół. Nie była to sprawa łatwa, ponieważ kościół ten posiadał grube mury z kamienia wapiennego. Ostatecznie musiano je wysadzić. Dużą wieżę i oba mury wzdłuż pozostawiono. Gruz i materiał do budowy przywozili i odwozili rolnicy posiadający konie. W kilka tygodni powstały nowe mury i w święta Bożego Narodzenia odprawiono Mszę Świętą w na wpół odbudowanym kościele¹⁶⁶. Podczas wielkiego remontu w kościele dobudowano szeroką nawę poprzeczną, prezbiterium i nowy chór. Przez te zabiegi wygląd kościoła zatracił swój dotychczasowy charakter starego kościoła gotyckiego¹⁶⁷.

11 listopada 1935 roku kościół został konsekrowany¹⁶⁸.

**Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP w Wielosiu.
Widok od strony południowo wschodniej. Na zdjęciu widoczny
jest również dawny cmentarz przykościelny, 1934 r.¹⁶⁹**

¹⁶⁵ http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 23.03.2013 r.)

¹⁶⁶ http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 23.03.2013 r.)

¹⁶⁷ *Informator* 27/93, 20 czerwca 1993.

¹⁶⁸ *Ibidem*.

¹⁶⁹ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Sobel.

Widok kościoła od strony ul. Kościelnej, 1934 r.¹⁷⁰

Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP w Wielowsi przed przebudową, ok. 1933 r.¹⁷¹

¹⁷⁰ Fotografia pochodzi ze strony internetowej: http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=51&id_akt=9&page=&id_kategoria=3 (dn. 25.03.2013 r.)

¹⁷¹ Fotografia pochodzi z Archiwum GOK-u.

Ołtarz, tuż przed rozbiórką prezbiterium, 1934 r.¹⁷²

Remont kościoła. Prace przy rozbiórce prezbiterium, 1934 r.¹⁷³

¹⁷² Fotografia pochodzi ze strony internetowej: http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=51&id_akt=9&page=&id_kategoria=3 (dn. 25.03.2013 r.)

¹⁷³ Fotografia pochodzi ze strony internetowej: http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=51&id_akt=9&page=&id_kategoria=3 (dn. 25.03.2013 r.)

Remont kościoła, 1934 r.¹⁷⁴

Remont kościoła. Prace przy rozbiórce prezbiterium, 1934 r.¹⁷⁵

Widok kościoła od strony ul. Szkolnej, 21.10.1934 r.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Fotografia pochodzi ze strony internetowej: http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=51&id_akt=9&page=&id_kategoria=3 (dn. 25.03.2013 r.)

¹⁷⁵ Fotografia pochodzi ze strony internetowej: http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=51&id_akt=9&page=&id_kategoria=3 (dn. 25.03.2013 r.)

¹⁷⁶ Fotografia pochodzi ze strony internetowej: http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=51&id_akt=9&page=&id_kategoria=3 (dn. 25.03.2013 r.)

Wnętrze kościoła, 25.12.1934 r.¹⁷⁷

Dożynki, październik 1935 r.¹⁷⁸

Bierzmowanie, 1935 r.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Fotografia pochodzi ze strony internetowej: http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=51&id_akt=9&page=&id_kategoria=3 (dn. 25.03.2013 r.)

¹⁷⁸ Fotografia pochodzi ze strony internetowej: http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=51&id_akt=9&page=&id_kategoria=3 (dn. 25.03.2013 r.)

¹⁷⁹ Fotografia pochodzi ze strony internetowej: http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=51&id_akt=9&page=&id_kategoria=3 (dn. 25.03.2013 r.)

14 października 1935 roku poświęcone zostały nowe dzwony, a następnie wciągnięte na wieżę. Niestety, czas wojny przerwał ich żywot, podzieliły los innych zabranych „na armaty”. Przed II wojną znajdował się dzwon w ogrodzie na probostwie - jak podaje monografia z 1943 roku¹⁸⁰: jedna sygnaturka oraz większy dzwon z 1858 roku.

Poświęcenie nowych dzwonów, 13.10.1935 r.¹⁸¹

Wciąganie dzwonów, 14.10.1935 r.¹⁸²

¹⁸⁰ *Die Bau und Kunstdenkmäler des Kreises Tost-Gleiwitz*, Breslau 1943.

¹⁸¹ Fotografia pochodzi ze strony internetowej: http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=51&id_akt=9&page=&id_kategoria=3 (dn. 25.03.2013 r.)

¹⁸² Fotografia pochodzi ze strony internetowej: http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=51&id_akt=9&page=&id_kategoria=3 (dn. 25.03.2013 r.)

Widok nowo przebudowanego kościoła, 1936 r.¹⁸³

Widok ołtarza, 11.11.1940 r.¹⁸⁴

¹⁸³ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Sobel.

¹⁸⁴ Fotografia pochodzi ze strony internetowej: http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 25.03.2013 r.)

Po śmierci w 1949 roku Ks. Proboszcza Aleksandra Kuroczyka, który dokonał w latach 1934/35 przebudowy kościoła, w 1950 roku przybył do Wielwsi nowy proboszcz ks. Paweł Rudner, przeprowadził malowanie surowych jeszcze ścian rozbudowanej świątyni, powierzając prace mistrzowi malarstwu Łukaszowi Mrzyglódowi¹⁸⁵ z Nysy. Malowidła ścienne wykonane na surowym tynku uległy zniszczeniu, a częściowo odmalowane w 1963 roku przez wielowiejskich malarzy nie zachowały już swego piękna, wartościowe pozostały malowidła na drewnianym stropie nawy głównej i poprzecznej oraz na sklepieniu prezbiterium¹⁸⁶.

W 1958 roku za sprawą ks. Proboszcza Pawła Rudnera, zostały wstawione do kościoła nowe dzwony: Św. Józef, N.M.P.-Ave Maryja, Św. Michał oraz Chrystus Król¹⁸⁷.

Widok Ołtarza głównego. W tle widoczne malowidła ścienne wykonane przez Łukasza Mrzygloda oraz marmurowe balkoniki, 1960 r.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Biografia Łukasza Mrzygloda znajduje się w rozdziale: „Osoby związane z Wielowsią”.

¹⁸⁶ Ks. Stefan Łysik, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, Wielowieś 1992 r., s. 17.

¹⁸⁷ Ks. Stefan Łysik, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, Wielowieś 1992 r., s. 16.

¹⁸⁸ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

Widok ołtarza, 1972 r.¹⁸⁹

21 czerwca 1983 roku wyposażono kościół w nowy ołtarz soborowy.

W latach 1986 – 1992 kościół poddano gruntownej renowacji: zmieniono wówczas dach, pomalowano kościół, poddane zostały renowacji i konserwacji najważniejsze zabytki z ołtarzem głównym na czele.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Ilustracja pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

¹⁹⁰ *Informator* 27/93, 20 czerwca 1993.

Widok ołtarza głównego, 1992 r.¹⁹¹

24 grudnia 1997 roku na plebanii wybuchł pożar. Ks. P. Lepszy oraz kucharka zdążyli się ewakuować z budynku. Do czasu wyremontowania plebanii, ks. P. Lepszy zamieszkał w budynku. p. Wons przy ul. Kościelnej w Wielowsi. Po pożarze dokonano gruntownego remontu plebanii.

Widok ołtarza głównego, 2000 r.¹⁹²

¹⁹¹ Fotografia pochodzi ze strony internetowej: http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 25.03.2013 r.)

¹⁹² Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

8 listopada 2000 roku biskup Gerard Kusz dokonał poświęcenia dzwonów i wybudowanej przez parafię kaplicy przedpogrzebowej Miłosierdzia Bożego¹⁹³. Fundatorem czterech dzwonów był ks. Jan Kulik¹⁹⁴, pochodzący z Wielowsi. Dzwony razem ważą 2 tony, powstały w ludwisarni Felczyńskich w Taciszowie. Noszą imiona: Jan Chrzyciel, Chrystus Król, Ave Maria i Święty Antoni. Instalacji dzwonów dokonała firma Antoniego Rduch.

W nowo wybudowanej kaplicy Miłosierdzia Bożego na wprost wejścia został powieszony obraz Jezusa Miłosiernego. Budowę kaplicy rozpoczęto jesienią 1997 roku, lecz ze względu na pożar probostwa, jaki miał miejsce w Wigilię tego samego roku, prace musiały zostać przerwane. Do budowy kaplicy powrócono w maju 1999 roku¹⁹⁵.

Kaplica Miłosierdzia Bożego, 2002 r.¹⁹⁶

¹⁹³ Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 19.

¹⁹⁴ Ks. Jan Kulik urodził się 30 listopada 1940 roku w Wielowsi. Święcenia kapłańskie przyjął w 1963 roku.

¹⁹⁵ Ibidem.

¹⁹⁶ Fotografia pochodzi z: Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 19.

Przed kościołem pod murem znajduje się zabytkowa przydrożna kamienna kaplica słupowa św. Jana Nepomucena, pochodząca z XVIII wieku. Jest ona ustawiona na planie kwadratu, dwukondygnacyjna. W górnej części kapliczki znajduje się głęboka wnęka z rzeźbą św. Jana Nepomucena, pochodząca z końca XVIII wieku. Natomiast na murze pod niszą jest płaskorzeźba w kamieniu wapiennym, przedstawiająca Chrystusa na krzyżu, która pochodzi z późnego średniowiecza. Do 1935 roku była wmurowana w zewnętrzną ścianę na trzecim piętrze wieży kościelnej¹⁹⁷.

Kapliczka św. Jana Nepomucena, stojąca tuż przy kościelnym murze przy ul. Kościelnej, 2009 r.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Ks. Stefan Łysik, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, Wielowieś 1992 r., s. 17.

¹⁹⁸ Fotografia pochodzi z:

<http://www.malanowicz.eu/mm/pasje/silesiana/nepomuki/Wielowies.htm>
(dn. 02.04.2013 r.)

Rzeźba św. Jana Nepomucena, 2009 r.¹⁹⁹

Plaskorzeźba ukrzyżowanego Jezusa, znajdująca się w murze kaplicy św. Jana Nepomucena. Rzeźba pochodzi z późnego średniowiecza. Fotografie rzeźby pochodzą z 1966²⁰⁰ i 2013 r.²⁰¹

¹⁹⁹ Fotografia pochodzi z:

<http://www.malanowicz.eu/mm/pasje/silesiana/nepomuki/Wielowies.htm>
(dn. 02.034.2013 r.)

Na murze okalającym plac kościelny znajduje się mała płaskorzeźba, wykonana z piaskowca, przedstawiająca Matkę Boską lub postać nieznanej świętej wraz z klęczącą u stóp postacią męską. Płaskorzeźba pochodzi prawdopodobnie z XVII wieku i była zapewne fragmentem nagrobka, który znajdował się na dawnym przykościelnym cmentarzu²⁰².

Płaskorzeźba Matki Boskiej lub nieznanej świętej z klęczącą postacią męską, 15.07.2013 r.²⁰³

Z kościołem parafialnym nieodłącznie związany jest cmentarz, który dla wspólnoty parafialnej stanowi miejsce święte. Dawniej mieścił się przy samym kościele. Obecnie znajduje się na ul. Młyńskiej. Świadectwem po dawnym przykościelnym cmentarzu są zachowane w południowej części muru otaczającego kościelny

²⁰⁰ Ewa Dwornik-Gutowska, Maciej Gutowski, Kazimiera Kutrzebianka, *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, Tom VI, Województwo Katowickie, Zeszyt 5, Powiat Gliwicki*, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1966.

²⁰¹ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

²⁰² Ks. Stefan Łysik, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, Wielowieś 1992 r., s. 17.

²⁰³ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

plac, tablice nagrobków z XIX wieku. Od południowej strony kościoła znajduje się nagrobek księdza Aleksandra Kuroczyka²⁰⁴. Przy kościele parafialnym była szkoła i organistówka. Szkoła była czynna jeszcze w latach 30 XX wieku. Obie budowle pochodziły z 1826 roku. Po II wojnie światowej, budynki zaczęły obracać się w ruinę i następnie zostały rozebrane. Były one zbudowane z kamienia, pokryte strzechą, którą zastąpiono w latach 20 XX wieku dachówką²⁰⁵.

Na terenie posiadłości kościelnych jest jeszcze dom parafialny (klasztor), w którym do niedawna zamieszkiwały Siostry Elżbietanki²⁰⁶. Dom ten został wzniesiony za czasów bytności w Wielowsi ks. proboszcza Aleksandra Kuroczyka w 1928 roku. Budynek nie przedstawia wartości historycznej czy architektonicznej, jest murowany, pokryty dachówką, służy jako dom dla sióstr, w przeszłości był też pomieszczeniem dla przedszkola, które Siostry prowadziły oraz miejscem nauczania katechizmu dla dzieci i młodzieży²⁰⁷.

Budynek dawnego klasztoru, 15.07.2013 r.²⁰⁸

²⁰⁴ Grzegorz Kamiński, *Parafia Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, Wielowieś 2005 r.

²⁰⁵ Ibidem, s. 17-18.

²⁰⁶ Wśród Sióstr, które przebywały w klasztorze można wymienić m.in. : siostra Judyta , Magdalena, Mirosława, Bernadetta, Methodia.

²⁰⁷ Ibidem, s. 18.

²⁰⁸ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Kartka Jubileuszowa wydana z okazji zakończenia działalności Sióstr Zgromadzenia św. Elżbiety w Wielowski

Wyrazem gorliwości religijnej mieszkańców parafii są stojące na jej terenie dwie kaplice, kapliczka oraz krzyże przydrożne. Pierwsza kaplica p.w. Nawiedzenia NMP znajduje się w Świniowicach i została poświęcona 7 lipca 1901 roku. Drugą kaplicę p.w. Miłosierdzia Bożego, poświęcono 8 listopada 2000 roku.

3.2. Księża

- Ks. Mathias (1447)
Pierwszy wymieniony proboszcz w Wielowsi występuje w notatce, która brzmi następująco: “plebanus in Magna Villa 1447”²⁰⁹.
- Ks. Mikulas Polewka (około 1532)
Był proboszczem w Wielowsi około 1532 roku. Mikulas to inaczej Mikołaj²¹⁰.
- Ks. Jan Kokorz (około 1540)
Wymieniony jest w protokołach sądowych (Landbücher) księstwa polskiego²¹¹.
- Ks. Stanisław (przed 1575)
Przed 1575 rokiem opuścił Wielowieś, gdy hrabia Worff (polska forma Wrochen) wprowadził predykanta, Jerzego ze Strzelec. Nie znamy jego nazwiska, a o jego działalności nic nie wiemy.²¹²
- Ks. Paweł Krem (Kreni) (1629-1630)
Parafię w Wielowsi objął po usunięciu ostatniego pastora Jerzego Scultetusa (Scholza). Do parafii przybył z Sierot. Duszpasterzował na miejscu przez dwa lata²¹³.
- Ks. Baltazar Lukawsky (Lukowsky) (1630-1637)
Urząd proboszcza parafii objął w marcu 1630 roku i pełnił go do 1637 roku²¹⁴.
- Ks. Szymon Polonides (Polaczek) (1637-1653)
Objął zarządzanie parafią – jako jej „commendarius” – 17 listopada 1637 roku. Wcześniej był wikarym w Toszku. Kiedy zakupił mszał, na pierwszej stronie zapisał, że w Kotach (lub też w całej parafii) mieszkał tylko jeden katolik. Założył parafialną księgę metrykalną, jedną z najstarszych zachowanych do dnia dzisiejszego. Udzielał często sakramentów wiernym z sąsiednich, wakujących

²⁰⁹ Ks. Henryk Gawelczyk, *Ze wspólnego sztabucha, część 1. Wiadomości o okolicach Tworoga, Kotów, Wielowsi... w najstarszych zapiskach z ksiąg parafialnych*, Instytut Tarnogórski, Tarnowskie Góry 2000, s. 26.

²¹⁰ Ibidem.

²¹¹ Ibidem.

²¹² Ibidem.

²¹³ Ks. Piotr Górecki, *Archiprezbiteriat toszecki w latach 1618-1740. Kościelne dzieje Toszka, Pyskowic i okolic w czasach reformy Kościoła katolickiego na Śląsku*, Epigraf, Gliwice 2009, s. 334.

²¹⁴ Ibidem.

parafii. Zmarł po 16 latach pracy duszpasterskiej w Wielowsi w 1653 roku. Został pochowany w kościele pod amboną²¹⁵.

- Ks. Szymon Mydecius (1653-1664)

Przybył do Wielowsi w 1653 roku. Po 11 latach pracy duszpasterskiej zrezygnował z urzędu i – odczuwając powołanie do życia monastycznego – wstąpił do klasztoru cystersów w Jemielnicy (21 września 1664 roku). Klasztor przeżywał gorący okres sporów, związanych z dyscypliną w opactwie i wywołanymi zamieszkami po wyborze na stanowisko opata zagorzałego reformatora – o. Bernarda Bogedeina (Bogaczynskiego). Niesprzyjająca kontemplacji atmosfera klasztorna być może była powodem tego, że już po roku ks. Mydecius opuścił klasztorne mury²¹⁶.

- Ks. Paweł Szydłowski (1665-1678)

Urodził się w 1632 roku. Jego rodzinnym miastem było Olesno. W Ołomuńcu zdobył tytuł magistra sztuk wyzwolonych oraz filozofii. Wizytator w 1679 roku określił go jako męża dobrze wykształconego, któremu zapewne w niedługim czasie zostaną powierzone najbardziej zaszczytne urzędy. W 1660 roku otrzymał święcenia kapłańskie. Krótko po święceniach został ustanowiony komendantem w Kielczy do 1665 roku. Kanonicznie został wprowadzony na urząd proboszcza w Wielowsi 20 lutego 1665 roku. Jego bliski krewny (być może brat) był scholarchą w Wielowsi, a inny krewny był w Ostropie. Po 13 latach objął urząd proboszcza w Wiśniczu. Kanonicznie wprowadzono go tutaj w 1678 roku na mocy prezenty ówczesnego pana Wiśnicza, hrabiego Leonarda Colonna. 5 grudnia 1679 roku otrzymał godność kanonika kapituły kolegiackiej w Opolu. W 1683 roku przeszedł na parafię do Groszowic. Chciał w ten sposób być bliżej Opola i sprawniej wykonywać funkcję proboszcza i kanonika. Był konsulatorem bractwa św. Józefa w Jemielnicy. Zmarł 16 czerwca 1696 roku²¹⁷.

- Ks. Jan Franciszek Joch (1678-1689)

Urodził się w 1648 roku w Toszku. Był alumnem konwentu biskupiego p.w. św. Bartłomieja w Pradze. Tam też uzyskał magisterium z filozofii oraz bakalaureat z teologii, wyświęcony na kapłana w Pradze w 1676 roku na tytuł tegoż alumnatu. Przez 2 lata był wikarym w Toszku i pół roku pisarzem ziemskim u hrabiego Jerzego von Welczek. W 1678 roku na urząd proboszcza w Wielowsi kanonicznie wprowadził go dziekan toszecki, ks.

²¹⁵ Ibidem, s. 335.

²¹⁶ Ibidem.

²¹⁷ Ibidem.

Kowatius, a do kościoła w Kotach wprowadził go osobiście jego poprzednik, ks. Szydłowski. Odnowił plebanię oraz zabudowania gospodarcze. Ludzie cenili go za kazania, chociaż wg wizytatorów nie wywyższał się i nie chwalił swoim wykształceniem. W 1687 roku archidiakon Stephetius zapisał, że nawrócił w parafii 40 protestantów. Za jego czasów erygowano 13 czerwca 1687 roku nową parafię w Kotach. Ks. Joch opuścił parafię w 1689 roku i objął altarię oraz wikariat przy kaplicy kardynalskiej św. Elżbiety we wrocławskiej katedrze. W 1715 roku ks. Joch podarował parafii w Kotach nowy mszał, a na stronie tytułowej napisał: *„Ja niżej podpisany, dawny pasterz i rektor kościoła kotowskiego, niegdyś filialnego wielowiejskiego, pod wezwaniem świętych apostołów Piotra i Pawła, nowy ten mszał pobożny i wyłączny użytek tego kościoła, u stóp świętego patrona składam. Polecam siebie i dusze, których ciała tu spoczywają, pobożnym modlitwom. Ks. Jan Franciszek Joch 7 III 1715”*. Zmarł 15 kwietnia 1718 roku²¹⁸.

- Ks. Joachim Seraphin (1689)

Wymienia go parafialna księga metrykalna. Przez pół roku sprawował w Wielowsi sakramenty i podpisywał się jako „tymczasowy administrator parafii”. W 1672 roku był administratorem w Wieszowej. Wymienia go testament patrona parafii z tegoż roku²¹⁹. Księga bractwa św. Józefa podaje datę jego zgonu – 16 listopada 1691 rok²²⁰.

- Ks. Grzegorz Jan Józef Miazga (1690-1723)

Pochodził z Kadłuba Wielkiego. Urodził się w 1654 roku. W Ołomuńcu studiował zarówno filozofię, jak i teologię moralną, wyświęcony na kapłana we Wrocławiu 19 września 1682 roku. Przez pięć i pół roku był kapelanem w „Lubek”, trzy i pół roku wikarym w Toszku (1687-1689) i pół roku administratorem w Wieszowej. Stamtąd w lutym 1690 roku przybył do Wielowsi. Archidiakon w 1697 roku napisał, że nawrócił na wiarę 8 osób. W 1720 roku biskup Sommerfeld pisał o nim: *„mąż szczerzy, dobrego życia, w rozmowie niegłupi, a w moralności prawy”*. Każdą stronę księgi, zarówno metrykalnej, jak i gospodarczej, zaczynał od inicjału OAMDG et BMV (Omnes ad Maiorem Dei Gloriam et Beatae Mariae Virginis). Był proboszczem przez ponad 33 lata. 3

²¹⁸ Ibidem, s. 335-336.

²¹⁹ Wymienia go testament pana wioski Piotra Strzały (von Strzela) z 1672 roku jako komendarza parafii w Wieszowej. W myśl testamentu zapłacono kapłanowi koszty zakupu sutanny i czapki, które nabył on we Wrocławiu.

²²⁰ Ibidem, s. 336.

listopada 1723 roku pogrzebano go w kościele parafialnym w Wielowsi²²¹.

- Ks. Walenty Osietzky (Ossietzky) (1723)

Przybył do Wielowsi na krótko przed śmiercią ks. Miazgi. Pierwszego sakramentu chrztu udzielił 19 września 1723 roku. On również dokonał wpisu mówiącego o zgonie poprzednika. Administrował parafią do maja 1724 roku. Sporadycznie ks. Osietzkiemu pomagał kapelan z Brynka, ks. Zygmunt Ceglarski²²².

- Ks. Jan Jakub Rzepka (1724-1734)

Urodził się w Toszku. Święcenia kapłańskie otrzymał na terenie Rzeczypospolitej (poza diecezją). Początkowo był proboszczem w Kielczy (od lipca 1720 roku do 1724 roku), a następnie proboszczem w Wielowsi²²³ od maja (według księgi metrykalnej) lub też od lipca (według ks. Gawelczyka). Zachowała się w księdze konsystorskiej wzmianka mówiąca o przedstawieniu przez ks. Rzepkę swojej kandydatury na urząd proboszcza z 12 maja 1724 roku. Kapłan ten duszpasterzował w parafii przez 10 lat²²⁴. Po zrzeczeniu się urzędu proboszcza przez ks. Szczukę, objął parafię w Kotach w marcu 1734 roku. Duszpasterzował tu tylko przez 6 lat. Po ks. Szczuce objął parafię w Wiśniczu²²⁵. Był członkiem Bractwa Różańca Świętego, zawiązanego przy kościele św. Mikołaja w Pyskowicach. Zmarł w drodze powrotnej z uroczystości brackich 3 października 1745 roku rażony paraliżem. Na mocy testamentu z 28 lutego 1643 roku zostawił wiśnickiej parafii fundację w wysokości 100 talarów²²⁶.

- Ks. Wojciech Klonek (1734-1746)

Pochodził z Kotliszowic (parafia Toszek). Studiował teologię moralną we Wrocławiu. Według ks. Strachwitza (w 1736 roku wizytującego dekanat), był przeciętnie wykształcony. 18 września 1723 roku otrzymał tonsurę i cztery święcenia niższe, a 18 stycznia 1724 roku subdiakoniat na tytuł hrabiego Franciszka Karola Kottulinskiego na dobra toszeckie. 24 lutego 1725 roku uzyskał diakonat, zaś 26 maja tego samego roku prezbiterat. Jako wikariusz pracował w Wiśniczu w latach 1726-1734²²⁷. Stamtąd przybył do

²²¹ Ibidem.

²²² Ibidem.

²²³ Ibidem, s. 316.

²²⁴ Ibidem, s. 336.

²²⁵ Ibidem, s. 317.

²²⁶ Ibidem, s. 340.

²²⁷ Jego przybycie do parafii wiśnickiej wieże się z chorobą tutejszego proboszcza, ks. Gotfryda Augustyna Miklisa.

Wielowski i objął tutejszą parafię w kwietniu 1734 roku, początkowo jako administrator, a później jako proboszcz. W 1739 roku przejściowo pełnił urząd sekretarza archiprezbiteriatu toszeckiego, przed objęciem tego stanowiska przez ks. Juraschka z Centawy. Wpisy tego kapłana w księdze metrykalnej widnieją do maja 1746 roku. Księga bractwa św. Józefa z Jemielnicy podaje datę jego śmierci – 9 lipca 1746 roku²²⁸.

- Ks. Krzysztof Karol Zanner (1746 – 1762)

Objął urząd proboszcza w Wielowski w czerwcu 1746 roku. Często podpisywał się jako Karol Zanner lub też Krzysztof Karol Zanner. Od 1750 roku pojawia się w księdze metrykalnej jako szafarz sakramentu ks. Andrzej Zanner, który przez dłuższy czas rezydował w parafii (być może jako tutejszy wikariusz lub rezydent). Według ks. Gawelczyka chodziłoby o jedną osobę – późniejszego proboszcza w Kotach. Trudno jednak utrzymać tę hipotezę²²⁹.

- Ks. Gans (- 1905)

W sierpniu zmarła siostra proboszcza – Waleska Gano. Po tym wydarzeniu ksiądz proboszcz złożył rezygnację z urzędu. Od 1 sierpnia 1905 roku ksiądz przebywał w klasztorze Miłosiernych Braci we Wrocławiu²³⁰.

- Ks. Paul Holletzek (1905 – 1926)

Paul Holletzek pochodził z miejscowości Kreuzenort (obecnie Krzyżanowice²³¹), znajdującej się w powiecie raciborskim.

²²⁸ Ibidem, s. 337.

²²⁹ Ibidem.

²³⁰ *Jubileusz*, w: Informator, Nr 5, 2005, Rok XIII, 27 listopada 2005 r.

²³¹ **Krzyżanowice** (niem. *Kreuzenort*) – wieś w Polsce położona w województwie śląskim, w powiecie raciborskim. Wieś powstała na przełomie XIII i XIV wieku, a pierwszy zapis znajduje się w dokumentach arcybiskupa gnieźnieńskiego i pochodzi z 1285. Wówczas wioska nazywała się „Krzizanowitz”. Pisownia zmieniała się wiele razy na przestrzeni wieków, wraz ze zmieniającą się przynależność do różnych państw. Krzyżanowice należały kolejno do Polski, Czech, Habsburgów, Prus, Niemiec i od 1945 ponownie do Polski. Dokumenty, które zachowały się do dnia dzisiejszego, podają następujące nazwy: Crizanowitz (nazwa ta pochodzi z języka łacińskiego, co jest charakterystyczne dla średniowiecza – łaciński był językiem uniwersalnym; wskazuje to przynależność do wspólnoty chrześcijańskiej już w średniowieczu), Krajanewitz, Krzizaneviz (nazwa, która została poddana stopniowej germanizacji), Kreuzenort (wprowadzona 8 IV 1874 roku przez cesarza niemieckiego Wilhelma I i obowiązywała do 9 V 1945 roku). Po zakończeniu II wojny światowej wrócono do nazwy Krzyżanowice, gdy Śląsk znalazł się pod władzą polską. Jednak pochodzenie nazwy miejscowości nie jest pewne. Jedne źródła podają, że wywodzi się od

2.08.1905 roku odbyło się uroczyste wprowadzenie na urząd proboszcza w Wielowsi²³².

28 stycznia 1926 roku ksiądz Holletzek został przeniesiony z Wielowsi do miejscowości Chróścina, znajdującej się koło Opola²³³

- Ks. Aleksander Kuroczyk (1926 – 1949)

Ks. Aleksander Kuroczyk²³⁴

Aleksander Kuroczyk urodził się w 1886 roku. 28 stycznia 1926 roku odbyło się przeniesienie księdza Kuroczka z Chrościny do Wielowsi. W tej uroczystości brała udział także szkoła²³⁵. W czasie

nazwy plemiona Crizan, a inne od słowa „krzyż”. Krzyżowały się tutaj szlaki handlowe, ponadto krzyż stawiano na rozstaju dróg. Jeśli nazwa pochodzi od słowa krzyż, świadczy to o związkach handlowych zamieszkujących ludzi z ludami z północy i południa. Świadczyć to może o wysokiej pozycji ekonomicznej wsi w średniowieczu.

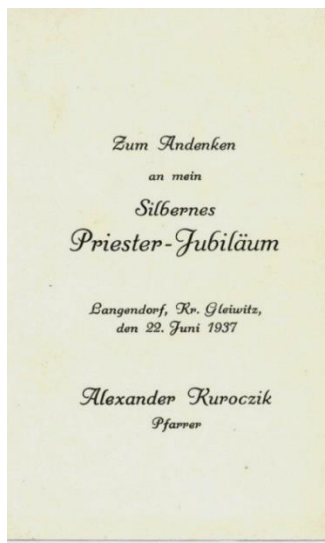
²³² *Jubileusz*, w: Informator, Nr 5, 2005, Rok XIII, 27 listopada 2005 r.

²³³ http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 23.03.2013 r.)

²³⁴ Fotografia pochodzi ze strony internetowej: http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=51&id_akt=9&page=&id_kategoria=3 (dn. 25.03.2013 r.)

²³⁵ http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 23.03.2013 r.)

kadencji ks. Kuroczka kościół w Wielowsi został w 1935 roku przebudowany. Dzięki niemu powstał również klasztor Sióstr Zgromadzenia Elżbietanek.

Pamiętkowy obrazek z okazji srebrnego jubileuszu kapłaństwa ks. Aleksandra Kuroczka, 22.06.1937 r.²³⁶

Nagrobek księdza Aleksandra Kuroczyka, znajdujący się w murze kościoła w Wielowsi, 02.05.2011 r.²³⁷

²³⁶ Obrazek pochodzi ze zbiorów autora.

- Ks. Paweł Wilhelm Rudner (1949 – 1984)

Ks. Paweł Rudner²³⁸

Ks. Paweł Wilhelm Rudner urodził się 7 grudnia 1905 roku w Kłodnicy jako syn ślusarza-kolejarza, Józefa i Konstancy z d. Patas, czwarte z sześciorga dzieci. Po ukończeniu szkoły podstawowej podejmuje naukę w gimnazjum rybnickim, aby po maturze wstąpić do Zgromadzenia Księża Misjonarzy w Krakowie, gdzie dnia 3 czerwca 1934 roku otrzymuje święcenia kapłańskie. Pierwsze lata kapłańskich poczyną wypełniają posługi duszpasterskie na kresach wschodnich. Niebezpieczne dlań lata wojenne spędza jako kapelan sióstr zakonnych na rubieżach wschodnich. Po wojnie przechodzi do pracy duszpasterskiej w diecezji opolskiej, obejmując stanowiska katechety przy gimnazjum żeńskim w Bytomiu i diecezjalnego wizytatora nauki religii. Jako katecheta w specyficznym środowisku powojennego zróżnicowania ludnościowego umiejętnie zmierzał do integracji mozaiki młodego pokolenia. Równocześnie sprawował także opiekę duszpasterską nad osieroconą parafią Paczyna. W 1948 roku zostaje mianowany administratorem parafii Wielowieś, a dwa lata później jej proboszczem. Rozległość parafii i liczebność parafian skłoniły go do odpowiedniej organizacji pracy poprzez sięganie po pomoc sąsiedzką i zakonną. Katechizację dzieci i młodzieży prowadził samodzielnie do 1970 roku, angażując potem do pomocy miejscowe SS. Elżbietanki. Trzykrotnie – 1958, 1968 i 1978 roku – odbyły się

²³⁷ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

²³⁸ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

parafialne Misje Święte. W latach 1978-1981 wspierał jego poczynania duszpasterskie w charakterze wikarego ks. Henryk Wycisk, a potem jako adiutor dzielnie stanął u jego boku ks. Piotr Lepszy²³⁹.

Ks. Paweł Rudner zadbał także o piękno świątyni, przeprowadzając trzykrotnie malowanie wnętrza, odnowienie jego zewnętrznej elewacji, wyposażenie w 4 nowe dzwony, odnowienie murów okalających kościół, niwelację starego cmentarza i oparkanie terenu pod nowy cmentarz oraz wyłożenie placu kościelnego płytkami cementowymi²⁴⁰.

Ks. Paweł Rudner zmarł 20 kwietnia 1984 roku w Wielowsi. 24 kwietnia odbył się pogrzeb. Ks. Rudolf Porada (proboszcz z pobliskiego Wiśnicza) wygłosił pożegnalną homilię. Księdza pochowano na wielowiejskim cmentarzu tuż przy drodze prowadzącej do kaplicy cmentarnej²⁴¹.

Grób ks. Pawła Wilhelma Rudnera, 2013 r.²⁴²

- Ks. Piotr Lepszy (1984 -)

²³⁹ Ks. Stefan Łysik, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, Wielowieś 1992 r., s. 76.

²⁴⁰ Ibidem.

²⁴¹ Ibidem, s. 76-77.

²⁴² Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

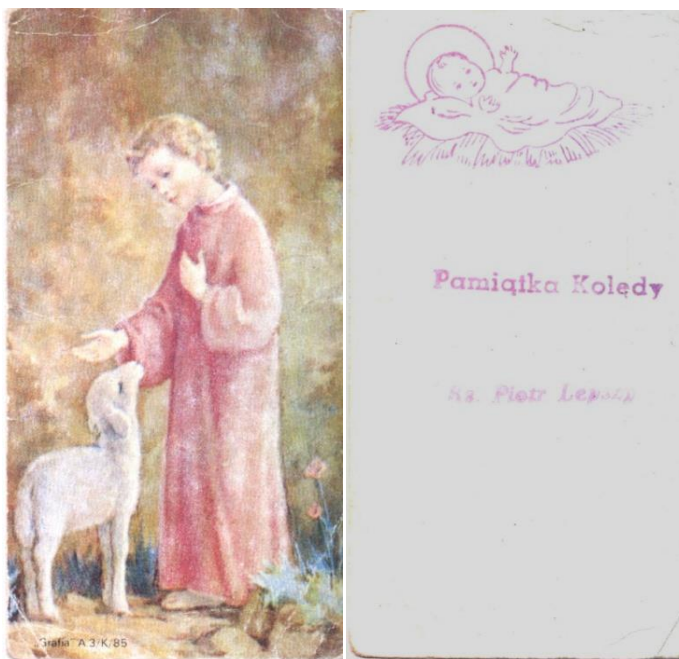

Ks. Piotr Lepszy

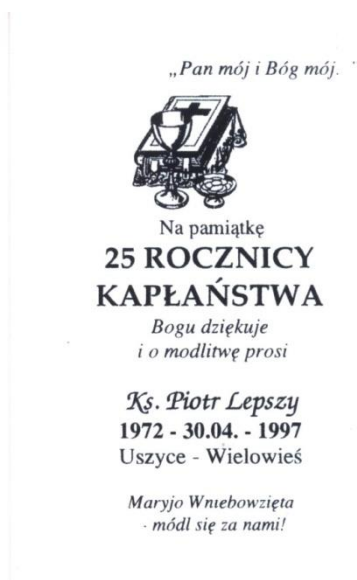
Ks. Piotr Lepszy urodził się 20 stycznia 1946 roku w Uszycach. 30 kwietnia 1972 przyjął święcenia kapłańskie w Oleśnie Śląskim. Od 27 maja 1972 roku do 7 maja 1973 roku pełnił funkcję wikariusza w parafii Bożego Ciała w Czarnowasach. Od 8 maja 1973 roku do 4 sierpnia 1976 roku był wikariuszem w parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Opolu. Od 5 sierpnia 1976 do 10 października 1977 pełnił funkcję wikariusza oraz duszpasterza akademickiego w parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Gliwicach, a od 10 października 1977 do 13 czerwca 1980 roku rektora w parafii św. Dominika w Nysie. Następnie od 14 czerwca 1980 roku do 19 czerwca 1984 roku piastował funkcję administratora w parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, zaś od 20 czerwca 1984 roku jest jej proboszczem. Od 24 marca 2005 roku ks. Piotr Lepszy jest honorowym radcą duchownym diecezji gliwickiej²⁴³. W posłudze duszpasterskiej w Wielowsi pomagali mu jako wikariusze ks. Józef Kaniut, ks. Karol Kudlek, ks. Józef Leligdon²⁴⁴. Obecnie ks. Lepszego zastępuje bardzo często ks. Robert Potempa.

²⁴³ http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=25&id_q=20 (dn. 14.03.2013 r.)

²⁴⁴ Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 19.

**Obrazek Pamiętka Kolędy, wydawany przez
ks. Piotra Lepszego, lata 80**

**Obrazek z okazji 25 rocznicy kapłaństwa ks. Piotra Lepszego,
30.04.1997 r.**

4. Właściciele

Proch (może Wrochnik lub Zbrośław – Zbrosche) – sędzia bytomski, świadek na dokumencie Kazimierza, księcia oświęcimskiego (Toszek, 15 listopada 1422 r.)²⁴⁵.

Hincza Kostka - świadek na dokumencie Przemysława, księcia oświęcimskiego (Toszek, 2 września 1438 r.). Był również świadkiem na dokumencie Bernarda, księcia strzeleckiego (Strzelce, 10 sierpnia 1444 r.) oraz na dokumencie Jana IV, księcia gliwickiego (Toszek, 12 stycznia 1456 r.)²⁴⁶.

Mikołaj (czy identyczny z Mikołajem Gasschichky, Gawschytsky i Mikołajem Sliss i Mikołajem Podgołą?)²⁴⁷.

Mikołaj Podgolla - wymieniony w dokumencie 26 marca 1440 roku w Toszku, 26 marca 1446 roku w Koźlu (również 19 grudnia 1456 oraz 17 grudnia 1451 r.)²⁴⁸.

W wyżej wymienionym dokumencie z 26 marca 1446 roku, Konrad VII Białły dokumentem wydanym w Koźlu potwierdził sprzedaż części wójtostwa w bytomiu przez Andrzeja z Ogrodzonej i jego brata Dobka z Strumienia Mokołajowi Podgollowi z Wielowsi²⁴⁹. W tym samym roku Mikołaja poślubiła siostra Stanisława Rudzkiego, Beata z Rudy²⁵⁰. Nie znamy daty śmierci Podgollów. Można jedynie przyjąć, iż zgon jego miał miejsce między 19 grudnia 1456 roku, a 25 lipca 1466 roku. Mikołaj i Beata mieli dwójkę dzieci: Barbarę i Mikołaja. Barbara z Wielowsi poślubiła

²⁴⁵ Jerzy Krzysztof Horwat, *Księstwo Bytomskie. Jego podziały do końca XV wieku*, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1993 r., s. 96.

²⁴⁶ Ibidem.

²⁴⁷ Ibidem.

²⁴⁸ Ibidem.

²⁴⁹ Jerzy Horwat, *Z dziejów rodziny Rudzkich z XV wieku*, Rocznik Muzeum w Gliwicach, t. VII-VIII, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1994 r., s. 364.

²⁵⁰ **Beata Podgolla z Rudy** pochodziła z pierwszego małżeństwa ojca – Staszkona Rudzkiego. Mogła być najstarszą z rodzeństwa. W 1446 roku poślubiła już drugiego męża Mikołaja Podgollę z Wielowsi. Brak w dokumentach danych na temat jej pierwszego małżeństwa. Można jedynie stwierdzić, iż był on posiadaczem wsi Kamień pod Bytomiem. Natomiast drugi mąż był właścicielem Wielowsi, a ponadto zakupił część wójtostwa w Bytomiu. Ostatni raz Beata pojawia się w 1485 roku – wtedy to wystawiła dokument w Miechowicach w dniu 30 kwietnia w obecności syna Jana z kamienia (syn z I małżeństwa, dziedzica Kamienia) i córki Barbary z Wielowsi oraz zięcia Macieja Starszego Bielczowskiego (Bielszowskiego).

Macieja Starszego Bielczowskiego, który potem był spadkobiercą posiadłości rodziny Rudzkich²⁵¹.

Mikołaj Gawschydsky – świadek na dokumencie Jana IV, księcia gliwickiego (Toszek, 12 stycznia 1456 r.). Występuje również na dokumencie Kazimierza Jagiellończyka (Kraków 11 października 1456 r.) oraz na dokumencie w Toszku (12 marca 1463r.)²⁵².

Mikolaj Kontussie – wymieniony w dokumencie 12 marca 1463 roku²⁵³.

W źródłach występuje w 1472²⁵⁴ roku Sbroshke von Grossendorf²⁵⁵ spod Toszka (Tost). Prawdopodobnie pochodzili z Wielowsi, która w XV wieku mogła po niemiecku nazywać się Grossendorf, a później Langendorf²⁵⁶. Zbrośław „Zbroshke (może Strosik?) występuje jako świadek na dokumencie z 12 marca 1465 roku w Toszku²⁵⁷.

(1496) Anna Gacicka (Casicka)

Maciej Herczyk - w 1524 roku odsprzedał Czarków i część Wielowsi (Hermaniec) Jerzemu Worff i jego dziedzicom.

W 1538 roku Niklas Koczenski²⁵⁸ zapisał swojej żonie Dorocie, córce zmarłego Kaspra Wrochemy z Wielowsi (Langendorf), wiano na połowie Rudna (Rudnau)²⁵⁹.

²⁵¹ Jerzy Horwat, *Z dziejów rodziny Rudzkich z XV wieku*, w: Rocznik Muzeum w Gliwicach, t. VII-VIII, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1994 r., s. 366.

²⁵² Ibidem, s. 96-97.

²⁵³ Ibidem, s. 97.

²⁵⁴ Świadek na dokumencie z Toszka, 12 marca 1463 r.

²⁵⁵ **Grossendorf** – Według Pilnáčka – władcykowie górnośląscy wspólnej krwi i znaku z Czaczkami i Podgolami.

²⁵⁶ Roman Sękowski, *Herbarz szlachty śląskiej, Tom II, D-G*, Fundacja Zamek Chudów, Katowice 2003, s. 430.

²⁵⁷ Jerzy Krzysztof Horwat, *Księstwo Bytomskie. Jego podziały do końca XV wieku*, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1993 r., s. 97.

²⁵⁸ **Niklas Koczenski** – Na początku XVI wieku był właścicielem Rudna (Rudnau), występujący często w księgach ziemskich opolsko-raciborskich. W 1523 roku występuje on jako pełnomocnik Dzierżka Pelki, starosty sławieckiego. Zmarł w 1538 roku. W tym samym roku, tuż przed śmiercią zamienił z Michałem Nowoyem swój dział w „Ladszi” (Łącza – Łatscha) w powiecie sławieckim na dział w Rudnie (Rudnau). Synem lub bratem Mikołaja był Michał Koczenski. Według Chrzászcza – Dorota Pelka była jego żoną, a nie Mikołaja (być może po śmierci Mikołaja wyszła za mąż za jego brata Michała). Michał miał trzech synów: Aleksandra, Jana i Piotra.

²⁵⁹ Roman Sękowski, *Herbarz szlachty śląskiej, Tom IV, K - Ł*, Fundacja Zamek Chudów, Chorzów 2005, s. 6.

W 1538 r. z Wańkiem von Wrochemem zawarły układ jego dwie siostry, Dorota i Katarzyna. Na jego mocy oświadczały, że nie wnoszą pretensji do spadku po swym ojcu Kacprze, dziedzicu na Wielowsi. Wańko w dokumentach zwany jest panem z Wielowsi i Rept. Niestety nieznany jest stopień pokrewieństwa ze wspomnianymi w dokumentach z pocz. XVI wieku Janem i Mikołajem z Rept i Tarnowic. Wańko ożeniony był ze Stasią Grzybowską i miał z nią czterech synów oraz dwie córki. Zmarł ok. 1564 r. Jego syn Jan w 1566 r. odsprzedał swoją część odziedziczonych dóbr w Wielowsi starszemu bratu Jerzemu. Pięć lat później kolejny z braci, Henryk odsprzedał swoją część młodszemu Fryderykowi. Córka Wańka, Barbara była żoną Fryderyka Krzyszkowskiego. Niewykluczone, że Fryderyk był przedstawicielem jednej z linii Wrochemów. Możliwe jednak, że należał do rodziny von Kotulińskich. Sprawy tej nie można dziś jednoznacznie rozstrzygnąć. Po śmierci Wacława w 1640 r. dobra wielowiejskie podzielono na dwie części. Przypadły one dwóm synom Wacława: Janowi I i Henrykowi. Kolejne pokolenie Wrochemów jeszcze przed 1700 r. sprzedało swoje części dziedzictwa. W 1690 r. Henryk Ferdynand, syn Henryka sprzedał swoją część Wielowsi za 4400 śląskich talarów Adamowi Scholzendorf. Joachim swoją część sprzedał po 1692 r. i ostatnie lata spędził w dobrach syna, Karola Joachima w Czerwęcicach. Linia wywodząca się od Henryka przez pewien czas była w posiadaniu m.in. dóbr Czerwionka (Henryk i jego syn Henryk Ferdynand, 1690-1699), Przyszowice (bratanek Henryka Ferdynanda, Fryderyk, zm. 1702); Łubie (brat Fryderyka, Wacław). Jan I kupił od sierot po Balcerze von Wrochem w 1647 r. dobra Czarków i Odmuchów. Po jego śmierci majątek ten odziedziczył młodszy syn Jan II. Linia jego potomków była w posiadaniu dóbr Sieroty (od 1712), majątku Zacharzowice (1734-1751) oraz przez krótki okres Kępczowic. Dobra Sieroty wraz z ręką Barbary von Wrochem zostały przejęte przez Gustawa Maurycego von Stockmann.

Blacha - linia katolicka

Blacha - linia ewangelicka

Herby rodziny Blacha linii katolickiej i linii protestanckiej²⁶⁰

W 1539 roku Jan Blacha²⁶¹ z Wielowśi sprzedał bratu – Mikołajowi część Łubia (Lubie), swoją oraz ojca i matki, a wcześniej – w 1532 roku Jerzy i Jan (bracia?) nabyli Rybną (Rybna). Wtedy też ród podzielił się na dwie linie: Mikołaja z Łubia oraz Jerzego i Jana z Rybniej (Rybna)²⁶².

W 1560 roku Jan Manowski²⁶³ z Wielowśi (Langendorf), właściciel Więszyc (Wiegshuetz), zapisał wieś jako wiano swojej żonie²⁶⁴.

(1548) Wacław Wrochem

²⁶⁰ Ilustracja pochodzi z: <http://www.arekkp.pl/szlachta.html> (dn. 02.04.2013 r.)

²⁶¹ **Blacha** – Jeden z najstarszych rodów górnoszląskich, z okolic Toszka (Tost), herbu Budwicz. W średniowieczu używali nazwiska „Plach”. Według Pilnacka ich nazwisko powinno brzmieć „Blaha” i wywodzi ich ze wspólnego pnia z Otisławem z Kopienicy (Kopinitz) koło Gliwic.

²⁶² Roman Sękowski, *Herbarz szlachty śląskiej, Tom I, A - C*, Fundacja Zamek Chudów, Katowice 2002, s. 214.

²⁶³ **Manowski** (Milejowski, Manowski z Pokrzywnicy) – Górnoszląski ród herbu Wieniawa, pochodzący z Moraw, z miejscowości Manov koło Perštejnu. Protoplasta rodu przeniósł się w XIII wieku na Dolny Śląsk, gdzie założył miejscowość „Manov” – Maniów (Mohnau) koło Świdnicy (Schweidnitz).

²⁶⁴ Roman Sękowski, *Herbarz szlachty śląskiej, Tom V, M-N*, Fundacja Zamek Chudów, Chorzów 2007, s. 47.

Herb rodziny Wrochem²⁶⁵

Wacław Wrochem z Rept (Repten) koło Tarnowskich Gór (Tarnowitz), był właścicielem Wielowsi²⁶⁶. Żoną Wacława była od 1548 roku Felicita – córka Piotra Grzybowskiego (zm. przed 1548 r.)²⁶⁷. Wacław i Felicita mieli córkę Barbarę. Mężem Barbary był Fryderyk Krzyszkowski²⁶⁸.

(1574) Wacław Wenzel von Worff

Wacław Wenzel von Worff był gorliwym protestantem. W 1575 roku wprowadził wiarę luterańską w wielowiejskim kościele.

²⁶⁵ Ilustracja pochodzi z: <http://www.areknp.pl/szlachta.html> (dn. 02.04.2013 r.)

²⁶⁶ Roman Sękowski, *Herbarz szlachty śląskiej, Tom IV, K - Ł*, Fundacja Zamek Chudów, Chorzów 2005, s. 149.

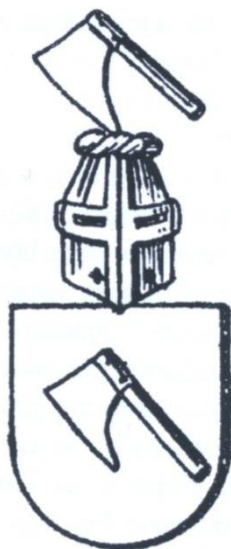
²⁶⁷ Roman Sękowski, *Herbarz szlachty śląskiej, Tom II, D - G*, Fundacja Zamek Chudów, Katowice 2003, s. 448.

²⁶⁸ **Krzyszkowski** (Krzyżkowski) – Stary śląski ród pochodzący z Krzyżkowic (Kroeschendorf) koło Prudnika (Neustadt) na Górnym Śląsku, posiadający majątki w okolicy Rybnika (Rybnik), w księstwie opawskim i na Morawach.

(1613) Jan Beer

Jan Beer²⁶⁹ był synem Henryka Beera. Dziadkiem Jana był Wolf Beer²⁷⁰. W 1613 roku Jan Beer notowany jest w dokumentach jako świadek z Wielowśi i Bytkowa (Bittkow)²⁷¹. Żoną Jana Beera była Salomea z d. Marszałek. Mieli córkę Barbarę Trzcińską²⁷², która była późniejszą właścicielką Bytkowa²⁷³.

(1679) Karol Paczyński

Herb rodziny Paczyńskich²⁷⁴

²⁶⁹ **Beer** – Stary ród śląski, pochodzący z Siemysłowa (Steinersdorf) koło Namysłowa (Namslau).

²⁷⁰ **Wolf Beer** (zm. przed 1583 r.) występuje w księgach ziemskich opolsko-raciborskich; w 1563 roku sprzedał Bażany (Basan) koło Olesna (Rosenberg). Żonaty z Maruszą, córką Jana von Ehrenberg z Domecka (Dometzko) koło Opola (Oppeln) i Górnych Sowczyc (Schoffschuetz) koło Olesna.

²⁷¹ Roman Sękowski, *Herbarz szlachty śląskiej, Tom I, A - C*, Fundacja Zamek Chudów, Katowice 2002, s. 136.

²⁷² Była spokrewniona z Balcerem Ohm

²⁷³ Jerzy Horwat, Zdzisław Jedynak, Zbigniew Kiereś, *Genealogia kilku rodzin szlacheckich z ziemi gliwickiej, toszeckiej i bytomskiej. (Cz. III)*, „Zeszyty Gliwickie”, t. XXXI, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Gliwickiej, Gliwice 2003, s. 47.

²⁷⁴ Ilustracja pochodzi z: Jerzy Horwat, Zdzisław Jedynak, Zbigniew Kiereś, *Genealogia kilku rodzin szlacheckich z ziemi gliwickiej, toszeckiej i bytomskiej. (Cz. II)*, w: Zeszyty Gliwickie, t. XXX, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Gliwickiej, Gliwice 2002, s. 190.

(1700-1712) Jan Franciszek Julisz de Verdugo

Herb rodziny de Verdugo²⁷⁵

Hrabia Jan Franciszek Juliusz de Verdugo był wnukiem Franciszka de Verdugo. Urodził się 27 czerwca 1661 roku. Po ojcu odziedziczył spory kompleks w Czechach, m.in. Doupov. Na mocy testamentu swego kuzyna hrabiego Jerzego Leonarda Colonna, dostał mu się pałac w Tworogu wraz ze sporym kompleksem dóbr wokół: Hanusek, Nowa Wieś Tworoska, Koty, Połomia oraz majątki położone na północ od Pyskowic: Świbie i Wiśnicze. Wkrótce, w 1700 roku, dokupił nieodległą Wielowieś oraz Skorogoszcz, Chróścinę i Domecko koło Opola²⁷⁶.

Obydwaj hrabiowie, Colonna i Verdugo, byli ze sobą dosyć blisko spokrewnieni. Hrabia Kasper Colonna- ojciec Jerzego Leonarda – ożenił się z baronówną Kolowrat-Liebsteinsky. Z kolei jego siostra wyszła za mąż za brata jego żony. Córką tej ostatniej pary, Maksymiliana Apolonia Kolowrat-Liebsteinsky była matką hrabiego Jana Franciszka Juliusza de Verdugo, spadkobiercy hrabiego Jerzego Leonarda²⁷⁷.

28 sierpnia 1684 roku hrabia Franciszek miał zaledwie 23 lata, gdy dostał w ręce niemały spadek. Zdołał w ciągu swego życia uzyskać kilka ważnych urzędów i godności, był m.in. cesarsko-

²⁷⁵ Ilustracja pochodzi z:

http://www.montes.pl/Montes_6/montes_nr_06_14.htm (dn. 04.04.2013 r.)

²⁷⁶ Arkadiusz Kuzio-Podrucki, *Tragedia hiszpańskiego hrabiego*, „Kronika Powiatu Gliwickiego”, nr 1, 1 września 2001, s. 9.

²⁷⁷ Ibidem.

królewskim podskarbis, tajnym radcą rzeczywistym oraz starostą i ławnikiem sądu księstwa opolsko-raciborskiego²⁷⁸.

Najważniejszą jego zasługą dla nowych poddanych było ustanowienie, dzięki jego staraniom, nowej parafii w Kotach 13 czerwca 1687 roku. Do parafii tej należały: Tworóg, Wesola, Potępa, Żyłka, Brynek, Brzeźnica, Hanusek i Połomia. Miesiąc później hrabia ożenił się z baronówną Joanną Franciszką Elżbietą Pawłowską²⁷⁹.

Hrabia zmarł w Tworogu 5 maja 1712 oku. Pochowano go w krypcie rodowej w Świbiu²⁸⁰.

(1712 – 1740) Jan Leopold de Verdugo

Jan Leopold de Verdugo był synem Jana Franciszka Juliusza de Verdugo. Był tak samo wpływową osobą jak jego ojciec. Podobnie jak on, był cesarsko – królewskim podskarbis i jako ławnik zasiadał w sądzie księstwa opolsko-raciborskiego. Zmarł w czasie podróży w Ołomuńcu 20 kwietnia 1740 roku²⁸¹.

(1740 – 1757) Franciszek Karol Wilhelm de Verdugo

Franciszek Karol Wilhelm był synem Jana Leopolda de Verdugo i hrabianki Marii Anny Elżbiety von Pottenstein. Rankiem 26 kwietnia 1757 roku ruszył na polowanie do lasów koło Mikołeski. Nagle poczuł się bardzo słabo. Szybko wezwany ksiądz zdążył jeszcze udzielić mu ostatniego namaszczenia. Hrabia, zawsze pełen optymizmu i wesołości, tym razem martwy wrócił do pałacu w Tworogu. Wraz z jego śmiercią wygasła górnośląska linia rodu de Verdugo.

Pod koniec XVIII stulecia proboszcz parafii w Tworogu, ksiądz Walenty Hoscheck zapisał w kronice parafialnej, iż wśród ludzi było wiele opinii na temat śmierci hrabiego. Wielu podejrzewało, iż hrabia został otruty przez własną matkę²⁸². Choć nigdy tych opinii nie potwierdzono, faktem jest, że jednym ze spadkobierców była właśnie ona. Otrzymała wszystko: Wielowieś, Skorogoszcz

²⁷⁸ Ibidem

²⁷⁹ Ibidem.

²⁸⁰ Ibidem.

²⁸¹ http://www.swibie.com/Historia_Panowania_Hrabiow_Colonna.pdf (dn. 04.04.2013 r.)

²⁸² Podejrzenia nie są udowodnione i raczej przypuszcza się, że śmierć młodzieńca była spowodowana skurczami jelit lub przewlekłym i silnym przeziębieniem.

i Niewodniki koło Opola. Niecałe trzy lata później wyszła za mąż za hrabiego Ludwika Magnusa von Schack.

(1757 – 1760) matka Franciszka Karola Wilhelma

Po śmierci swojego syna Franciszka Karola Wilhelma przejęła w posiadanie Wielowieś, Skorogoszcz i Niewodniki koło Opola. W 1760 roku wyszła za hrabiego Ludwika Magnusa von Schack.

(1760 - 1779) Ludwig Magnus von Schack

Poprzez małżeństwo w 1760 roku objął w swoje posiadanie tzw. „lwią część” tworogskiego majątku, w tym i Wielowieś²⁸³.

(1779 – 1789) Jan Benedykt von Groeling

Herb rodziny von Groeling²⁸⁴

Urodził się jesienią 1726 roku. Karierę wojskową rozpoczął, idąc śladami ojca w regimencie kirasjerów nr 6. Jego protektorem był Seidlitz. W 1762 roku awansował Groelinga z drugiego podporucznika do stopnia majora. Jan Benedykt wkrótce (przed 1765 r.) przeszedł do konnego regimentu huzarów nr 6, zwanego brunatnym. Jednostka ta, uznawana wtedy za najsilniejszą, stacjonowała na Śląsku. Od 1757 roku dowódcą był tam pułkownik Paweł von Werner. Miejscem stacjonowania jednostki von Groelinga były najprawdopodobniej Tarnowskie Góry, gdzie urodzili się jego dwaj synowie i młodsza córka.

Król pruski Fryderyk II Wielki za zasługi w służbie wojskowej postanowił 29 maja 1768 roku wynieść Jana Benedykta Groelinga

²⁸³ http://www.swibie.com/Historia_Panowania_Hrabiow_Colonna.pdf (dn. 04.04.2013 r.)

²⁸⁴ Ilustracja pochodzi z: <http://www.arekkp.pl/szlachta.html> (dn. 02.04.2013 r.)

do stanu szlacheckiego. Jego nazwisko poprzedzał odtąd predykat „von”. Stosowny dyplom został wydany półtora miesiąca później – 15 lipca. Wraz z nobilitacją otrzymał on herb: w tarczy skwadowanej w polu pierwszym dwa złote proporce na błękitnie, w polu drugim czarny pruski orzeł królewski z berłem i mieczem na złocie, pole trzecie złoto-błękitne szachowane, w polu czwartym zbrojne ramię z szablą na błękitnie. Nad hełmem ze złoto-błękitnymi labrami zbrojne ramię z szablą między dwoma złotymi proporcami²⁸⁵.

Nobilitacja nie była jedynym zaszczytem, jaki otrzymał Jan Benedykt z rąk pruskiego króla. W dniu 22 maja 1778 roku za zasługi w służbie monarchy został odznaczony wysokim wojskowym Orderem Pour leMérite. Monarcha podarował także miniaturę ze swoją podobizną. Była ona w posiadaniu potomków Jana Benedykta przez kolejne dwieście lat. Groeling awansował do stopnia pułkownika. Po śmierci swego dowódcy, pułkownika von Wernera, przejął 30 stycznia 1785 roku dowodzenie brązowym regimentem. Rok później został awansowany do stopnia generała – majora²⁸⁶.

Jan Benedykt von Groeling gromadził na Śląsku posiadłości ziemskie. W 1770 roku nabył od hrabiego von Nauhausz dobra Pniów. Po zakupie, z jego zapewne inicjatywy, zbudowano tam niewielki pałac w późnobarokowym stylu. Z miejscem tym zamierzał się związać na stałe, gdyż na pobliskim cmentarzu wybudowano także kaplicę grobową. W 1779 roku kupił od hrabiego Magnusa von Schack nieco dalej na północ położone dobra Wielowieś i Wojska. Dwa lata później od hrabiego von Schlabrendorfa nabył położone na zachód od Pyskowic dobra rycerskie Rudziniec z tamtejszym zamkiem oraz dwiema osadami Kurzyna i Piła, o powierzchni ok. 1400 ha. Wkrótce pozbył się dóbr Wielowieś i Wojska, które przeszły w ręce Jerzego Henryka Traugotta von Holly-Ponientzietz ożenionego z córką Jana Benedykta, Dorotą. W 1784 roku majątek Rudziniec przekazał von Wernerowi. Trzy lata później odkupił go z powrotem za 65 tys. talarów. Jan Benedykt cały czas pozostawał w służbie w swym regimentzie. Dopiero w maju 1791 roku przeniósł się do swoich śląskich dóbr²⁸⁷.

²⁸⁵ Arkadiusz Kuzio-Podrucki, *Rodowód von Groelingów. Zarys dziejów*, „Rocznik Muzeum w Gliwicach”, t. XXII, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 2010, s. 29-30.

²⁸⁶ Ibidem. S. 30-31.

²⁸⁷ Ibidem, s. 31- 34.

Jan Benedykt był tylko raz żonaty z Julianną Habel z Milicza. Z ich córek starsza Dorota była dwukrotnie zamężna, po raz drugi z Jerzym Henrykiem Traugottem von Holly, panem m.in. Wielowśi. Młodsza Karolina była także dwukrotnie zamężna. Po raz pierwszy z Augustem von Wernerem, a następnie z Gustawem Bertoldem von Paczenski-Tenczin z Kokoszyc. Spadkobiercami dóbr Jana Benedykta byli dwaj synowie: starszy Karol i młodszy Leopold. Jan Benedykt – zaledwie kilka miesięcy po osiedleniu się w swoich dobrach – zmarł w pałacu w Pniowie 25 sierpnia 1791 roku. Synowie podzielili się dobrami. Karol przejął Rudziniec, a Leopold Pniów. Dowództwo nad regimentem huzarów nr 6 przejął 29 grudnia tego samego roku pułkownik Eryk Magnus von Wolffrath, awansowany później do stopnia generała-podporucznika²⁸⁸.

- Hrabia Notocki
- Henryk Traugott von Holly
(1782) Anton von Garnier

W 1782 roku właścicielem Wielowśi był Antoni von Garnier²⁸⁹. Urodził się 13 października 1733 roku²⁹⁰.

(1820) Josef von Jarotzky

W 1820 roku dobra wielowiejskie nabył starosta powiatowy Josef von Jarotzky²⁹¹.

- Von Stiertz
- Von Wallhofen
1845 – 1856) Du Pont

W 1845 roku hrabia Du Pont zakupił majątek Wielowieś, zaś w 1856 roku sprzedał majątek hrabiemu Kuschel²⁹².

(1856 - 1877) Edward von Kuschel

²⁸⁸ Ibidem., s. 34.

²⁸⁹ Jego ojcem był **Piotr von Garnier**, urodzony we Francji w Mont Saxonet 23 lipca 1687 roku. Był on właścicielem sklepów w Wiedniu. 26 stycznia 1716 roku zawarł związek małżeński z Marią Józefą (ur.25.01.1695 r.), zm. 05.03.1759 r.), córką wiedeńskiego bankiera, Andrzeja Chinina. W 1722 roku zakupił na Górnym Śląsku państwo Lubliniec (Lublinitz) z majątkami: Rusinowice (Ruschinowitz), Kochanowice (Kochanowitz) i Lisów (Lissau). W 1729 roku (18.12) został wpisany w stan rycerski. Piotr von Garnier posiadał trzynaścioro dzieci, wśród których był Antoni, właściciel Wielowśi.

²⁹⁰ Roman Sękowski, *Herbarz szlachty śląskiej, Tom II, D - G*, Fundacja Zamek Chudów, Katowice 2003, s. 306.

²⁹¹ Danuta Emmerling, *Górnośląskie zamki i pałace. Województwo Śląskie*, Wydawnictwo Adan, Prudnik 1999, s. 95.

²⁹² Ibidem.

W 1856 roku hrabia Edward von Kuschel odkupił od hrabiego Du Pont majątek Wielowieś. W jego posiadaniu znajdowały się również dobra ziemskie w okolicach Otmuchowa. W latach 1856-1859 oddzielił on od swej posiadłości wielowiejskiej folwark Jerzmanów, gdzie założył zakład przetwórstwa ziemniaków i dwa piece wapienne²⁹³

(1877 - 1894) Emil von Durant de Sénégas

Herb²⁹⁴ rodziny von Durant, znajdujący się nad bramą wjazdową do pałacu²⁹⁵

Emil Heinrich Erdrmann von Durant de Sénégas urodził się 16 listopada 1839 roku w Baranowicach w powiecie Rybnik. Był on snem Emila Heinricha Erdrmanna Konrada barona Durant de Sénégas²⁹⁶, starosty rybnickiego i właściciela Baranowic oraz

²⁹³ Ibidem.

²⁹⁴ Tarcza nawiązuje kształtem do wzoru z Xvii wieku, jest podzielona na trzy pola. Nad hełmem znajduje się rangowa korona barona, nad nią tzw. Klejnot – pęk z pięciu strusich piór. Na zewnątrz tarczy herbowej widzimy ozdobne labry mające kształt wielkich liści wyrastających z boków hełmu (Zygmunt J. Orlik, *Baranowice. Szkice z dalszych i bliższych dziejów*, Drukarnia Oldprint s.c. Skupień Pidek, Żory-Baranowice 2012, s. 47)

²⁹⁵ Ilustracja pochodzi z:

<http://www.malanowicz.eu/mm/pasje/architektura/palace/Wielowies/wielowie s.htm> (dn. 03.04.2013 r.)

²⁹⁶ **Emil Heinrich Erdrmann Konrad baron Durant de de Sénégas** urodził się 29 listopada 1799 roku w Bobrku koło Chelmka, dziś w powiecie Oświęcim. Był synem pruskiego oficera Heinricha barona von Durant de Sénégas i Joanny von Czarnecka. Posiadał solidne wykształcenie; naukę pobierał w Brzegu, następnie studiował na słynnym uniwersytecie w

Karoliny Zofii Matyldy Wilhelminy von Kalinowski, córki starosty w Niemodlinie. Był on wyznania ewangelickiego. Dnia 26 maja 1877 roku Emil ożenił się z Martą Marią Antoniną von Raczek, urodzoną w 1857 roku w Gierałtowicach Dolnych. Huczne wesele odbyło się w rodzinnej rezydencji Raczków w Przyszowicach. Marta Maria Antonina była wyznania katolickiego. Razem mieli 5 dzieci: córkę o imionach: Marie Agnes Charlotte (urodzoną w 1878 r.), syna o imionach: Hans Hubert Carl Adam Maria Güther Emil Paul (urodzony w 1879 r.), syna o imionach: Harry Maria Adam Arthur Conrad²⁹⁷ (urodzony w 1880 r.), córkę o imionach: Eva Vally Charlotte Agnes Dorothea (urodzona w 1882 r.) oraz syna o imionach: Ernest Constantine Arthur Herbert Georg Carl (urodzony w 1884 r.)²⁹⁸. W dniu 18 stycznia 1877 roku nabył posiadłość Wielowieś. Był właścicielem Górnych i Dolnych Osin²⁹⁹. Baron Emil von Durant de Senegas pełnił w latach 1877 – 1891 m.in. funkcję kierownika Urzędu Stanu Cywilnego, prowadząc ewidencję urodzeń, małżeństw i zgonów. W połowie lutego 1885 roku komitet miejski i powiatowy wezwał do zbiórek pieniężnych na rzecz fundacji Bismarcka. W skład tego komitetu wszedł również

Heidelbergu i Berlinie. Służbę wojskową odbył w 6. Śląskim Pułku Huzarów w Prudniku, który ze względu na kolor mundurów nazywano „zielonym”, a nieraz nieco uszczypliwie „szpinakowym”. Po opuszczeniu wojska zajął się rolnictwem. W 1827 roku matka, baronessa Joanna, przekazała mu dobra Baranowice i Osiny, w sumie blisko 1000 ha. Zmarła 25 lipca 1834 roku. Baron udzielał się społecznie. Pełnił wiele funkcji w organizacjach rolniczych, zborach augsburskich oraz w szpitalnictwie. Przez wiele lat był marszałkiem sejmiku powiatowego, posłem Landtagu oraz posłem do parlamentu (1850-1861). Przewodził rybnickiemu ziemianstwu. Założył Rybnickie Stowarzyszenie Rolnicze. W roku 1832 król pruski mianował go starostą rybnickim (trzecim w kolejności landratem). Z funkcji tej wywiązał się, ku zadowoleniu przełożonych, bardzo dobrze. Pełnił ją zatem do roku 1860, a więc aż 28 lat. W 1836 roku ożenił się z Charlottą Sophią Mathildą Wilhelminą von Kalinowską, córką pruskiego landrata (starosty) w Niemodlinie. W 1837 roku i w latach następnych rodzą mu się dzieci: Hans, Vally i Emil. Baron Emil Heinrich Erdmann Konrad baron Durant de de Sénégas zmarł w 1873 roku na zawał. Jego małżonka zmarła w 1882 roku.

²⁹⁷ Baron **Harry Maria von Durant**, syn barona Emila Heinricha, brat barona Hansa Huberta, majora rezerwy. Po podziale majątku wyprowadził się w 1905 roku z Wielowsi do Wilczego Lasu (niem. Wolfshayn) na Dolnym Śląsku w powiecie bolesławieckim. Była to ostatnia majątność, która ostała się jeszcze w rodzinie Durantów.

²⁹⁸ Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 5.

²⁹⁹ Danuta Emmerling, *Górnośląskie zamki i pałace. Województwo Śląskie*, Wydawnictwo Adan, Prudnik 1999, s. 95.

baron Emil von Durant. Zmarł 29 marca 1894 roku w drodze z Toszka do Wielowśi na zawał serca. Urządzono mu uroczysty pogrzeb, a na wielu domach wywieszono flagi żałobne. Po jego śmierci majątek odziedziczył jego najstarszy syn, hrabia Hans Hubert von Durant de Sénégas³⁰⁰. Na przełomie XIX i XX wieku wdowa po Emilu, baronowa Marta von Durant, dokupiła do swego majątku sąsiadujące z Osinami posiadłości w Skrzeczkowicach i Boryni Górnej.

(1894 - 1932) Hans Hubert von Durant de Sénégas

Baron Hubert von Durant de Senegas³⁰¹

Hans Hubert Carl Adam Maria Güther Emil Paul urodził się w 1879 roku. Jako najstarszy syn barona Emila, odziedziczył cały majątek po swoim ojcu. Hrabia Hans, tak jak jego ojciec, był kawalerzystą. Był również porucznikiem rezerwy II pułku ułanów. Jako nowy właściciel zaczął powiększać swoje dobra. W 1904 roku kupił od hrabiego S. Guradze z Kotliszowic posiadłość Błazejowice³⁰². W 1909 roku zakupił od starosty powiatowego Oskara von Gilgenheima majątek Sieroty wraz z folwarkiem Rzepiska. Stworzył w ten sposób posiadłość o znacznych rozmiarach, liczącą ponad 1770 ha. Na przełomie 1911 – 1912 roku hrabia Hans Hubert von Durant de Sénégas dokonał gruntownej przebudowy swojego pałacu

³⁰⁰ Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowśi, Wielowieś 2005, s. 5.

³⁰¹ Ilustracja pochodzi ze zbiorów p. Kowolik.

³⁰² Miejscowość ta była w przeszłości siedzibą rodziny Ohlenscher.

5. Pałac

Dwór barokowy z 1748 roku, zbudowany został przez hrabiego Verdugo, przebudowany w latach 1911 – 1912, w latach 1923 - 1927 oraz w 1947 roku przez dobudowanie oficyn. Budynek jest piętrowy na planie litery „L”, murowany z kamienia łamanego i cegły, otynkowany. Pałac jest piętrowy, podpiwniczony, dwie z komór sklepione kolebkowo. Wnętrza wielokrotnie przekształcono. W niektórych pomieszczeniach na parterze widoczne są sklepienia kolebkowe z lunetami. Elewacja frontowa pałacu jest siedmioosiowa, z nowszym, jednoosiowym ryzalitem pośrodku.

W elewacji frontowej ryzalit został wsparty na kolumnach, zaś z boku znajduje się portal wjazdowy z kartuszem herbowym hrabiego Verdugo. Część dachów pierwotnie była mansardowa. Obecnie są siodłowe, kryte papą i gontem³⁰³.

Przy pałacu znajdowała się kuźnia, gorzelnia, gospoda, spichlerz (późniejsza mleczarnia), stajnie dla koni barona oraz zabudowania obsługi pałacu. Właściciel posiadał ogród na potrzeby dworu, sad i prawdopodobnie cieplarnię³⁰⁴.

Wielowiejski pałac w II połowie XIX wieku³⁰⁵

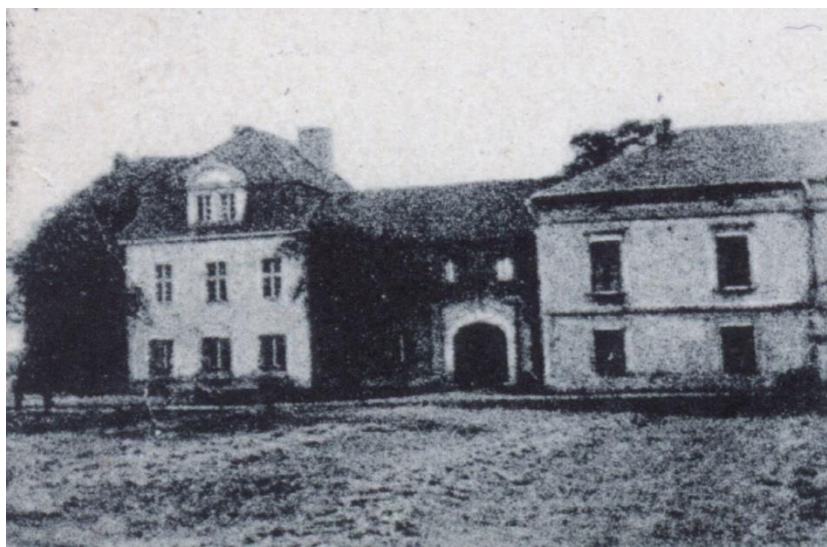
³⁰³ Ewa Dwornik-Gutowska, Maciej Gutowski, Kazimiera Kutrzebianka, *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, Tom VI, Województwo Katowickie, Zeszyt 5, Powiat Gliwicki*, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1966, s. 108.

³⁰⁴ Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 5.

³⁰⁵ Obraz został wykonany przez Aleksandra Dunckera.

Wielowiejski pałac, 1908 r.³⁰⁶

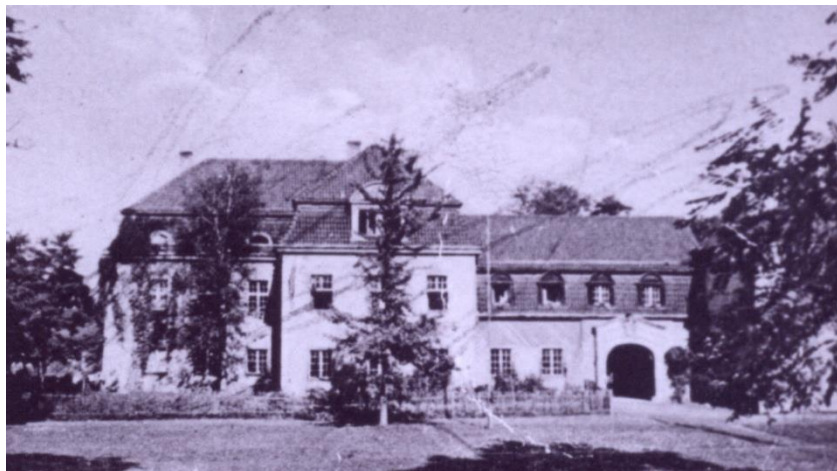
Widok pałacu, 1921 r.³⁰⁷

³⁰⁶ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

³⁰⁷ Fotografia pochodzi z pocztówki.

Służba dworska w Wielowsi. Druga osoba od lewej – Maria Szygula, lata 30-te³⁰⁸

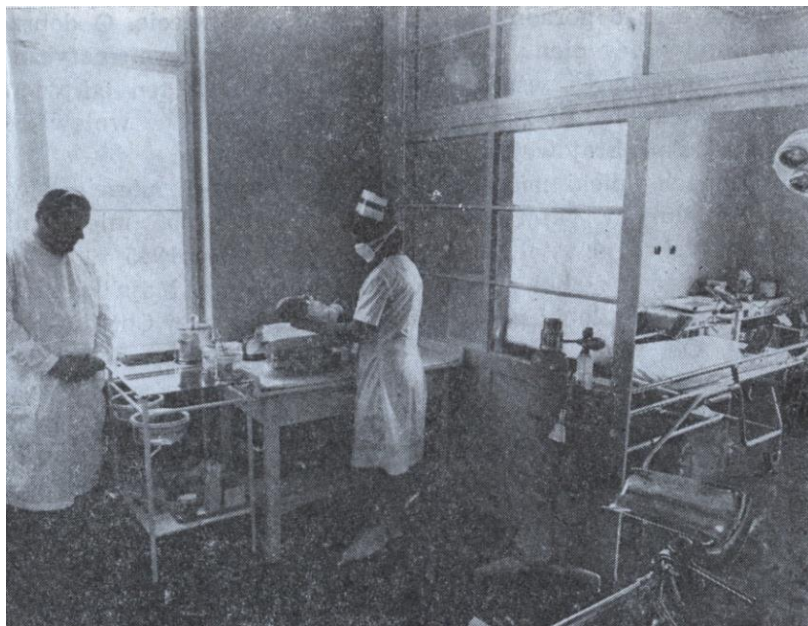
Pałac w Wielowsi, lata 30.³⁰⁹

³⁰⁸ Zdjęcie pochodzi ze zbiorów autora.

³⁰⁹ Fotografia pochodzi z pocztówki.

W 1950 roku uzyskano subwencje na remont pałacu z przeznaczeniem na siedzibę Ośrodka Zdrowia. Budynek był mocno zniszczony. Wymagał on gruntownego remontu i adaptacji dla potrzeb placówki. Znacznym nakładem środków finansowych (z dotacji powiatu), dzięki ofiarnemu udziałowi społeczeństwa w czynie społecznym, budynek oddano do użytku 15 kwietnia 1952 roku³¹⁰.

W budynku o kubaturze 10 120m² znalazły pomieszczenie: izba porodowa na 20 łóżek wraz z całym zapleczem socjalnym i specjalistycznym, 7 gabinetów specjalistycznych oraz gabinet dentystyczny. Pierwszym organizatorem i kierownikiem Ośrodka Zdrowia był dr Jerzy Woskowicz. Przy Ośrodku Zdrowia działał Ośrodek Pomocy Społecznej. Do roku 1992 mieścił się w budynku Ośrodka i był jednostką podlegającą służbie zdrowia. Po jej reformie Ośrodek Pomocy Społecznej został przekazany miejscowym władzom i zmienił lokalizację³¹¹.

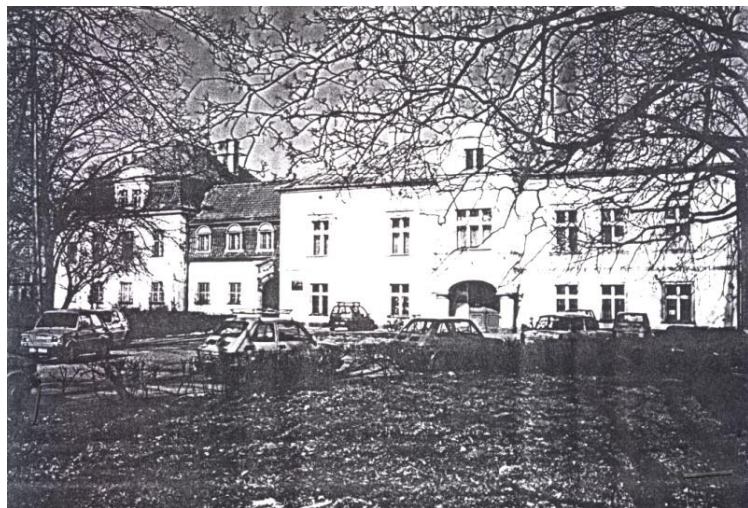
Wnętrze Ośrodka Zdrowia w Wielosii, 1975 r.³¹²

³¹⁰ Praca Zbiorowa, *Wielosia 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielosii, Wielosia 2005, s. 42.

³¹¹ Ibidem.

³¹² Praca Zbiorowa pod red. Andrzeja Szefera, *Gliwice. Zarys rozwoju miasta i okolicy*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976 r., s. 481.

W 1989 roku w zabytkowym dworku, w pomieszczeniach wygospodarowanych przez ówczesne władze gminne, przy współpracy z Zespołem Opieki Zdrowotnej – Pyskowice oraz Przedsiębiorstwem Zaopatrzenia Farmaceutycznego „Cefarm” Bytom, został otwarty Punkt Apteczny „Azalia”³¹³.

Ówczesny Ośrodek Zdrowia, mieszczący się w zamku, lata 90-te³¹⁴

Do dnia 1 czerwca 2002 roku Ośrodek Zdrowia funkcjonował pod nazwą Gminny Ośrodek Zdrowia. Od 1 czerwca 2002 roku powstał Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Wielomed” Nowicka & Sawicki sp.p. lekarzy Wielowieś, ul. Główna 1.³¹⁵

Oprócz Izby Porodowej działała również Poradnia Ogólna, Poradnia dla Dzieci Zdrowych i Chorych, Poradnia Stomatologiczna, Poradnia dla Kobiet, Laboratorium oraz Gabinet Fizykoterapii³¹⁶.

³¹³ Ibidem, s. 43.

³¹⁴ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

³¹⁵ Ibidem, s. 42.

³¹⁶ Ibidem.

Widok pałacu od strony dziedzińca, 1999 r.³¹⁷

W latach 2005-2006 wykonano bardzo szeroki zakres prac remontowych. Było to możliwe dzięki pomocy z Unii Europejskiej. Wart blisko 1 mln zł projekt „Rewitalizacja zabytkowego zespołu pałacowo-parkowego w Wielowsi” otrzymał dotację ze Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego i od Skarbu Państwa w wysokości 700 tys. złotych. Rewaloryzacja parku polegała na usunięciu drzew i krzewów, zakłócających układ kompozycyjny, wykonaniu cięć pielęgnacyjnych, otwarciu zachodniej części parku na cele rekreacyjne. Równolegle prowadzono roboty budowlane w pałacu. Gruntownie odnowiono elewację, zaadaptowano niewykorzystane wcześniej pomieszczenia na cele publiczne. Rozpoczęta w listopadzie 2007 roku adaptacja kosztowała 740 tys. złotych. Wykonawcą był zakład Artura Kiowskiego z Niezdrowic. Roboty poprzedziła gruntowna modernizacja obiektu. Gmina Wielowieś na własny koszt wyremontowała m.in. dach obu skrzydeł, doprowadziła przyłącze energetyczne, wymieniła kocioł centralnego ogrzewania. Od czerwca 2008 roku mieści się tu Urząd Gminy Wielowieś³¹⁸. Obok zamku znajduje się park krajobrazowy o powierzchni 3,25 ha, który został założony w 1891 roku (pierwotnie miał on powierzchnię 10 ha). W parku można znaleźć takie okazy jak stuletnia lipa drobnolistna, jesion wyniosły i grochodrzew oraz miłorząb, iglicznia,

³¹⁷ Fotografię wykonał Waldemar Sosnowski

(<http://www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/5283/Wielowies/> dn.22.03.2013r.)

³¹⁸ Adam Pikul, *Wójt w pałacu*, „Nowiny Gliwickie”, Nr 25, 18 czerwca 2008, s. 20.

6. Szkoła³¹⁹

Nie ma pisemnych wiadomości na temat szkoły sprzed roku 1800. Według tego, co przekazał zmarły ksiądz proboszcz Kudlek, naukę prowadził do 1800 roku miejscowy organista. Posiadał on dom obok kościoła, w którym było jego mieszkanie i dwie klasy szkolne. Do niego należały także zabudowania gospodarcze, stodoła i pole.

Liczba dzieci podlegających obowiązkowi szkolnemu była znacząca, bowiem do szkoły uczęszczały także dzieci z okolicznych wiosek: Świniowic, Czarkowa, Kieleczki, Wojski i Kolonii Radońskiej. Jak podaje protokół wizytacyjny z 1811 roku, liczba wszystkich uczniów wynosiła 127 osób.

Pierwszym nauczycielem po roku 1800 był Jakub Mordan. Jego następcą był Wincenty Stobel, którego zastąpił Ignac Solka, który zmarł 11 maja 1816 roku. Od 12 sierpnia 1816 roku jego miejsce zajął Tomas Poplutz, który piastował to stanowisko do swojej śmierci, która nastąpiła 20 października 1839 roku. W czasie swojej pracy miał on także nauczycieli pomocniczych (Moritz, Pohl, Maywald, Schablitzky, Baron i Zimmermann).

Budynek pierwszej szkoły w Wielowsi, który znajdował się w miejscu obecnego parkingu przy kościele³²⁰

³¹⁹ Informacje na temat dziejów szkoły zostały zaczerpnięte ze strony internetowej: <http://spwielowies.edupage.org/about/?subpage=0&> (dn. 23.03.2013 r.)

³²⁰ Fotografia pochodzi z: http://www.parafiawielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=2&page= (dn. 23.03.2013 r.)

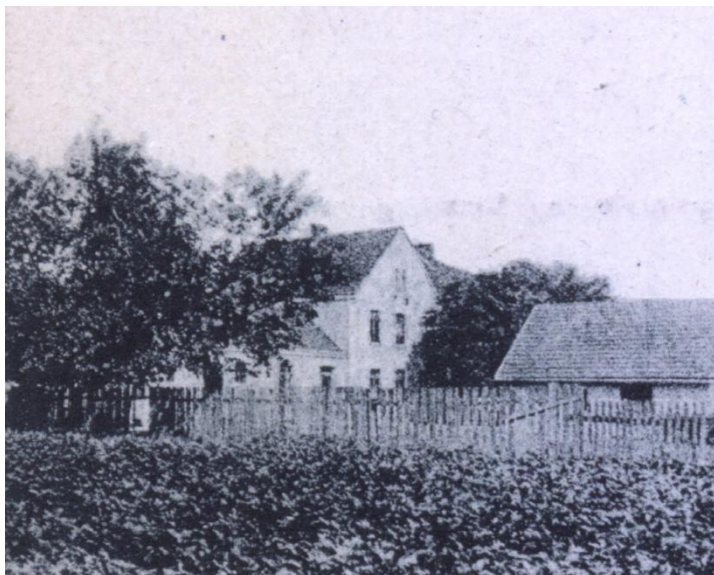
Morgan jako pierwszy elementarny nauczyciel otrzymał dotację w naturze. Były to wydzielone miarki zboża. Od roku 1812 na rzecz nauczyciela każda wioska, z której pochodziły dzieci, musiała odpowiednio do ich liczby przekazać właściwą ilość miar zboża i opału na rzecz nauczyciela i szkoły. Jako organista dostał on 11 morgów ziemi ornej i drzewa owocowe. Od roku 1866 niektóre należności przekazywane w naturze zostały zamienione na ekwiwalent pieniężny, który był wypłacany dwa razy w roku. Wciąż powiększająca się liczba uczniów, która w 1870 wzrosła do 540, spowodowała, iż stał się odczuwalny brak nauczycieli. Dlatego też dwóch nauczycieli musiało uczyć na zmiany. Z tego też powodu należało zwiększyć im wynagrodzenie. Szkoła w Wielowsi była dość dużą. Zimą dzieci dochodzące z innych wiosek miały wiele opuszczonych godzin, dlatego w Wojsce poczyniono starania, by utworzyć własną szkołę. W Wielowsi mieszkali także Żydzi, ich dzieci chodziły do szkoły wraz z dziećmi katolickimi. Nie prowadzono zajęć z gimnastyki, ponieważ nie było miejsca, gdzie mogłyby się odbywać takie zajęcia. Wiosną, w czasie, kiedy była ładna pogoda, zorganizowano wycieczkę do Kieleczki, podczas której wszyscy dobrze się bawili.

W kwietniu 1873 roku przybył do powiatu gliwickiego nowy inspektor szkolny. Poprzednio był on zatrudniony w Bochum w Westfalii. Zarządził, aby oddzielnie uczyć chłopców i dziewczęta. Jeden nauczyciel miał uczyć wszystkich chłopców, a drugi dziewczęta.

16 stycznia do Ameryki wyjechał Karl Swiczy, który był nauczycielem.

W roku 1876 od szkoły w Wielowsi odłączyła się Wojska, tworząc własną jednostkę dydaktyczną.

W dniu 13 lipca 1878 roku został położony kamień węgielny pod budynek nowej szkoły. Odbyło się to w obecności królewskiego przedstawiciela i właściciela Czarkowa, jak również tutejszego burmistrza Johana Krawietz, obu nauczycieli: Zimmermana i Bartela i wśród licznie zgromadzonej młodzieży szkolnej, która po przemówieniu przedstawiciela królewskiego o nazwisku Bartel odśpiewała pieśń „Chwalmy Boga”. W czerwcu 1879 została ukończona budowa nowej szkoły.

Budynek szkolny przy ul. Szkolnej, 1921 r.³²¹

Budynek dawnej szkoły z 1879 roku, stan na 15.07.2013 r.³²²

³²¹ Fotografia pochodzi z pocztówki.

³²² Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

2 stycznia 1879 w domu związkowym Ojczyźnianego Związku Kobiet w Gliwicach otwarto drugi punkt rozdzielania zupy, którym kierowała pani rotmistrzowa von der Osten. Tego samego dnia pani von Schmidt wraz z powiatowym inspektorem szkolnym Marksem zgromadziła znaczną liczbę nauczycieli wiejskich, by omówić temat wydawania zupy potrzebującym uczniom. W efekcie 3 stycznia utworzono kuchnie szkolne, w tym m.in. w Wielowsi, dla sześćdziesięciorga pięciorga dzieci. W roku następnym liczba ta wyniosła osiemdziesięcioro dzieci. Kuchnie te były przeznaczone dla ubogich uczniów. Zatrószczono się także o ubrania i obuwie. Korzystny wpływ tych działań już wkrótce wydał owoce. Jak raportowali nauczyciele, jeszcze nigdy wiejskie dzieci nie chodziły tak pilnie do szkoły oraz „nigdy jeszcze frekwencja w szkołach nie była tak wysoka”³²³.

Dnia 8 maja 1886 roku swój jubileusz 50 lat pracy nauczycielskiej świętował Anton Zimmermann, który – według własnych informacji – pracę nauczyciela rozpoczął 13 maja 1836 roku. Zorganizowano uroczyste przyjęcie, na którym śpiewały dzieci. Odprawiono także Mszę Świętą w jego intencji. Mieszkańcy Wielowsi ofiarowali jubilatowi fotel ażeby mógł sobie odpocząć. Po Mszy Świętej odbyło się uroczyste przyjęcie w jego mieszkaniu. Jubilat dostał wiele życzeń, także od samego cesarza Wilhelma. Pan Zimmermann uczył jeszcze do 1 października 1886 roku. Niedługo po przejściu na emeryturę pojawiły się dolegliwości nóg i płuc, w wyniku których Zimmermann zmarł 13 sierpnia. Na jego pogrzebie byli obecni nauczyciele z bliska i daleka, było wielu księży i miejscowa ludność.

Pieczątka nauczyciela Antona Zimmermanna³²⁴

³²³ Benno Nietzche, *Historia miasta Gliwice* (tłumaczenie), Muzeum w Gliwicach, Gliwice 2012, s. 283 - 284.

³²⁴ Pieczętka pochodzi ze zbiorów rodziny Sobel.

Od 15 września władze zarządziły obowiązek szkolny. Dotychczas nauka nie była obowiązkowa, dlatego kto nie chciał, do szkoły nie chodził lub uczęszczał nieregularnie. Od 1 kwietnia 1889 roku poprawiła się sytuacja finansowa szkoły dzięki nowym funduszom.

7 maja 1891 roku wieczorem w budynek szkoły uderzył piorun, od którego spłonęła część dachu. W szkole w tym czasie była żona i dzieci nauczyciela, na szczęście nic im się nie stało. Powstałe szkody wynosiły 400 marek. W tym samym roku w mieszkaniu nauczyciela wybuchł pożar. Ogień został spowodowany przez zapalenie się drewna obok pieca i ubrań znajdujących się w pobliżu. W wyniku pożaru została uszkodzona ściana. Za poniesione szkody nauczyciel dostał 50 marek odszkodowania, musiał także zapłacić mandat w wysokości 10 marek za nieostrożne obchodzenie się z ogniem.

Od 1 kwietnia 1893 roku system czteroklasowy został zamieniony na system pięcioklasowy. Od 1 kwietnia rozwiązała się prywatna szkoła żydowska i dzieci dołączono do szkoły katolickiej. Wprowadzono również nowe podręczniki.

29 marca w drodze z Toszka do Wielowśi zmarł na zawał serca patron szkoły, Baron von Durant. Urządzono mu uroczysty pogrzeb, a na wielu domach wywieszono żałobne flagi.

1 lipca 1894 roku został powołany nowy inspektor szkolny, Herrn Stein, pochodzący z prowincji nad Renem. Zamieszkał on w Pyskowicach. Do jego regionu należała także Wielowieś.

Podczas generalnej konferencji dnia 11 grudnia w obecności Królewskiego Inspektora i Powiatowego Inspektora przeprowadzono w szkole egzaminy. Do zadań starszych dzieci należało sformułowanie listów i opisanie pracy domowej swojej matki. W młodszych klasach przeprowadzono egzamin z religii. Następnie dzieci były egzaminowane z historii, geografii. Były także recytacje wierszy.

Dnia 1 kwietnia 1896 roku swoją pracę jako nauczyciel rozpoczął Anton Duczek. Został on jednak na 2 miesiące powołany do wojska.

W roku 1896 postawiono kolejny krok w rozwoju szkolnictwa, który polegał na utworzeniu nowego systemu nauczania. Powstała też nowa rada gminy, w skład której uprzednio wchodziły trzy osoby z urzędu gminy, do nowej dołączono także dyrektora szkoły.

11 lutego 1897 roku przeprowadzono po raz pierwszy niezapowiedzianą wizytację szkoły, podczas której przeegzaminowano uczniów. W wizytacji tej nie brała udziału Rada Szkoły. W najstarszej klasie przeprowadzono egzaminy na tematy: Cesarz Wilhelm I, góry Niemiec, bogactwa ziemi. Były także

recytacje wierszy i śpiew w grupie i pojedynczo. Następnie dzieci napisały wypracowania. Dziewczęta pisały na temat: „Jak sprzątam pokój rano”, natomiast chłopcy pisali prace na temat: „Co służący musi zrobić, gdy wybiera się w podróż ze swoim panem”. Wizytację zakończono około godziny trzynastej.

Dnia 2 listopada 1897 roku otwarto szkołę w Borowianach dla około 30 uczniów, uczęszczających dotychczas do szkoły do Wielowsi. Od tej pory do szkoły w Wielowsi uczęszczali tylko uczniowie miejscowi i z Kieleczki.

Od 1 października do 15 listopada nauczyciel Duczek znowu został powołany do wojska.

W dniu 27 czerwca 1898 roku miała miejsce krótka wizytacja szkoły przeprowadzona przez doktora Wende.

Na początku roku 1899 wprowadzono w I i II klasie nowe czytanki. Od 1 października 1899 roku nauczyciel Homella powołany został do wojska do jednostki we Wrocławiu.

W dniu 31 marca 1900 roku 38 uczniów ukończyło wyższą klasę, niższą zaś 9. Najzdolniejsi uczniowie otrzymali pięć książek ufundowanych przez władzę królewską.

W dniu 1 kwietnia 1900 roku rozpoczął się nowy rok szkolny. Do pierwszej klasy przyjęto 47 uczniów, wszystkich w szkole było 326.

W dniu 3 sierpnia 1901 dyrektor szkoły bardzo uroczyście obchodził swój 25 jubileusz. Odprawiona została w tej intencji Msza Święta, na której było obecnych wielu nauczycieli. Uroczystość tę poprowadził pan Gawol, dyrektor szkoły w Tworogu.

1 kwietnia 1902 roku Królewski Powiatowy Inspektor opuścił Pyskowice i udał się do Rybnika. Pożegnanie odbyło się 5 kwietnia. Wszyscy nauczyciele żegnali wspaniałego kolegę. Jego miejsce zajął doktor Schwingel z Gliwic, który 5 marca 1903 roku wizytował szkołę.

6 stycznia 1904 roku szkoła urządziła wieczorek dla rodziców. Na tym wieczorku nauczyciel Achtelik wygłosił przemówienie na temat: „Szkoła – Dom”. Oprócz wierszy i piosenek śpiewanych przez dzieci były przedstawienia, podczas których wystawiono „Czerwonego Kapturka” i „Królewnę Śnieżkę”. Rodzice nagrodzili dzieci gorącymi brawami.

Z początkiem roku szkolnego w 1905 wybuchła we wsi epidemia szkarlatyny, przez co dużo dzieci zachorowało. Z tego powodu zamknięto szkołę. Naukę wznowiono dopiero od 1 czerwca.

5 maja 1905 roku odbył się „Schillerfeier”. Z tego powodu dla dzieci starszych klas zorganizowano wycieczkę do Zawadzkiego. Dzieci do Kielczy udały się piechotą, a następnie pociągiem na miejsce. Droga powrotna wyglądała tak samo. Podczas tej wyprawy

dzieci zwiedzały hutę, wielkie hale, odwiedziły także kościół i podziwiały piękną okolicę Małej Panwi.

W lutym 1906 roku podczas wizytacji nakazano, aby dzieci były uczone nut. W tym czasie do szkoły uczęszczało 350 uczniów, dlatego kurator przydzielił do pracy piątego nauczyciela. Siódmego września rodzina dyrektora szkoły pogrążyła się w wielkim smutku z powodu śmierci najstarszego syna, który pracował jako pomoc na poczcie.

Z rozporządzenia władz wyższych od dnia 1 grudnia 1907 roku zaczęto wydawać w szkole zupy dla dzieci. Z posiłków tych korzystało ok. 25 dzieci, przeważnie z Kieleczki.

15 lutego pracę w szkole rozpoczął pan Trojan, pochodzący z Nysy.

1 października 1907 roku pan Riedel, będący nauczycielem w Świbiu, został przeniesiony do Wielowsi. Od 1 października 1908 roku swoją pracę jako nauczyciel rozpoczął Richard Feike, który przybył do Wielowsi z Potempy. Do zarządu szkoły zostali powołani: ks. proboszcz Holletzek i pan Bartell, dyrektor szkoły.

Z powodu nowo przybyłych nauczycieli trzeba było przebudować budynek nauczycielski, aby nowi nauczyciele mieli gdzie mieszkać.

Od Wielkanocy 1908 roku wprowadzono zajęcia z gimnastyki w starszej klasie dziewcząt.

17 stycznia 1909 roku urządzono wieczorek dla rodziców, podczas którego dzieci przedstawiały różne skecze. Swoje występy miały także dzieci z niższych klas.

Od 1 kwietnia nauczyciel Feike objął stanowisko nauczyciela dziewcząt w miejskiej szkole w Pyskowicach.

1 lutego 1910 roku przeprowadzona została wizytacja szkoły, podczas której we wszystkich klasach przeprowadzono egzaminy pisemne i ustne. Pod koniec marca, szkołę ukończyło 38 uczniów. Przyjęto także do pierwszej klasy 52 nowych uczniów.

Na początku roku szkolnego 1911 do szkoły uczęszczało 380 dzieci, z tego też powodu wystosowano wniosek o przyznanie szóstego nauczyciela. Został on rozpatrzony negatywnie. Kiedy wprowadzono trzecią godzinę zajęć z gimnastyki dla dziewcząt i chłopców, powstała potrzeba, aby znaleźć więcej miejsca na przeprowadzenie tych zajęć.

W czasie wakacji w 1912 roku przeprowadzono remont szkoły, podczas którego naprawiono dach. W klasach wstawiono podwójne okna, cały budynek na nowo został otynkowany, wybrukowano chodniki, uporządkowano podwórze, założono nowe rynny,

otynkowano także budynek gospodarczy, a także zrobiono nowe schody z granitu.

Dnia 17 października wizytator królewski pan Kolbe przeprowadził wizytację szkoły. Kontroli poddano klasy drugie, czwarte i piąte. W klasach piątych przeprowadzono egzamin z przyrody, geometrii i umiejętności pisania. Klasy czwarte zdawały egzamin ze śpiewu i kaligrafii.

1 stycznia 1913 roku został przeniesiony do Königshütte nauczyciel Paul Trojan. Jego miejsce zajął Artur Schindler z Wojski. Dnia 10 marca 1913 roku odbyła się wielka uroczystość na cześć cesarza. W pochodzie do Kościoła brali udział nauczyciele i dzieci. Po mszy wszyscy udali się do przystrojonej sali, w której znajdował się obraz cesarza. Podczas uroczystości nie zabrakło śpiewów i wierszy. Dyrektor szkoły, pan Bartel, który od 1 lipca 1878r. był zatrudniony jako nauczyciel, następnie od 1 grudnia 1886 r. także jako organista, wieloletni pisarz gminny, dyrektor Urzędu Stanu Cywilnego i prowadzący Powiatową Kasę Oszczędności, dnia 1 października 1914 roku przeniósł się na zasłużony odpoczynek. Jedynie nadal pełnił funkcję organisty.

17 czerwca 1915 r. ksiądz biskup udzielał młodzieży sakramentu bierzmowania. Pomimo ciężkich czasów wojny ludzie zgotowali Biskupowi uroczyste przyjęcie.

25 kwietnia 1915 r. szkoła była wizytowana przez inspektora Schwingela i wizytatora Kellera.

W dniu 14 stycznia 1916 roku z powodu wylewu i kłopotów z sercem zmarł nagle dyrektor i organista Bartel.

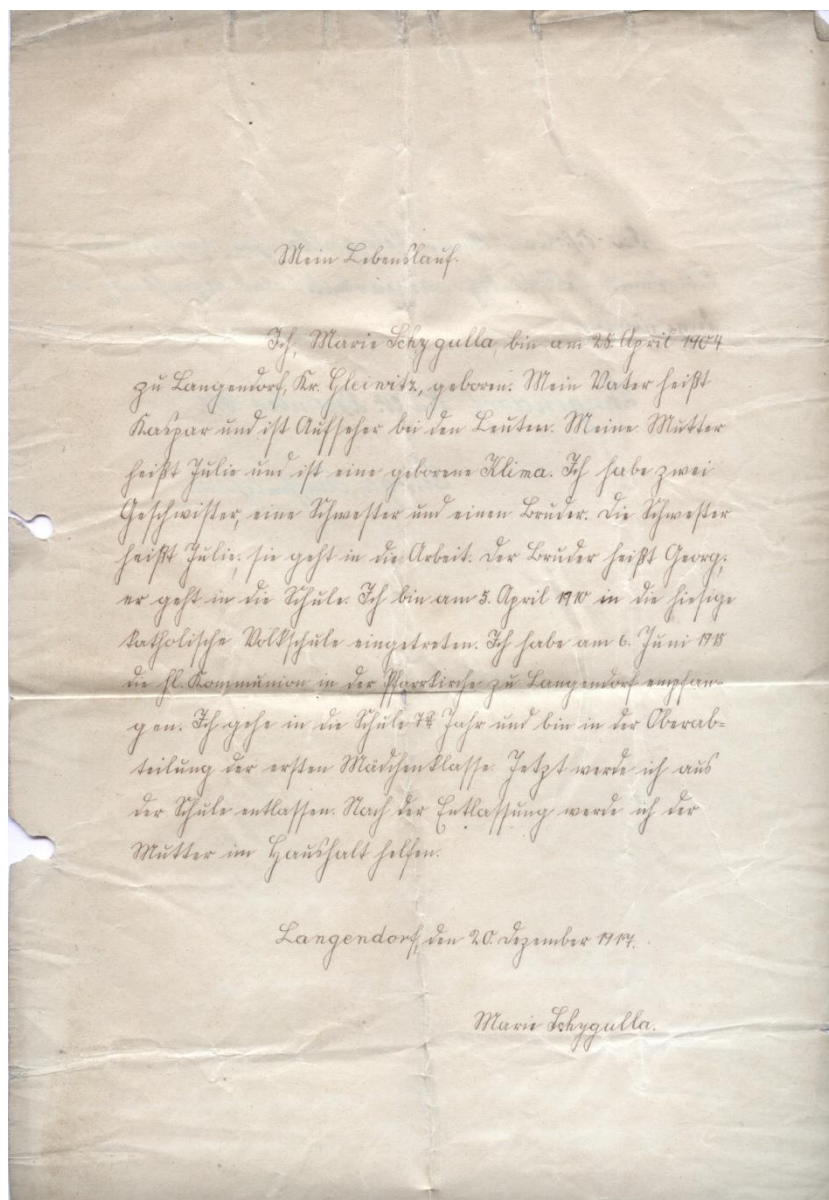
Od dnia 1 kwietnia 1916 r. w szkole uczyło się 308 dzieci, z czego 157 stanowili chłopcy a 151 dziewczęta. Wśród dzieci było 301 dzieci katolickich, 3 ewangelickich i 4 pochodzenia żydowskiego.

Od dnia 1 listopada 1915 roku za sprawą rozporządzenia władzy utworzono szkołę gotowania. Zajęcia prowadziła panna Grand. Chętnych było tak dużo, że trzeba było utworzyć dwa oddziały. Poza dziewczynami z Wielowoi do szkoły uczęszczały także dziewczęta z Wojski, Giegowitz (Gajowic) Wiśnicza i Kieleczki.

20 października z wojny jako inwalida wrócił nauczyciel Pelka, który od 1 listopada objął pracę w szkole. Pełnił on także zastępstwa w Świbiu, ponieważ wielu nauczycieli było jeszcze na wojnie.

Dnia 5 lutego 1917 roku Anton Schindler zdawał egzamin piątej klasy. W jego skład wchodziły: religia, matematyka i umiejętność czytania i pisania. Komisja składała się z przedstawiciela Regierungsratu Kellera, Powiatowego Inspektora Hahnela i nauczyciela z seminarium Mengela. Egzaminy pisemne trwały od

7³⁰ do 10⁰⁰, natomiast ustny od 10⁰⁰ do 12⁰⁰. Egzamin zakończony został wynikiem pozytywnym.

**Życiorys Marii Schygulla, mieszkanki Wielowsi, której rodzina
związana była z zamkiem, 20 grudnia 1917 r.**

Der Pfarrerin Maria Schygulla ist nachstehendes
Lebenslauf selbstständig ausgearbeitet und eigenhändig mit
Unterschrift.

Langendorf, den 20. December 1917.

Schega, Klappentafel.

Ocena nauczycielki Schegi za dobrze napisany życiorys Marii Schygulla, 20 grudnia 1917 r.

12 lutego 1918 roku ks. proboszcz Paul Holeczek powołany został przez Rząd Królewski jako miejscowy Inspektor Szkolny. Pod jego zwierzchnictwem była szkoła w Wielowsi i Świniowicach.

W dniu 25 czerwca na wojnie we Francji zginął nauczyciel Pelka. Był on nauczycielem od 1910 roku. Na jego miejsce zatrudniono Huberta Brischa, pochodzącego z Ligoty koło Lublińca. Był synem dyrektora szkoły.

Od 1 grudnia 1919 roku stanowisko dyrektora szkoły objął Tadeusz Gürtig. Został on przeniesiony ze szkoły podstawowej w Opolu. Nowy dyrektor pochodził z okolic Poznania.

1 kwietnia 1920 roku do pierwszej klasy przyjęto 46 nowych uczniów. Wszystkich dzieci w szkole było w tym czasie 315, z czego 161 chłopców i 154 dziewcząt.

W roku szkolnym 1921 do pierwszej klasy uczęszczało 54 dzieci. Wszystkich dzieci w tym czasie było 324, w tym 161 chłopców i 163 dziewcząt.

Od 5 sierpnia do 19 września zachorował nauczyciel Schindler. Pozostali nauczyciele zastępowali go na zajęciach, ale mimo tego nauka była krótsza.

Z powodu niedostarczenia do szkoły węgla nauka od dnia 28 października do 9 listopada została przerwana. Od 1 listopada 1920 roku nauczyciel Schindler otrzymał urlop, aby uczestniczyć w specjalnym seminarium w Berlinie, w tym czasie zastępowali go inni.

W roku 1922 przyjęto do pierwszej klasy 34 uczniów. Wszystkich uczniów było 311. Od 1 kwietnia nauczycielka Maria Schelga po 10 latach owocnej pracy została przeniesiona do szkoły do Toszka. Jej miejsce zajęła Berta Horus z Toszka.

Z powodu ogólnie panującego chaosu nie można było po feriach jesiennych normalnie zacząć zajęć szkolnych. Do szkoły chodziło wtedy mało dzieci. Decyzją władz 11 zdolnych uczniów przedwcześnie zwolniono ze szkoły. Z powodu wojny w roku 1923 do szkoły przyjęto zaledwie 23 dzieci. W tym czasie wszystkich dzieci w szkole było 302.

Od 8 maja do 19 sierpnia nauczyciel Brisch otrzymał urlop, podczas którego został wysłany na kurs do Miechowic. W czasie jego nieobecności zastępował go nauczyciel Dawid.

Od 1 lipca do Przeschlebia została przeniesiona nauczycielka Horus. W jej miejsce zatrudniono Elizabeth Olbrich z Pyskowic.

1 września na własną prośbę zwolnił się nauczyciel Schindler. Jego miejsce zajął nauczyciel Dawid. Po jesiennych feriach mieszkający tu nauczyciel Marwan został zatrudniony przez powiatowego inspektora jako zastępca do 6 klasy.

Przez odłączenie dawnej niemieckiej części Śląska, pogorszył się stan zatrudnienia nauczycieli. Władze musiały młodych nauczycieli wysłać na urlop lub zwolnić. Taki los spotkał także nauczyciela Dawida. Na jego miejsce przyjęto Maxa Pesche.

W roku szkolnym 1923/24 do szkoły przyjęto zaledwie 21 osób, tak iż wszystkich dzieci było w szkole 282.

Dnia 17 maja nauczycielka Olbrich zdała egzamin wyższego stopnia. 31 maja została tymczasowo zwolniona, aby zrobić miejsce starszej koleżance, która już odchodziła ze stanu nauczycielskiego. Nazywała się Oliwia Speer.

Letnie i zimowe miesiące w roku 1924 przyniosły nauczycielom największe kłopoty, ponieważ nie można było utrzymać gospodarki mimo podejmowania największych wysiłków. Marka w stosunku do dolara traciła z dnia na dzień. Jeden dolar miał wartość do 5 bilionów marek. Skutkiem tego wszystkie produkty, które trzeba było kupić, w zastraszającym tempie drożały. Za chleb masło, mięso i węgiel płacono już tylko miliardami i bilionami. Pensję nauczycielom wypłacano najpierw miesięcznie, a potem dwa razy w miesiącu, aż w końcu raz w tygodniu. Pieniądze były przysyłane pocztą. Proces ten trwał ok. trzech dni. W tym czasie 13% wartości sumy pożarła inflacja. Wszyscy, którzy mieli oszczędności w kasach, stracili je. Od 1 grudnia nauczyciele i urzędnicy dostali tylko połowę pensji, także liczbę urzędników zredukowano o 25%. Dzięki śląskiemu przewodniczącemu „Centrum”, Jochanesowi

Ulitzka, redukcje w nauczycielstwie zostały złagodzone. Było to spowodowane także sprawą nauczycieli uchodźców. Od 1 lutego nauczyciel Pesche został przeniesiony do Tworoga, a jego miejsce zajął nauczyciel uchodźca Alfons Pillep.

Żeby dzieci mogły pobierać nauki, Caritas zorganizował zbiórkę żywności. Zebrano 7 cetnarów mąki żytniej, 9 cetnarów kartofli, groch, fasolę, słoninę kielbasę i pieniądze. Z tego co zebrano część przekazano do Caritasu we Wrocławiu, a część bezpośrednio do domów dziecka w Gliwicach i Wrocławiu. Na święta Bożego Narodzenia dziewczęta otrzymały dwie duże paczki z piernikami i innymi słodyczami. W roku tym ostatnią klasę ukończyło 32 uczniów.

W roku 1924 do szkoły przyjęto 23 uczniów. Wszystkich zaś uczniów było 279.

Remontowi poddano dach starej szkoły. Wymieniono zgnite krokwie, tak iż budynek mógł być dalej użytkowany. W budynku tym mieszkał także kościelny. Przy nowej szkole od strony zachodniej i północnej postawiono nowy płot. Także mieszkania nauczycieli poddano renowacji.

Nauczycielka Alicja Speer z powodu bólu karku na własną prośbę przeszła na emeryturę. Jej miejsce zajęła nauczycielka uchodźca Emma Preuschoff. W wyniku rozporządzenia władz 10 dzieci zostało przedwcześnie zwolnionych ze szkoły.

Odbyły się także wybory do rady szkoły, w których wybrano następujące osoby: Kleofasa Bujarę (rolnik), Alojzego Chrobocze, Franza Lischka, Franza Muschol, Franza Michael, Albertina Kroll.

11 stycznia w szkole został zorganizowany wieczorek dla rodziców w formie jasełek. Rektor Görtig omówił wzajemne stosunki między szkołą a domem rodzinnym. Następnie dzieci przedstawiły różne sztuki, śpiewały kolędy i recytowały wiersze. Od marca wprowadzono światło elektryczne między innymi do mieszkań nauczycieli i do trzech klas. W dwóch z tych klas w miesiącach zimowych była prowadzona nauka zawodu. W trzeciej klasie zorganizowano przedszkole.

W roku szkolnym 1925 przyjęto 22 uczniów. Wszystkich dzieci było wtedy 251.

Dnia 16 czerwca dyrektor Görtig obchodził jubileusz 25 lat pracy nauczycielskiej. Z tego powodu odprawiono w kościele uroczyste nabożeństwo, w którym brały udział dzieci i mieszkańcy wsi. Po nabożeństwie dzieci składały Jubilatowi życzenia. Po południu zebrał się w mieszkaniu jubilata Związek Nauczycieli Katolickich, którego członkowie przekazali jubilatowi swoje życzenia.

1 października dyrektor Görtig został przeniesiony do Toszka, gdzie piastował dalej urząd dyrektora.

1 marca 1926 odbyło się uroczyste wprowadzenie nowego nauczyciela. Reinhold Polonius przybył z Jozefsdorfu koło Katowic. Władze w Opolu przyznały Wielowski nauczycielkę pomocniczą. Została ona przyjęta 1 maja 1927 roku, od 1 września mianowana nauczycielką.

Tego samego roku, 17 września Górny Śląsk odwiedził prezydent. Droga jego przejazdu prowadziła przez Toszek. Pięć wyższych klas udało się do Toszka na przywitanie prezydenta. Dzieci miały to szczęście, że mogły zobaczyć go z bliskiej odległości.

8 marca 1929 roku na zawał serca zmarł nagle dyrektor szkoły Polonius. W pogrzebie, który miał miejsce 11 marca, brali udział: starosta powiatowy, inspektor powiatowy, księża z okolicy, nauczyciele, dzieci, związek lokalny, gmina, i parafia. Stanowisko po zmarłym objął Konrad Czerny.

Od 1 kwietnia nauczyciel Brisch został przeniesiony do Wojski jako dyrektor. Od kwietnia obsadzono wolne stanowiska. Na miejsce zmarłego dyrektora powołano Paula Hejduk, a miejsce Huberta Brisch zajął nauczyciel Steinem, który przedtem był zatrudniony w Wojsce. Od 1 sierpnia 1929 roku szkołę wizytował pan Biewald z Opola. Rewizja objęła klasy I i IV.

Od 1 stycznia 1930, po śmierci Poloniusa, który był nauczycielem i organistą, rada szkoły i rada parafialna doszły do wniosku, aby na tym miejscu zatrudnić Karla Lercha, pochodzącego z Sierot.

1 kwietnia 1930 do szkoły przyjęto 43 uczniów, z tego 18 chłopców i 18 dziewcząt. Z klasy II troje dzieci, dwóch chłopców i jedna dziewczyna, poszło do wyższej szkoły. Wszystkich w szkole było 235 osób. Tego samego dnia dostarczono nowe ławki do jednej klasy. Zostały one wstawione do starego budynku, ponieważ tam były w najgorszym stanie.

Podczas ciężkiej zimy w 1929 roku zmarła większość drzew, które trzeba było wyciąć i posadzić nowe. Wiosną 1930 roku związek szkolny zakupił nowe drzewka i krzewy, a także świerki wysoko rosnące. Wszystkie nowo posadzone rośliny przyjęły się.

2 września miały miejsce międzyszkolne zawody sportowe. Z powodu zimna i deszczu impreza się nie udała.

W lutym 1931 roku ufundowano do drugiej klasy 25 nowych dwuosobowych ławek średniej wielkości.

31 marca 1931 roku w szkole uczyło się ogółem 237 dzieci. W dniu tym szkołę opuściło 14 dzieci, w tym 6 chłopców i 8 dziewcząt. Nowy rok szkolny rozpoczęto dopiero 15 kwietnia. Nowo przyjętych dzieci było 35. W tym czasie jedna dziewczyna poszła do

wyższej szkoły. Ogólna liczba dzieci wynosiła 257, wśród nich 254 katolików, 4 ewangelików i jedno hebrajskie. 48 dzieci posługiwało się językiem niemieckim, 35 było dwujęzycznych i 176 mówiło w języku polskim.

1 kwietnia 1931 roku inspektor szkolny Schmikalla został przeniesiony do oddziału w Opolu, gdzie pełnił rolę Inspektora Szkolnictwa mniejszościowego. Jego następcą nie był jeszcze ustalony. Tymczasowo zastępował go inspektor Babioch z Gliwic.

Ferie letnie trwały od 15 czerwca do 13 sierpnia. Rok szkolny skończył się 23 marca 1932 roku. W tym dniu ukończyło szkołę 17 dzieci, w tym 6 chłopców i 11 dziewczyn.

Według rozporządzenia władz wiek emerytalny dla nauczycieli obniżono z 65 do 62 lat. Z tego powodu dwóch nauczycieli odeszło na emeryturę. Józef Czerny uczył w Wielowsi 30 lat, a Błażej (?) Allamada był zatrudniony od 1 sierpnia 1929 roku. Obydwaj od 1 kwietnia odeszli na emeryturę. Przygotowano im z tego powodu uroczyste pożegnanie, w którym brali udział nauczyciele i uczniowie.

Na rok szkolny 1932/1933 przyjęto 42 nowych uczniów. Wszystkich w tym czasie było 286. Na wolne miejsca zostali zatrudnieni: pochodzący z Dolnego Śląska nauczyciel Paul Quana i Walter Frey. 18 kwietnia rozpoczęli oni pracę w katolickiej szkole w Wielowsi.

Po wybudowaniu osiedla zwiększyła się liczba dzieci w szkole, co też dało się odczuć przez brak miejsca. W tym czasie liczba dzieci przekroczyła 300.

Od 1 września nauczyciel Frey został przeniesiony do szkoły w Potempie. Jego miejsce zajął nauczyciel Erich Berndt.

Od 1 października nauczyciel Quana został przeniesiony do miejscowości Grabinie w powiecie Neustadt. Na jego miejsce ze związku uchodźców przydzielono nauczyciela Georga Schimanski.

Podczas ferii zimowych przeprowadzono remont dachu szkoły i poprawiono stan mieszkań nauczycieli. W starej szkole zrobiono nowe ogrodzenie. Dyrektor Lerch obsadził także ogród szkolny drzewami owocowymi, które sprowadził na własny koszt.

Dnia 31 marca szkołę opuściło 18 dzieci.

1 kwietnia do szkoły przyjęto 54 6-latków. Uczyło się 340 dzieci, przez co klasy były przepełnione.

Ferie wielkanocne (zamiast trwać od 5 do 18 kwietnia) przedłużono do 1 maja, przez co były one tej samej długości co w szkołach wyższych.

Ponieważ na jednego nauczyciela przypadało więcej niż 60 uczniów, dyrektor szkoły poprosił o nowego nauczyciela

pomocniczego. Przydzielony nauczyciel nazywał się Aloiz Franke i pochodził z Wielowsi koło Nysy.

Od 1 kwietnia miały miejsce także zmiany w systemie szkolnictwa. Powstał w Wielowsi Okręg Konferencyjny, do którego należało 8 szkół: Wielowieś, Wojska, Sieroty, Błazejowie, Świbie, Wiśnicze, Radonia i Dąbrówka. Okręg ten należący do wizytatorstwa Gliwice IIa, który prowadził Mandel, przeniesiono do rejonu Gliwice IIb pod przewodnictwem wizytatora Schmikalla.

Od 1 maja nauczyciel pomocniczy Schimanksi został mianowany na pełnoprawnego nauczyciela. Od 1 maja w szkole nauczyciel Pillep uczył kl. I, w której było 55 dzieci, nauczyciel Schimanski kl. II, w której było 54 dzieci, nauczyciel pomocniczy Franke kl. III, w której było 54 dzieci, rektor Lerch kl. IV w której było 50 dzieci, nauczycielka Preschoff kl. V, w której było 54 uczni, nauczyciel Berndt kl. VI w której było 64 uczni. W szkole było 3 dzieci żydowskich i 4 ewangelików. Reszta to dzieci katolickie.

W lecie 1933 była wielka susza, dlatego studnię przy szkole pogłębiono z 16 m do 20,5 m, dzięki temu wody wystarczyło nawet dla mieszkańców z ulicy Szkolnej.

Dnia 28 marca szkołę opuściło 43 uczniów.

Pierwszego kwietnia 1934 roku przyjęto 27 uczni na nowy rok. Ogólna liczba uczni wynosiła 327. Stan nauczycieli został bez zmian.

Od 14 lipca do 13 sierpnia trwały ferie letnie.

W lipcu 1934 roku wprowadzono w szkole Staatsjugendtag, to znaczy Narodowy Dzień Młodzieży. Według zaleceń z Berlina tym dniem była sobota. Dzień ten dzieci od 10 roku życia przygotowywał do życia w Trzeciej Rzeszy. W tym dniu nauka była skrócona o dwie godziny, które były przeznaczone na sport, a jedna godzina na majsterkowanie. Wprowadzono w szkole Dzień Nacjonalny. Młodzież należała do związku chłopców (Jungvack) a dziewczęta do BDM. Mimo namowy i agitacji nauczycieli na rzecz niemieckiej sprawy dzieci przejawiają małe zainteresowanie i brak entuzjazmu. Zastanawiano się gdzie jest problem. Możliwe, że w składkach, które trzeba było płacić, lub w zakazach rodziców. Jest to trudne do rozstrzygnięcia.

Z powodu dużej liczby zachorowań na dyfteryt i szkarlatynę ferie zimowe wyznaczono wcześniej.

W grudniu 1934 roku szkoła otrzymała aparat do wyświetlania filmów. Pierwsze filmy wyświetlono w styczniu 1935 roku. Dzieci były zachwycone tym, co zobaczyły. Niestety wiele nie można było zobaczyć z powodu braku filmów.

W dniu 28 marca nauczyciel Franke zdał egzamin na nauczyciela mianowanego. Następnego dnia było zakończenie roku szkolnego, podczas którego szkołę opuściło 35 uczniów, z czego 6 uczniów, 3 chłopców i 3 dziewczyny, poszło na Landjahr tj. na rok pracy u rolnika.

W ciągu roku wyposażono jedną klasę w nowe dwuosobowe średnio wysokie ławki.

1 kwietnia 1935 przyjęto 51 nowych uczniów, w tym 26 chłopców i 25 dziewcząt. Troje dzieci zostało z powodu niedojrzałości umysłowej odroczonych przez inspektora.

Szkołę musiano powiększyć o jedną klasę, dlatego rozdzielono V i VI rocznik. W siedmiu klasach uczyło sześciu nauczycieli.

1 maja także w Wielowski uroczystie obchodzono dzień pracy. Na domach były flagi. W tym dniu z rana udawano się do kościoła na Mszę Świętą. Następnie było zebranie w sali z przemówieniem Führera. Po południu urządzono pochód przez uroczystie przystrojoną wieś. Wieczorem wszyscy, młodzi i starzy bawili się na zabawie tanecznej. Szkoła świętowała ten dzień wedle wskazań z Berlina.

Od 18 maja do 15 czerwca nauczyciel pomocniczy Aloiz Franke został powołany na ćwiczenia wojskowe, dlatego reszta nauczycieli musiała go zastępować. W tym czasie bardzo wiele dzieci zachorowało na odrę, dlatego nauka odbywała się bardzo nieregularnie.

Od 15 maja do 2 czerwca 1935 roku nauczyciele Pillep i Berndt Bargli brali udział w szkoleniu obrony przeciwlotniczej w Gliwicach. Dnia 28 maja urządzono dla trzech klas wycieczkę naukową do kotliszowickiego wapiennika. Pogoda dopisała. Dzieci mogły także zobaczyć przelatujące samoloty, co było dla nich wielkim przeżyciem. Ferie letnie wprowadzono jednakowe w całym powiecie i trwały od 17 lipca do 8 sierpnia. Dnia 22 czerwca zorganizowano dzień niemieckiej młodzieży. Świętowano na boisku. Przybyły także dzieci z okolicznych wiosek, z Sierot, Błazejowic, Czarkowa, i Wojski. Dzieci przeprowadziły zawody międzyszkolne, na których wszyscy zostali uhonorowani.

Dnia 22 sierpnia 1935 roku miała miejsce wycieczka w okolice Gajowic i Kotliszowic. Pogoda była kapryśna. Uczestnicy wycieczki mogli zobaczyć walkę nacierających na siebie drużyn.

22 sierpnia szkoła otrzymała od władz powiatowych 60 sztuk nowych ławek dwuosobowych. Dzięki temu poprawił się także wygląd klas.

1 kwietnia 1936 roku do szkoły przyjęto 64 dzieci, w tym 33 chłopców i 31 dziewcząt.

Dnia 30 września nauczyciel Schimanski został przeniesiony do Bytomia. Na jego miejsce przybył Georg Klein z Raciborza. Został on przeniesiony z Sierot do Wielowsi.

Szkołę ukończyło 36 uczniów, w tym 20 chłopców i 16 dziewcząt.

12 kwietnia 1937 roku przyjęto do szkoły 52 nowych uczniów, w tym 27 chłopców i 25 dziewcząt.

Dnia 11 października nauczyciel Abis Franke koło Opola w Schulenbergu poniósł śmierć na miejscu, jadąc na motocyklu. Jego pogrzeb odbył się w jego rodzinnej miejscowości koło Nysy. Na pogrzebie było wielu ludzi z Wielowsi, gdzie pracował. Na jego miejsce przyszedł nauczyciel Othmar Vogel z miejscowości Krem-Wachau „Ostmark”.

Szkołę ukończyło 48 dzieci, w tym 29 chłopców i 19 dziewczyn. 1 kwietnia rozpoczął pracę w Wielowsi pochodzący z Błazejowic nauczyciel Hildegard Sborowski.

Od 1 września nauczyciel Dietmar Vogel zrezygnował z pracy w Wielowsi i wrócił w swoje rodzinne strony do „Osmark”. Od 1 listopada zatrudnił się jako nauczyciel Hermann Kurt, pochodzący z miejscowości Konstant.

Od grudnia 1938 roku na emeryturę udał się inspektor powiatowy Schmikalla. Jego miejsce zajął doktor Schwieder z Olesna.

Szkołę w tym roku opuściło 42 dzieci, w tym 17 chłopców i 25 dziewczyn. W marcu tego roku wschodnie tereny przydzielone Polsce powróciły do Niemiec.

12 kwietnia 1939 roku przyjęto 54 nowych uczniów, w tym 22 chłopców i 32 dziewczyny. Dnia 2 lutego szkoła zorganizowała wieczorek dla rodziców. Pod okiem swojego nauczyciela występowały dzieci z poszczególnych klas. Wyświetlono także rodzicom film.

2 marca 1939 roku nauczycielka Hildegarda Sborowski zdała egzamin drugiego stopnia. 1 maja wyszła za mąż i zwolniła się z zawodu. Na jej miejsce przyszła pani Maria Leszonczyk. Od sierpnia w Wielowsi stacjonowało wojsko. Sytuacja robiła się napięta. Dnia 1 września zaczęła się wojna.

W sierpniu w dzień i noc przez Wielowieś ciągnęło wojsko. Miejscowa ludność gościła ich, czym tylko mogła. Z powodu niebezpieczeństwa, jakie stwarzało lotnictwo, dzieci szkolne miały kilka dni wolnych od nauki.

Dnia 25 sierpnia nauczyciel Klein został powołany do wojska.

Pod koniec lutego 1940 roku nauczyciel Konrack załamał się nerwowo.

5 marca 1940 dyrektor szkoły Lerch został powołany do wojska jako oficer. Wysłany został do miejscowości Leobschütz

w celu szkolenia młodych rekrutów. Tam też otrzymał wyższy stopień wojskowy.

1 kwietnia 1940 do szkoły zostało przyjętych 50 dzieci, z czego 26 było dziewczyn i 24 chłopców. W roku 1940 szkołę ukończyło 45 dzieci, w tym 20 chłopców i 25 dziewcząt.

W połowie roku 1940 miało miejsce drugie załamanie nerwowe nauczyciela Konnacka. Został on przewieziony do ośrodka dla nerwowo chorych w Toszku. Od 15 grudnia został przeniesiony na emeryturę.

W czasie pobytu rektora Lerch w wojsku szkołą kierował nauczyciel Pillep. 12 stycznia 1941 roku nauczyciel doktor Kommersdorf został powołany do wojska.

Od września 1940 roku do maja 1941 roku było w Wielowsi zakwaterowane wojsko.

21 sierpnia 1941 roku do szkoły przyjęto 57 dzieci, w tym 29 chłopców i 28 dziewcząt.

22 września 1941 roku Powiatowy Inspektor Szkoły zginął na wschodnim froncie. Sprawiedliwego przełożonego oplakiwało całe grono pedagogiczne.

Dnia 28 października 1941 roku zmarła nauczycielka Emma Preuschoff. Jej pogrzeb odbył się 31 października przy bardzo dużym udziale uczniów i ludzi ją znających.

Od 28 maja 1941 roku nauczyciel Pillep pracował dodatkowo w Błażejowicach. Przez trzy dni miał tam w sumie 15 godzin. W tym czasie szkoła w Wielowsi liczyła w sumie 384 dzieci.

5 kwietnia 1945 roku budynek Szkoły Powszechnej w Wielowsi został zajęty przez polskie władze szkolne. W porozumieniu z władzami administracyjnymi mieli oni zorganizować na terenie Wielowsi Szkołę Powszechną. Zajął się tym Paweł Keller, wydelegowany przez Inspektorat Szkolny Gliwice-Powiat. Po odnowieniu szkoły, 25 kwietnia tego samego roku, budynek polskiej szkoły został otwarty.³²⁵

W 1959 roku zapadła decyzja o budowie obiektu nowej szkoły w ramach ogólnokrajowej akcji 1000 szkół dla uczczenia 1000-lecia Państwa Polskiego. Inwestycję realizowano ze środków Społecznego Funduszu Budowy Szkół. Na podkreślenie zasługuje pokaźny udział mieszkańców w pracach pomocniczych w formie czynów społecznych. Z inicjatywą budowy szkoły wystąpił miejscowy aktyw społeczny.. Została ona poparta przez władze polityczne i administracyjne powiatu. Działalność społeczno-

³²⁵ Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005*, s. 25

koordynującą budowy obiektu pełnił Społeczny Komitet Budowy Szkoły w składzie: Florian Kozieł, Tadeusz Misztal, Bogusław Bańbuła, Franciszek Olender, Tadeusz Stangret, Władysław Puchalski, Krystyna Spałek, Józef Habrowski i Jan Marzec. Uroczyste wmurowanie aktu erekcyjnego nastąpiło 22 lipca 1959 roku w dniu Święta Odrodzenia, a oddanie szkoły do użytku nastąpiło 3 września 1961 roku. Szkoła otrzymała nazwę „Związku Walki Młodych”³²⁶.

2 września 1973 roku szkoła w Wielowsi została przekształcona w Zbiorczą Szkołę Gminną, która objęła wielokierunkowe funkcje dydaktyczno-wychowawcze³²⁷. W tym samym roku wybudowano dom nauczyciela³²⁸. W latach 70 i 80 działały koła zainteresowań: plastyczne, polonistyczne, matematyczne, chemiczne i techniczne³²⁹. Mocną stroną szkoły była działalność sportowa oraz chóru i zespołu muzycznego, którego występy uświetniały uroczystości lokalne. Prężnie działała również biblioteka szkolna.

1000-lątka w Wielowsi, 1975 r.

Od 1 stycznia 1995 roku pod redakcją p. Joanny Maziarz wydawane jest czasopismo dla uczniów i rodziców „Małe Echo”. Szkoła jest bardzo dobrze wyposażona w pomoce dydaktyczne.³³⁰

W 1999 roku wraz z wejściem w życie reformy oświatowej ośmioklasowa szkoła podstawowa została przekształcona w szkołę 6-letnią.

³²⁶ Ibidem, s. 26.

³²⁷ Praca Zbiorowa pod red. Andrzeja Szefera, *Gliwice. Zarys rozwoju miasta i okolicy*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976 r., s. 499.

³²⁸ Ibidem, s. 509.

³²⁹ Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 27.

³³⁰ Ibidem, s. 30.

1 października 2002 roku połączono Szkołę Podstawową z Przedszkolem i na tej podstawie powstał Zespół Szkolno-Przedszkolny w Wielowsi.³³¹

Od 2012 roku Szkoła Podstawowa w Wielowsi nosi imię Kawalerów Orderu Uśmiechu.

Obecnie szkoła posiada 7 sal lekcyjnych, pracownię informatyki, salę gimnastyczną świetlicę, bibliotekę, szatnię, kuchnię, gabinet pielęgniarki i pedagoga szkolnego, nowoczesny kompleks boisk „Orlik 2012”, nowoczesny plac zabaw, szkolny ogród dendrologiczny.

Dyrektorzy Szkoły Podstawowej w Wielowsi od 25.IV.1945 r.:

Florian Kozieł od 28.04.1945 r.

Franciszek Olender od 11.04.1960 r.

Janina Skubisz z-ca dyrektora ZSG od 1982 r.

Kajetan Grzesiuk z-ca dyrektora od 1983 r.

Tadeusz Fila od 31.08.1984 r.

Joanna Maziarz od 1992 r.

Bożena Surpeta od 2007 r.

Szkoła Podstawowa w Wielowsi, 2005 r.³³²

³³¹ Ibidem.

³³² Fotografia pochodzi z: Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005.

Uczniowie Szkoły Podstawowej, 1928 r.³³³

Zakończenie roku szkolnego, 1935 r.³³⁴

³³³ Fotografia pochodzi ze zbiorów p. Doroty Adamek.

³³⁴ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

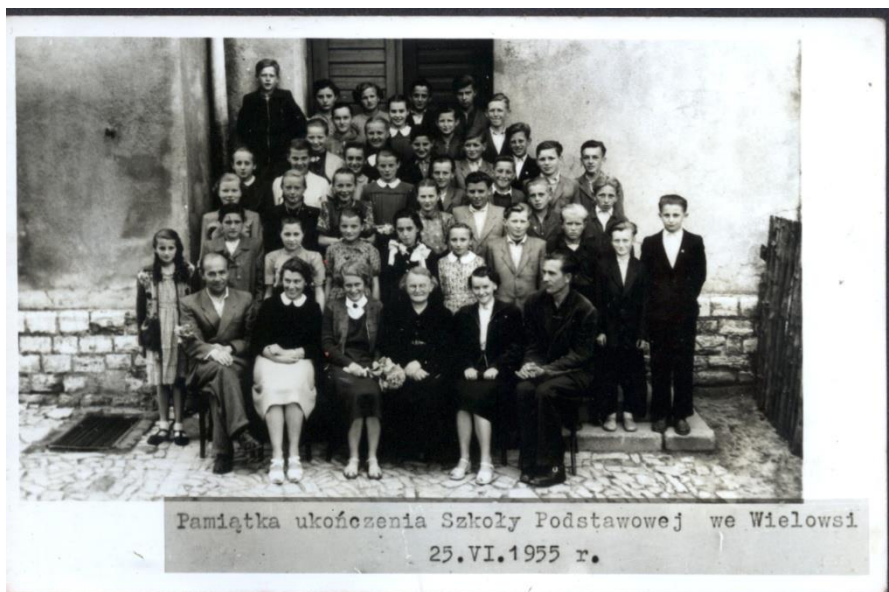
Zakończenie Szkoły Podstawowej, 26.06.1948 r.³³⁵

Klasa 2 Szkoły Podstawowej w Wielowsi, 28.03.1950 r.³³⁶

³³⁵ Fotografia pochodzi ze zbiorów p. Jadwigi Mączka.

³³⁶ Fotografia pochodzi ze zbiorów p. Krystyny Kaminiorz.

Fotografia ukazująca uczniów kończących Szkołę Podstawową,
25.06.1955 r.³³⁷

Uczniowie IV Klasy Szkoły Podstawowej, 1957 r.³³⁸

³³⁷ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kaminiorz.

³³⁸ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kaminiorz.

Pierwszoklasiści, 03.09.1957 r.³³⁹

Dzieci z rocznika 1951 wraz z p. Jadwigą Kocot³⁴⁰

³³⁹ Fotografia pochodzi ze zbiorów p. Doroty Adamek.

³⁴⁰ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

**Wycieczka uczniów Szkoły Podstawowej do Wieliczki,
10.06.1958 r.³⁴¹**

Rozpoczęcie I klasy Szkoły Podstawowej, 01.09.1963 r.³⁴²

³⁴¹ Fotografia pochodzi ze zbiorów p. Doroty Adamek

³⁴² Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Rozpoczęcie I klasy Szkoły Podstawowej, 01.09.1963 r.³⁴³

Uczniowie I Klasy Szkoły Podstawowej. Na górze stoją p. dyrektor Franciszek Olender oraz p. Krystyna Panasiuk, 1970r.³⁴⁴

³⁴³ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

³⁴⁴ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

Rozpoczęcie roku szkolnego, 01.09.1971 r.³⁴⁵

Pierwszoklasiści, 01.09.1971 r.³⁴⁶

³⁴⁵ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kaminiorz.

³⁴⁶ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kaminiorz.

Uczniowie V Klasy Szkoły Podstawowej wraz z wychowawczynią p. Jadwigą Kocot 1975r.³⁴⁷

Uczniowie Szkoły Podstawowej wraz z dyrektorem Franciszkiem Olender, 20.05.1976 r.³⁴⁸

³⁴⁷ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

³⁴⁸ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kaminiorz.

Uczniowie VIII klasy Szkoły Podstawowej, a wśród nich siedzą nauczyciele, od prawej: Halina Rusinowska, Marianna Kusaj, Maria Tukaj, dyrektor Franciszek Olender, Danuta Olender, Krystyna Fila, Ewa Sikora, Ludwika Romanowska, Jadwiga Kocot, Zbigniew Batóg, 1978r.³⁴⁹

Zakończenie roku szkolnego w Szkole Podstawowej. W środku: p. Małgorzata Głowacka, czerwiec 2009 r.³⁵⁰

³⁴⁹ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

³⁵⁰ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

Spotkanie klasowe rocznika 1964, 08.08.2009 r.³⁵¹

W historii wielowiejskiego szkolnictwa miało miejsce kolejne ważne wydarzenie, otóż 1 września 1999 roku o godzinie 11:00 odbyła się uroczystość otwarcia nowego budynku gimnazjum w Wielowsi przy ul. Zamkowej 24. Jednocześnie nastąpiło wprowadzenie nowej reformy oświaty. Dyrektorem gimnazjum został mgr Mariusz Ostrowski³⁵².

30 maja 2001 roku nastąpiło uroczyste otwarcie Izby Pamięci Narodowej pt. „Mój Region”, a 1 października 2003 roku kuchni i stołówki szkolnej.

Od początku w Gimnazjum istnieje chór kameralny „Canto”, którego kierownikiem artystycznym została Iwona Ewertowska-Mener. Zajmuje on czołowe miejsca na prestiżowych konkursach i festiwalach w całym województwie. Koncertował dwukrotnie w Niemczech. Uświetnia również uroczystości kościelne i środowiskowe. Z okazji jubileuszu 5-lecia istnienia chór „Canto” wydał swoją płytę³⁵³.

³⁵¹ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

³⁵² Ibidem, s. 33.

³⁵³ Ibidem.

Gimnazjum, 15.07.2013 r.³⁵⁴

Skład chóru „Canto” w 2011 roku

³⁵⁴ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

7. Wielowieś w pieczętce

**Pieczętka Urzędu
Wielowiejskiego, 1908 r.**

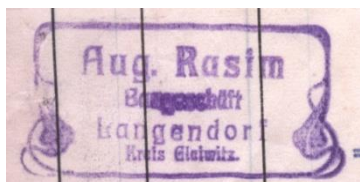
**Stempel, pochodzący z
wielowiejskiej poczty, 1933 r.**

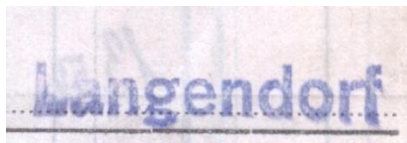
Pieczętka z Urzędu, 1929 r.

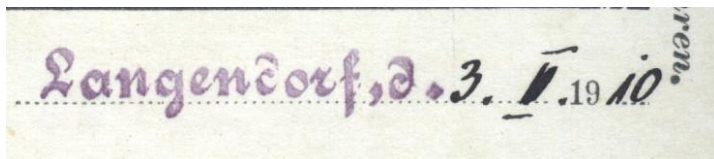
**Pieczętka Gimnazjum im. Jana
Pawła II w Wielosie, 2012 r.**

**Pieczętka budowniczego p.
Augusta Rasim, 1929 r.**

Pieczętka Gminy, 1933 r.

Pieczętka Urzędu Wielowiejskiego, 1910 r.

Pieczętka sklepu Carla Tileczka, który zajmował się sprzedażą książek, 1936 r.

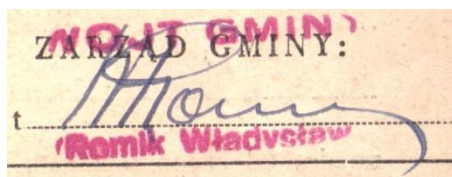
Stempel wielowiejskiej poczty na kopercie, 1936 r.

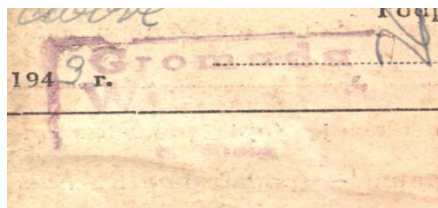
Pieczętka sklepu Ericha Dziuka, sprzedającego zioła oraz różnego rodzaju artykuły medyczne, 1934 r.

Pieczętka sklepu p. Ericha Dziuka, 1938 r.

Pieczętka wójty Władysława Romika, 1949 r.

Pieczętka gromady Wielowieś, 1949 r.

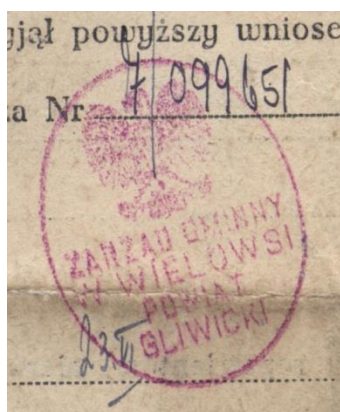
Pieczętki z Urzędu Stanu Cywilnego, 1949r.

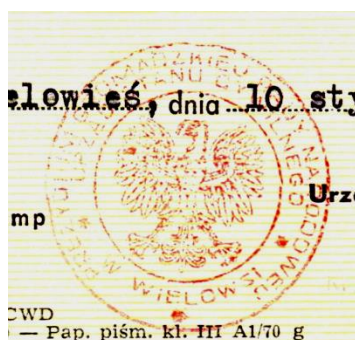
**Stempel z Urzędu Stanu
Cywilnego, 1942 r.**

Pieczętka Gminy, 1944 r.

**Pieczętka Zarządu Gminy
w Wielosiu, 1949 r.**

**Pieczętka Prezydium Gromadzkiego
Rady Narodowej Urzędu Stanu
Cywilnego, 1968 r.**

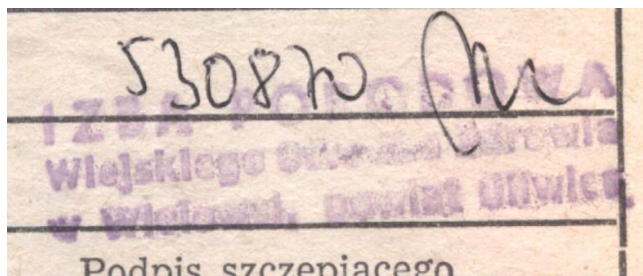
**Pieczętka Publicznej
Szkoły Powszechnej, 1953r.**

**Pieczętka Publicznej Szkoły
Powszechnej w Wielosiu, 1955 r.**

Pieczętka Banku Spółdzielczego w Wielowsi, 1970 r.

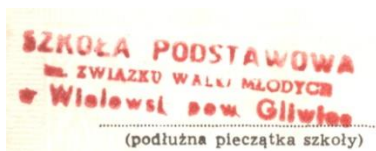
Pieczętka Izby Porodowej Wiejskiego Ośrodka Zdrowia, 1971 r.

Pieczętka G.S. w Wielowsi, 1969 r.

Pieczętka zakładu fotograficznego „Foto-Wichary”, 1971 r.

**Pieczęć Szkoły Podstawowej,
1971 r.**

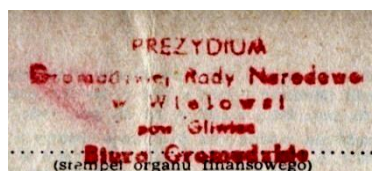
**Pieczęć Urzędu Gminy,
1975r.**

**Stempel Szkoły Podstawowej,
1971 r.**

**Pieczęć Urzędu Gminy,
1974r.**

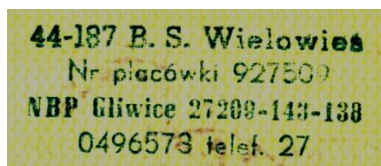
**Pieczęć Prezydium
Gromadzkiej Rady
Narodowej, 1972 r.**

Pieczęć Urzędu Gminy, 1979 r.

**Pieczęć Zbiorczej Szkoły
Gminnej w Wielosie, 1978 r.**

Pieczęć Banku Spółdzielczego, 1982 r.

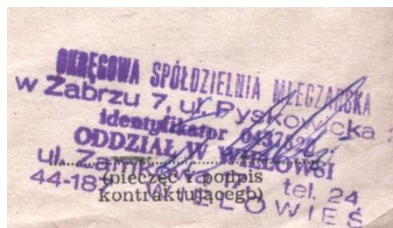
**Pieczętka Urzędu Stanu
Cywilnego w Wielosiu,
1981r.**

**Pieczętka Domu Handlowego
„Złoty Kłos”, 1987 r.**

**Pieczętka wielosiejskiej
Parafii, 1979 r.**

**Pieczętka wielosiejskiego Oddziału
Okręgowej Spółdzielni
Mleczarskiej, 1982 r.**

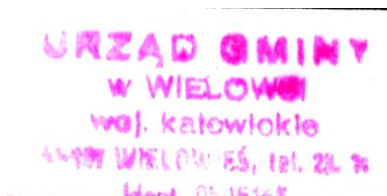
**Pieczętka wielosiejskiej
Parafii, 1982 r.**

**Pieczętka Naczelnika Gminy
Wielosie, 1984 r.**

Pieczętka Gminnego Ośrodka
Zdrowia, 1982 r.

Pieczętka Urzędu Gminy,
1984 r.

Pieczętka Domu Handlowego
„Złoty Kłos”, 1982 r.

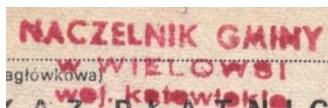
Pieczętka Naczelnika Gminy,
1984 r.

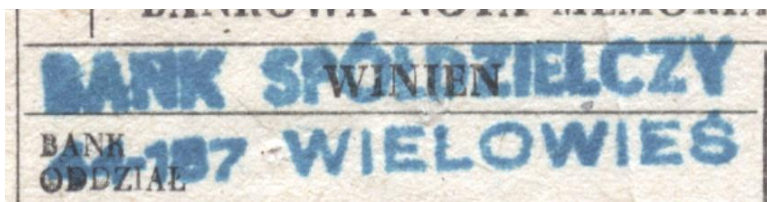
Pieczętka Naczelnika Gminy,
1987r.

Pieczętka banku
Spółdzielczego, 1985 r.

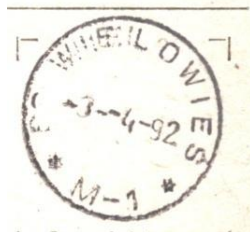
Pieczętka Naczelnika Gminy,
1985 r.

Pieczętka Banku Spółdzielczego, 1992 r.

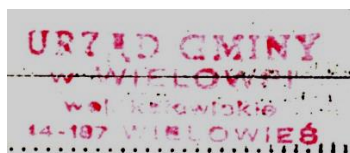
Stempel wielowiejskiej poczty,
1991 r.

Stempel z wielowiejskiej
poczty, 1992 r.

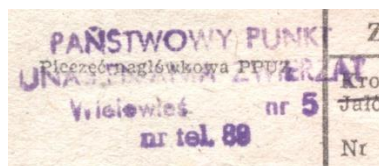
Pieczętka Naczelnika Gminy,
1987 r.

Pieczętka Urzędu Gminy,
1991r.

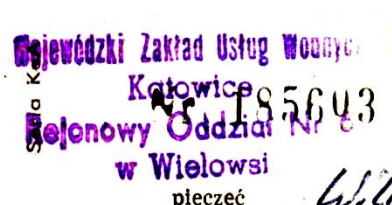
Pieczętka mniejszości niemieckiej
w Wielowsi, 1990 r.

Pieczętka Państwowego
Punktu Unasieniania Zwierząt,
1992 r.

Pieczętka Towarzystwa
Społeczno-Kulturalnego
Ludności Pochodzenia
Niemieckiego, 1990r.

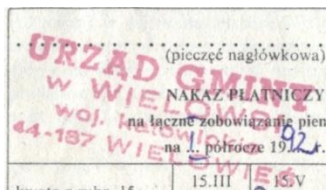
Pieczętka wielowiejskiego
Oddziału Wojewódzkiego
Zakładu Usług Wodnych,
1991r.

**URZĄD GMINY
W WIELOWSI
Woj. Katowickie
44-187 Wielowieś**

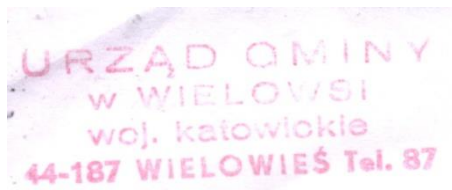
**Pieczętka Urzędu Gminy,
1990r.**

**Pieczętka Spółdzielni Kółek
Rolniczych, 1991 r.**

**Pieczętka Urzędu Gminy,
1992r.**

Pieczętka Urzędu Gminy, 1991r.

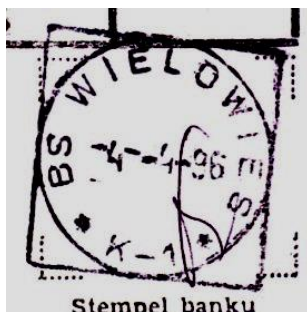
**Stempel wielowiejskiej poczty,
1992 r.**

**Caritas
Parafia Wniebowzięcia N.M.P.
ul. Kościelna 5, tel. 33-11-76
44-187 Wielowieś**

Pieczętka „Caritas”, 1992 r.

Pieczętka Parafii, 1996 r.

**Stempel z wielowiejskiej poczty,
1996 r.**

Pieczętka „Deutscher Freundschaftskreis (DFK) – Langendorf“
(Mniejszości Niemieckiej), 1996 r.

Pieczętka Pracowni Analitycznej w Gminnym Ośrodku
Zdrowia, 1996 r.

za i adres odbiorcy wpłaty

URZĄD GMINY

w Wielowsi

Woj. katowickie

44-187 WIELOWIEŚ

it wpłaty tel. 133-60-00

Pieczętka Urzędu Gminy, 1996 r.

Pieczętka Urzędu Gminy, 1997 r.

Spoleczny Komitet
Budowy Gazociągu
44-187 Wielowieś

Pieczętka Społecznego Komitetu Budowy Gazociągu w Wielowsi,
1997 r.

pieczęć U N K T F
UNASZENIANIA ZWIERZĄT
Wielowieś nr 205/205

Pieczętka Punktu Unasieniania Zwierząt, 1998 r.

Stacja Opieki CARITAS
Diecezji Gliwickiej
ul.Szkolna 15 - tel. 133-61-91
44-187 W I E L O W I E Ś

Pieczętka Stacji Opieki Caritas, 2003 r.

CHRYMSKO-KATOLICKA
Parafia p.w. Wniebowzięcie N.M.P.
ul. Kościelna 5 tel 76
44-187 WIELOWIEŚ

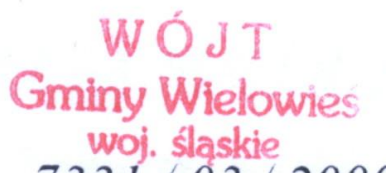
Pieczętka Parafii p.w. Wniebowzięcia N.M.P w Wielowsi, 2003r.

**Stempel wielowiejskiej
poczty, 1999 r.**

**Pieczętka z wielowiejskiej
poczty, 2000 r.**

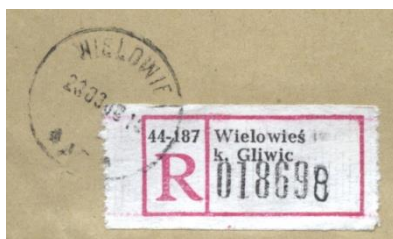
**Pieczętka Wójta Wielowsi,
2000 r.**

**Stempel wielowiejskiej
poczty, 2000 r.**

**Związek Nauczycielstwa Polskiego
Zarząd Oddziału
44-187 Wielowieś**

**Pieczętka Związku
Nauczycielstwa Polskiego
Oddziału w Wielowsi, 2000r.**

**Stempel oraz znaczek pocztowy
z Wielowsi, 2000 r.**

**ZAKŁAD LECZNICTWA AMBULATORYJNEGO
w Pyskowicach
Gminny Ośrodek Zdrowia
Laboratorium Analityczne
ul. Główna 1 – 44-187 Wielowieś
woj. śląskie, 73 233 60 86**

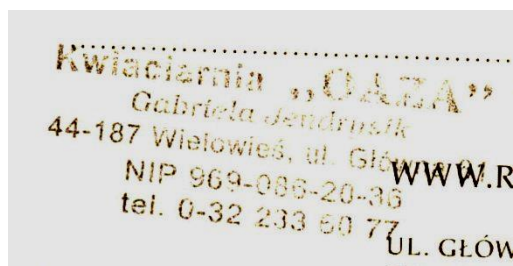
**Pieczętka Laboratorium
Analitycznego, 1999 r.**

**Publiczne Przedszkole
w Wielowsi
44-187 WIELOWIEŚ
ul. Szkolna 12**

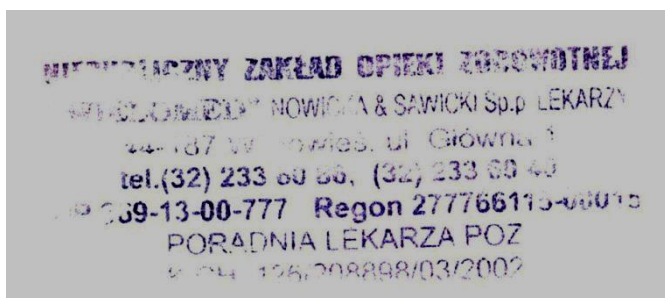
**Pieczętka przedszkola w
Wielowsi, 2001 r.**

CENTRUM OBROTU MATERIAŁAMI BUDOWLANYMI
"PADONA" s.c. W. Prowda, S. Radziej, G. Krawczyk
 42-680 Tarnowskie Góry, ul. Lotników
 Filia: 44-187 Wielowieś, ul. Główna
 tel. 233-67-82
 NIP 645-21-52-622 Regon 276138003-00024

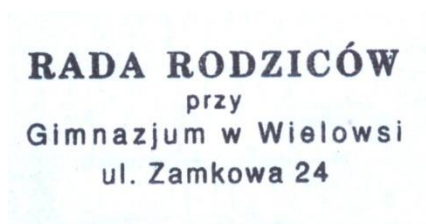
Pieczętka sklepu „Padona”, 2003 r.

Pieczętka kwiaciarni „Oaza”, 2003 r.

Pieczętka Niepublicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej, 2004 r.

Pieczętka Rady Rodziców
 .Wielowieś, 2005 r

Pieczętka Spółki Wodnej,
 2005r.

URZĄD STANU CYWILNEGO
44-187 WIELOWIEŚ, ul. Główna 1
 województwo śląskie
 tel. 032-237-85-22, fax: 032-237-85-09

**Pieczętka Urzędu Stanu
 Cywilnego, 2013 r.**

TARTACZNICTWO
W. KOCEK
 44-187 Wielowieś, ul. Kościelna 20
 Tel. (032) 233 66 50 - Tel./Fax (032) 233 61 31
 (1) NIP 969-001-72-81 (1)

**Pieczętka z tartaku p. Wernera
 Kocka, 2013 r.**

OPLATA POBRANA
 umowa Nr 811/CPRH4-2/2010/S/K/EP
 z Poczta Polska S.A. z dnia 23.12.2010r.
 Nadano w UP Wielowieś k Gliwic

**Pieczętka z wielowiejskiej
 poczty, 2013 r.**

URZĄD GMINY WIELOWIEŚ
 woj. śląskie
 44-187 WIELOWIEŚ, ul. Główna 1
 tel. 032-237-85-00, fax: 032-237-85-09
 NIP 969-00-42-899

**Pieczętka Urzędy Gminy,
 2013r.**

pieczęć, data i podpis zleceniodawcy

URZĄD GMINY
11. 2006 44-187 Wielowieś

Pieczętka Urzędu Gminy, 2006 r.

Oddziału.
GRZESZ-ANSTOWSKI BANK SPÓŁDZIELCZY
 z siedzibą w Katowicach
ODDZIAŁ W WIELOWIEŚ
 44-187 WIELOWIEŚ, ul. Główna 5
 tel. (032) 33 81 746, fax 33 05 581

Pieczętka Banku Spółdzielczego, 2006 r.

**Pieczętka Zbiorewej Szkoły
Gminnej, 2006 r.**

**Pieczętka Urzędu Stanu
Cywilnego, 2009 r.**

**Pieczętka GOK-u (Gminny
Ośrodek Kultury), 2011 r.**

**Stempel Szkoły Podstawowej w
Wielowieś, 2012 r.**

**Pieczętka pamiątkowa na
pocztówce, z okazji 700- lecia**

rzecznicz Kamiński

**Pamiątkowa pieczętka
symbolizująca cmentarz
żydowski, 2006r.**

Zespół Szkolno-Przedszkolny
SZKOŁA PODSTAWOWA
im. ZWM
w Wielowsi
tel./fax (0-32) 233 60 14

Pieczętka Szkoły Podstawowej w Wielowsi, 2012 r.

Zespół Szkolno-Przedszkolny
w Wielowsi
ul. Szkolna 12a
tel./ fax (032) 233 60 14

Pieczętka Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Wielowsi, 2012 r.

Zespół Szkolno-Przedszkolny
PUBLICZNE PRZEDSZKOLE
w Wielowsi
tel. (0-32) 233 60 29

Pieczętka przedszkola w Wielowsi, 2012 r.

Zespół Szkolno-Przedszkolny
Szkoła Podstawowa
im. Kawalerów Orderu Uśmiechu
ul. Szkolna 12a 44-187 Wielowieś

Pieczętka Szkoły Podstawowej w Wielowsi, 2012 r.

Gimnazjum im. Jana Pawła II
w Wielowsi
ul. Zamkowa 24
44-187 WIELOWIEŚ
tel. 233 66 94, NIP 969-12-16-321

Pieczętka Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, 2012 r.

8. Wielowieś w reklamie

Fa. Josef Mainka
 Gegründet 1895 Inh.: August Mainka
 Steinsetzmeister – Tiefbaugeschäft
 Langendorf OÖ. (Kreis Tull-Gleiwitz)
 Bankverbindung:
 Handels- u. Gewerbebank Gleiwitz (Konto 1584)
 Fernsprecher Amt Langendorf Nr. 71
 0499

Reklama firmy brukarskiej p. Josefa Mainka

Schuhhaus Schikora
Langendorf

bietet Ihnen jetzt durch Umbau u. Vergrößerung
 des Ladens **allergrößte Auswahl in**
Damen-, Herren- u. Kinderschuh

Für jeden Fuß den richtigen, guten u. billigen Schuh in verschiedenen Ausführungen am Lager

Damenstühle in verschiedenen Farbtönen
 von der einfachsten bis zur elegantesten Ausführung
Damen-Leinwandstühle, äußerst billig, von 2.90 RM an
Herren-Markenschuhe in vielen Modellen
Herren-Arbeits- und Wanderschuh, verschiedene Ausführungen
Herren-Arbeitsstühle schon von 6.80 RM an

Der preisgünstigste Kinderschuh in vielen Preislagen
 für den Alltag den billigen, leichten und festen **Louffschuh** in Lederausführung

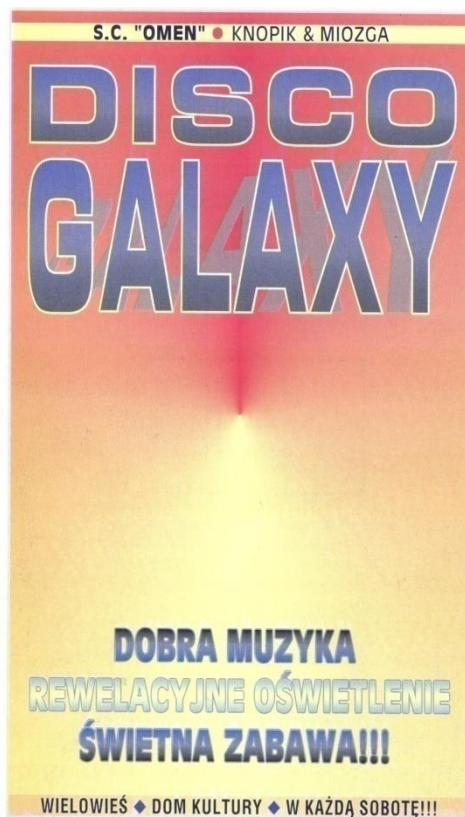
Damen-, Herren- und Kinder-Sandalen in allen Größen vorrätig!					
Größe 21-24	2.10 RM	Größe 27-30	2.80 RM	Größe 36-42	3.90 RM
25-26	2.35 ..	31-35	3.35 ..	43-47	4.75 ..

Neu aufgenommen! Für empfindliche Füße den bekannten
 Gesundheitsschuh **„MEDICUS“** für Damen und Herren

Damenstümpfe – Herrenstümpfe – Kinderstümpfe
 Große Auswahl in Akten- und Schultafchen zu billigen Preisen
 Ich führe auch **Schuhmacher-Bedarfsartikel**
Eigene Reparaturwerkstatt
Schuhmachereimeister P. Schikora.

Kaufe stets beim Fachmann ein, und du wirst zufrieden sein.

Reklama sklepu obuwniczego, lata 30.

Reklama „Disco Galaxy”, 1998 r.³⁵⁵

Reklama produkcji drobiu tuczonego. P. Edwarda Filozof,
1998r.³⁵⁶

³⁵⁵ Reklama pochodzi z: *Informator Gminy Wielowieś*, 1998 r., s. 16.

³⁵⁶ Ibidem.

**BANK SPÓŁDZIELCZY
W WIEŁOWSI**

ul. Główna 5, tel./fax 133-60-27, 133-60-61

zrzeszony w Gospodarczym Banku Południowo-Zachodnim SA we Wrocławiu

OFERUJE USŁUGI W ZAKRESIE :

- ◆ LOKAT TERMINOWYCH
- ◆ A'VISTA
- ◆ RACHUNKÓW BIEŻĄCYCH I POMOCNICZYCH
- ◆ KREDYTÓW KONSUMPCYJNYCH DLA LUDNOŚCI
ORAZ OBROTOWYCH I INWESTYCYJNYCH
DLA ROLNICTWA
I NA DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZĄ

ZAPEWNIAMY SOLIDNĄ, FACHOWĄ OBSŁUGĘ

Reklama „Banku Spółdzielczego, 1998 r.³⁵⁷

SZYBKOO!!! TANIO!!! RZETELNIE!!!

Krystian Włoka
RESTAURACJA
“OAZA”

DZIAŁALNOŚĆ USŁUGOWA W ZAKRESIE OBSŁUGI :

- ◆ **UROCZYSTOŚCI OKOLICZNOŚCIOWE** ◆
- ◆ **WESELA, STYPY I INNE** ◆

ISTNIEJE MOŻLIWOŚĆ WYNAJMU SALI WRAZ Z WYPOSAŻENIEM I OBSŁUGĄ

Bliższe informacje w bufecie.

Reklama restauracji ”Oaza”, 1998 r.³⁵⁸

³⁵⁷ Reklama pochodzi z: *Informator Gminy Wielowieś*, 1998 r., s. 17

³⁵⁸ Ibidem, s. 19.

Reklama sklepu z obuwiem, 1998 r.³⁵⁹

Reklama baru „Carmen”, 1998 r.³⁶⁰

³⁵⁹ Ibidem.

³⁶⁰ Ibidem, s. 20

Wielowieś, ul. Główna 47
Tel. 133-60-80

OFERUJEMY
DOSKONAŁE
PIWA
WIELE
BROWARÓW:
ŻYWIEC
OKOCIM
TYCHY
ZABRZE

POLECAMY:
NAPoje, LODY, KAWĘ, SŁODYCZE,
DESERY, DRINKI, WINA, SZAMPANY
ORAZ
SMACZNE FRYTKI

ORGANIZUJEMY
SPOTKANIA OKOLICZNOŚCIOWE

PONADTO W KAŻDĄ SOBOTĘ
ZAPRASZAMY DO DYSKOTEKI

PRZYJDŹ ♦ ZOBACZ ♦ NIE POŻAŁUJESZ

Reklama „Cafe Club”, 1998 r.³⁶¹

GABINET—ORTOPEDYCZNY

GMINNY OŚRODEK ZDROWIA W WIELOWSI UL. GŁÓWNA 1

Serdecznie zapraszamy do korzystania z usług nowo otwartego gabinetu chirurgii urazowej i ortopedycznej w zakresie diagnostyki i leczenia:

- schorzeń i urazów narządu ruchu (mięśni, kości, stawów) a szczególnie kręgosłupa, stawów biodrowych i kolanowych
- wad postawy
- osteoporozy

● FIZYKOTERAPIA ● MASAŻ LECZNICZY ● WIZYTY DOMOWE

SPECJALISTA CHIRURGII URAZOWO-ORTOPEDYCZNEJ
lek. med. Zbigniew K. Hawranek

ORTOPEDA I TRAUMATOLOG
lek. med. Robert Hawranek

ORTOPEDA I TRAUMATOLOG
lek. med. Jacek Zimecki

Czynny:
w poniedziałki
i czwartki

16³⁰ - 18⁰⁰

TEL.: 032/230 66 29, 31 44 64, 272 45 51

Reklama Gminnego Ośrodka Zdrowia z 1998 roku, który mieścił się jeszcze w pałacu. Obecnie Ośrodek Zdrowia znajduje się w willi z 1910 roku, w której po wojnie istniał Urząd Gminy³⁶²

³⁶¹ Ibidem, s. 21.

³⁶² Reklama pochodzi ze zbiorów autora.

Reklama sklepu meblowego „Gjomex”, 2002 r.³⁶³

Reklama firmy „Adex” p. Dariusza Antoszków i p. Adama Giersz, 2002 r.³⁶⁴

Reklama kawiarni „Cappuccino”, 2002 r.³⁶⁵

³⁶³ Reklama pochodzi z „Kalendarza Strażackiego 2002”

³⁶⁴ Ibidem.

³⁶⁵ Ibidem.

Reklama tartaku p. Wernera Koczek, 2002 r.³⁶⁶

Reklama zajazdu „Carmen”, 2002 r.³⁶⁷

Reklama baru „Tęcza”, 2002 r.³⁶⁸

³⁶⁶ Ibidem.

³⁶⁷ Ibidem.

³⁶⁸ Ibidem.

Reklama firmy „Padona”, 2002 r.³⁶⁹

Reklama firmy „Adex” p. Dariusza Antoszków i p. Adama Giersz, 2003 r.³⁷⁰

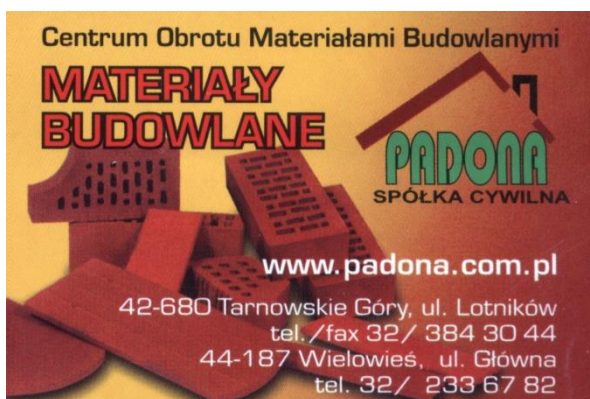
Etykieta chleba wiejskiego, wytwarzanego w wielowiejskiej piekarni przy ul. Główniej 43, 2004 r.

³⁶⁹ Ibidem.

³⁷⁰ Reklama pochodzi z „Kalendarza Strażackiego 2003”

Reklama „Banku Spółdzielczego”, 2003 r.³⁷¹

Reklama sklepu „Padona”, 2003 r.³⁷²

Reklama formy „Markom”, 2003 r.

³⁷¹ Ibidem.

³⁷² Ibidem.

Zakład Stolarski i Ogólnobudowlany
Krzysztof Smarun

44-187 Wielowieś
ul. Gliwicka 12
tel. 233 60 97
233 62 77
tel. kom. 0 609 947 930

**stolarka budowlana
wystroje wnętrz
ogrodzenia**

Reklama zakładu stolarskiego p. Krzysztofa Smarun, 2003 r.

SYSTEMY OCZYSZCZANIA WODY
doradztwo, montaż, serwis

Andrzej Korcz
44-187 Wielowieś
ul. Polna 6
tel. 032/ 233 61 81
0 601 488 521

- filtry do wody
- odwrócona osmoza
- dystrybutory wody dla biur, szpitali, urzędów, itp.
- zmiękczacze i odżelaziacze dla całego budynku, pralek, zmywarek
- uzdatniacze ultrafioletowe

Reklama „Systemy Oczyszczania Wody” p. Andrzeja Korcz,
2003 r.³⁷³

GJOMEX
sklepy meblowe
Karchowice
ul. Bytomska 12
tel. 32/ 273 75 80
Wielowieś
ul. Gliwicka 5
tel. 32/ 233 60 13

Reklama sklepu meblowego „Gjomex”, 2003 r.³⁷⁴

³⁷³ Ibidem.

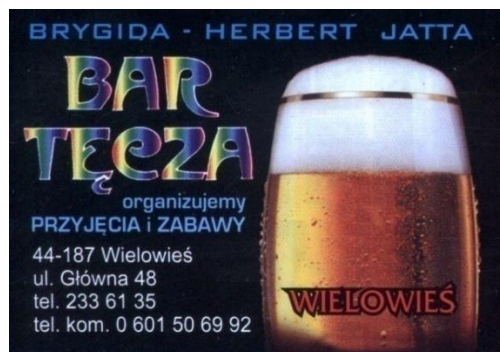
³⁷⁴ Ibidem.

Reklama Zakładu Masarskiego p. Arnolda Wieczorka, 2003 r.³⁷⁵

Reklama sklepu spożywczego „Jolanta” p. Jolanty Rekus, 2003r.³⁷⁶

Reklama baru „Tęcza” p. Brigidy i Herberta Jatta, 2003 r.³⁷⁷

³⁷⁵ Ibidem.

³⁷⁶ Ibidem.

Reklama zajazdu „Carmen”, 2003 r.³⁷⁸

Reklama zakładu ogólnobudowlanego „Jatta”, 2013 r.³⁷⁹

Reklama Stolarstwa p. Krzysztofa Smarun, 2013 r.³⁸⁰

³⁷⁷ Ibidem.

³⁷⁸ Ibidem.

³⁷⁹ Ibidem.

S O L A R I U M

M A S A Ż

T I P S Y

S K I N P E E L E R

B A B O R

K O L C Z Y K O W A N I E

MAKIAŻ I TATUAŻ PERMANENTNY

 VISAGE

salon kosmetyczny

zapraszamy:

pon.-pt. 10.00-20.00

sobota 9.00-14.00

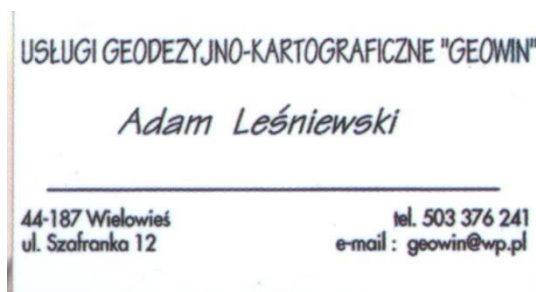
44-187 Wielowieś, ul. Główna 40

tel. (32) 333 40 22, tel.kom. 0604 932 330

Reklama salonu kosmetycznego „Visage”, 2004 r.

Reklama Tartaku p. Wernera Kocka, 2013 r.³⁸¹

Reklama firmy Usługi Geodezyjno-Kartograficzne „Geowin”
p.Adama Leśniewskiego, 2013 r.³⁸²

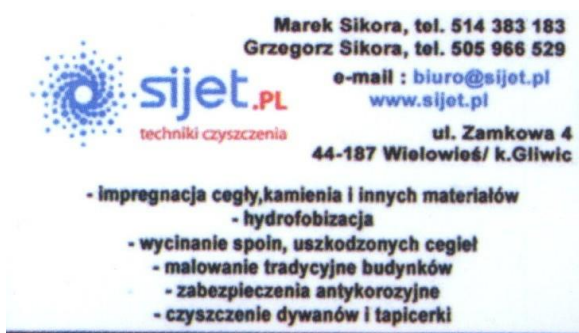
Reklama firmy zajmującej się materiałami budowlanymi,
2013r.³⁸³

³⁸¹ Reklama pochodzi z „Kalendarza Strażackiego 2013”.

³⁸² Ibidem.

Reklama firmy „Imperial” p. Piotra Szwajnocha, 2013 r.³⁸⁴

Reklama firmy „sijet.pl”, 2013 r.³⁸⁵

Reklama firmy „Kopland” p. Andrzeja Gawlika, 2013 r.³⁸⁶

³⁸³ Ibidem.

³⁸⁴ Ibidem.

³⁸⁵ Ibidem.

³⁸⁶ Ibidem.

9. Komunikacja³⁸⁷

Podczas gdy w centrach wielkich miast tramwaje i autobusy podjeżdżają na przystanki dosłownie co kilka minut, mieszkańcy gminy Wielowieś przez całe dziesięciolecie mogli liczyć na zaledwie jedną linię autobusową, oznaczoną numerem 180. Sytuacja zmieniła się dopiero na początku trzeciego tysiąclecia.

Próżno by szukać Wielowśi na mapach połączeń autobusowych z 1939 r. lub z 1958 r. Na tej drugiej najbliższe przystanki obsługiwane przez Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne z Katowic znajdowały się w Pyskowicach, Zbrosławicach i Tarnowskich Górach.

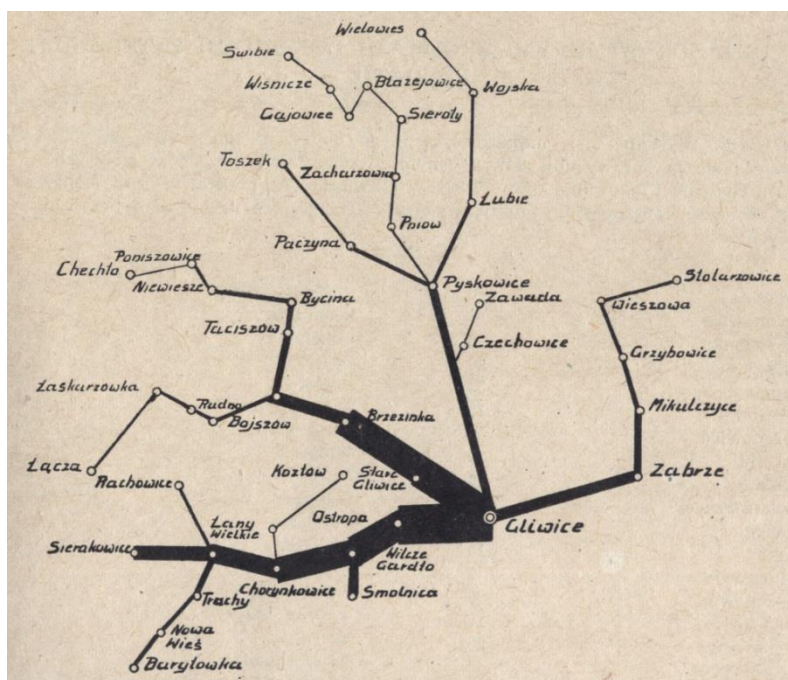
Jeśli chodzi o Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej (PKS), to pierwszy autobus w Wielowśi zawitał 1 listopada 1948 roku. W 1960 roku liczba osób wsiadających do autobusu z przystanku PKS w Wielowśi wynosiła 54 osoby. Badanie zostało przeprowadzone na linii autobusowej relacji Wielowieś – Łubie – Gliwice, licząca 29 kilometrów³⁸⁸. Jako ciekawostkę można podać fakt, iż wielu kierowców pracujących w PKS-e mieszkało w Wielowśi m.in. Gerard Klencz, Stefan Macioszek, Helmut Rzepka, Jan Janoszka, Klaus Schneider, Franciszek Filozof.

³⁸⁷ Poniższy rozdział powstał na podstawie artykułu: Tomasz Rzeczycki, *Z dziejów komunikacji międzygminnej. Autobusem do Wielowśi*, w: Montes Tarnovicensis, Nr 56, Czerwiec 2012, s. 12.

³⁸⁸ Irena Szczerska, *Gliwice jako ośrodek dojazdów do pracy w 1960 roku*, „Zeszyty Gliwickie”, t. 2, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1964, s. 112.

Autobus Jelcz Berliet stojący obok domu pracownika PKS-u w Wielowieś, 25.07.1998 r.³⁸⁹

Mapka dojazdów do pracy liniami P.K.S., pochodząca z 1963 roku, na której zaznaczona jest również Wielowieś³⁹⁰

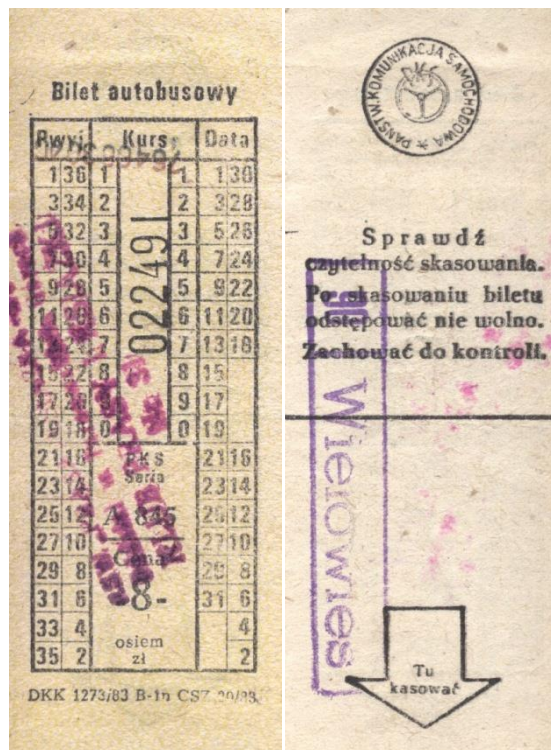
³⁸⁹ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Logo Przedsiębiorstwa Komunikacji Samochodowej³⁹¹, które przez wiele lat widniało na przystankach w Wielowsi

³⁹⁰ Mapa pochodzi z: Irena Szczerska, *Gliwice jako ośrodek dojazdów do pracy w 1960 roku*, w: Zeszyty Gliwickie, t. 2, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1964, s. 113.

³⁹¹ Początkowo rolę autobusów spełniały samochody ciężarowe przystosowane do przewozu osób. Pierwsze prawdziwe autobusy były to niemieckie pojazdy marki Mercedes, jednak ich eksploatacja ze względu na duże zużycie nie trwała długo. Sytuacja zmieniła się w momencie otrzymania nowych autobusów Fiat oraz Skoda 706 RO w 1949 roku. W 1958 roku otrzymano pierwsze dostawy wozów Skoda 706 RTO, które następnie były produkowane w Jelczu jako Jelcz RTO 043 i przez następne 20 lat stanowiły podstawę taboru osobowego przedsiębiorstwa. Otrzymano także kilka sztuk odmiany Lux, oraz miejskiej 272 MEX. Od 1970 eksploatowano także przyczepy osobowe do Jelcza RTO typu PO-1. Znaczna poprawa komfortu podróży nastąpiła w roku 1973 wraz z otrzymaniem znakomitych na tamte czasy jugosłowiańskich autobusów Sanos S-14, które służyły przedsiębiorstwu przez wiele lat. W 1980 roku otrzymano pierwsze sztuki nieśmiertelnego Autosana H9-21 oraz turystyczne Jelcze PR110IL. W 1985 roku przyszły ostatnie Jelcze RTO 043, oczywiście były to już pojazdy po odbudowach w JZS, niemniej jednak na papierze były fabrycznie nowe. W 1986 roku przybyły do komunikacji lokalnej pierwsze Jelcze M11 a także Autosan H10-11.01. W 1987 centrala skierowała do oddziału Jelcze PR110 D a także Jelcze L11. Lata 90-te to głównie zakupy używanych autobusów z upadających zakładów pracy, przeplatane nielicznymi nowymi pojazdami. Były jednak wyjątki w postaci zakupu w 1993 roku 2 Dabów 1024E, które zresztą służą do dnia dzisiejszego. W 1993 roku wycofano z ruchu ostatniego Jelcza RTO 043, co zakończyło 35 letni okres eksploatacji tego typu pojazdu (http://www.pks-gliwice.pl/historia_gliwice.php dn. 20.03.2013 r.)

Bilety wydane w autobusie w Wielowsi, 1983 r.³⁹²

Linie autobusową nr 180 posiadała Wielowieś już w 1972 r., a nawet być może trochę wcześniej. Przez wiele lat była to jedyna linia na terenie gminy. Zasadnicza trasa wyglądała następująco: Tarnowskie Góry dworzec autobusowy - osiedle Fazos - Opatowice - Strzybnica - Rybna - Miedary - Wielowieś - Świniowice - Tworóg. Pierwsze poranne kursy dojazdowe autobusy wykonywały najkrótszą trasę z Tarnowskich Gór przez Hanusek do Tworoga, skąd dalej jechały w stronę Wielowsi standardową trasą. Specyfika linii 180 polegała na istnieniu rozmaitych wariantów trasy. Na przykład część kursów z Tarnowskich Gór kończyła się w Świniowicach.

Postawienie WPK Katowice w stan likwidacji w 1991 r. i przejęcie linii 180 przez Międzygminny Związek Komunikacji Pasażerskiej

³⁹² Bilety pochodzą ze zbiorów autora.

w Świerkłańcu nie zostały praktycznie zauważone przez wielowiejskich pasażerów. Podczas gdy na wielu innych liniach autobusowych w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym istniało zamieszanie związane z honorowaniem lub niehonorowaniem różnego rodzaju biletów, na linii 180 nie było takich problemów. Jej trasa w całości przebiegała przez obszar gmin należących do MZKP i mieszkańcy czekający na przystankach w Wielowsi nie musieli się zastanawiać, jaki bilet należy skasować po wejściu do autobusu.

5.47 A, 17.42 V	UJAZD ŚLĄSKI	Rudno	0	15.40 V
6.02 A, 14.57 V, 16.02 Va, 19.47 Aa	WIELOWIEŚ	Pyskowice, Skroty	2	13.10 A, 16.50 Va, 16.15 Aa
9.50 1,5,6 bxP	WIELUN	Wielowieś, Olesno	1	14.50 1,5,6 bxP
10.45 V, 13.40 V, 16.45 V	WIELUN	Wielowieś, Olesno	1	14.50 1,5,6 bxP

**Fragment rozkładu jazdy autobusów z dworca w Gliwicach
w kierunku Wielowsi, obowiązujący od dnia 30.05.1993 roku**

Przejęciowo linia 180 zniknęła z sieci MZKP. Z dniem 1 stycznia 1995 r. została zlikwidowana po tym, jak z utrzymywania jej zrezygnowały gminy Tworóg, Wielowieś i Zbrosławice. Łatwo zrozumieć, że decyzja ta nie spotkała się z zadowoleniem mieszkańców, toteż po jakimś czasie ją cofnięto i linia 180 z powrotem zaczęła funkcjonować.

Wydłużono linię komunikacyjną
tarnogórskiego PKM

Autobusy „180” jeżdżą aż do Kieleczki

WIELOWIEŚ. W gminie Wielowieś pojawiły się nowe i estetyczne wiaty przystankowe w żółto-czerwonej oprawie kolorystycznej. Dwie z nich stoją już w Kieleczce i Wielowsi. Trzecia będzie wkrótce ustawiona w Błażejowicach. Zadał o to Zarząd Międzygminnego Związku Komunikacji Pasażerskiej (MZKP) w Tarnowskich Górach.

Gmina Wielowieś korzysta z usług tarnogórskiego Przedsiębiorstwa Komunikacji Miejskiej od początku zeszłego roku. Jest jedną z 10 jednostek terytorialnych, które tworzą MZKP w Tarnowskich Górach. Oprócz niej są to: **Krupski Młyn, Miasteczko Śląskie, Mierzęcice, Piekary Śląskie, Świerklaniec, Tarnowskie Góry, Tąpkowice, Tworóg, Zbrostawice.** Przynależność do takiego związku, pełniącego rolę organizatora komunikacji na terenie 10 gmin, wymaga niemałych - jak na wiejskie realia - składek członkowskich. W ubiegłym roku wyasygnowano na ten cel **18 tysięcy złotych** z lokalnego budżetu gminy. W tym roku kwota dopłat do tarnogórskich usług komunikacyjnych wyniesie **30 tysięcy zł.**

Od 1 stycznia br. wydłużono linię „180”. Obecnie autobusy na tej trasie kursują z Tarnowskich Gór do Kieleczki przez Wielowieś. Ta-

kie udogodnienie komunikacyjne wprowadzono na wniosek mieszkańców **Kieleczki, Borowian i Radunia.** Domagali się oni stworzenia możliwości stałego dowożenia młodzieży z tych miejscowości do tarnogórskich szkół średnich. Przedtem linia „180” kończyła się w Wielowsi. Teraz sytuacja się zmieniła. Rozkład jazdy przewiduje 7 kursów z Kieleczki do Tarnowskich Gór w dni robocze.

Zarząd tarnogórskiego MZKP podpisał umowę o tzw. unii biletowej z Komunalnym Związkiem Komunikacyjnym GOP w Katowicach. Bilety autobusowe PKM z Tarnowskich Gór obowiązują więc na terenie całej aglomeracji gómośląskiej, co jest z pewnością korzystnym rozwiązaniem dla zainteresowanych pasażerów. Przypuszcza się, że komunikacyjna integracja MZKP i KZK GOP będzie się jeszcze pogłębiać.

(luz)

**Artykuł z „Nowin Gliwickich” na temat wydłużenia linii 180
z Wielowsi do Kieleczki, 1997 r.³⁹³**

³⁹³ *Autobusy „180” jeżdżą aż do Kieleczki*, „Nowiny Gliwickie” Nr 9 (2036), 27.02.1997 r., s. 6.

W lipcu 2001 r. w jednym z tarnogórskich tygodników opublikowane zostały godziny odjazdów wszystkich linii MZKP z dworca w Tarnowskich Górach. Autobus 180 odjeżdżał wtedy z Tarnowskich Gór siedemnaście razy w ciągu dnia roboczego, z czego piętnaście kursów prowadziło przez Wielowieś. W dni wolne rozkład przewidywał siedem kursów, w tym sześć przez Wielowieś i jeden poranny dojazdowy przez Hanusek. Identyczną liczbę kursów przewidywał rozkład jazdy z marca 2011 r.

Jesienią 2005 r. w związku z zamknięciem drogi i objazdem na terenie gminy Tworóg przejściowo zmodyfikowano trasę przejazdu linii 180 oraz uruchomiono linię 180bis, obsługiwaną przez firmę Sylwia Hanusek. Autobusy 180bis można było spotkać od 13 października do 19 grudnia 2005 r. na trasie Świniowice Skrzyżowanie - Wielowieś Skrzyżowanie. Na początku lutego wprowadzono obowiązek wsiadania do autobusów 180 przednimi drzwiami. Pasażerowie zostali zobowiązani, aby pokazać kierującemu ważny bilet sieciowy lub tuż po wejściu skasować bilet jednorazowy.

Istotną nowinką w skali gminy Wielowieś było utworzenie kolejnej linii autobusowej. Była to linia komunikacji wiejskiej oznaczona numerem 737, która pojawiła się 1 września 2007 r. na trasie Wielowieś Ośrodek Zdrowia - Radonia - Borowiany - Raduń - Kieleczka - Czarków - Tworóg Dworzec PKP. Kursy dojazdowe i zjazdowe wykonywane były z przystanku Boruszowice Hanusek. W takim kształcie linia 737 przetrwała niecały miesiąc.

Od 24 września 2007 r. wprowadzono zmianę przebiegu tej linii, kierując ją na trasę okrężną: Wielowieś Ośrodek Zdrowia - Czarków - Kieleczka - Borowiany - Radonia - Wielowieś Ośrodek Zdrowia i z powrotem. W kursach zjazdowych w dalszym ciągu można było autobusem 737 dostać się przez Czarków i Tworóg do Boruszowic Hanuska.

Niecałe trzy lata później zmodyfikowano trasę przejazdu 737 pomiędzy Wielowsią i Radonią, kierując tam autobus przez Błężowice, Gajowice, Wiśnicze i Świbie. Dzięki temu z dniem 1 września 2010 r. utworzono siedem nowych przystanków MZKP,

w tym dwa w Wiśniczu i dwa w Świbiu. W Gajowicach utworzono tylko jedno stanowisko przystankowe dla autobusów 737 jadących w obu kierunkach, co wymagało od pasażerów zwrócenia szczególnej uwagi, do jakiego pojazdu wsiadają: do tego jadącego w stronę Błężowic, czy w stronę Świbia.

Kilka miesięcy później autobusy linii 737 zaczęły docierać w dni robocze z Wielowisi do Pyskowic. Od 31 stycznia 2011 r. wydłużono tam kilka popołudniowo-wieczornych kursów. Przy tej okazji kolejne miejscowości włączone zostały do sieci połączeń MZKP. Na wydłużonej trasie wyznaczono pięć nowych przystanków o nazwach Sieroty, Chwoszcz, Zacharzowice Skrzyżowanie, Zacharzowice Kolonia oraz Pniów.

Było to jednak tylko przejściowe rozwiązanie, które przetrwało ponad cztery i pół miesiąca. Od 20 czerwca 2011 r. postanowiono wyodrębnić kursy z Wielowisi do Pyskowic, oznaczając je numerem nowej linii 152. Odtąd linia 737 ponownie była wiejską linią okrężną, na której autobus wykonywał po cztery kursy tylko w dni nauki szkolnej. Nieco inaczej skonstruowano rozkład jazdy na linii 152 (Pyskowice - Sieroty - Radonia - Wielowieś Ośrodek Zdrowia). W dni nauki szkolnej z Pyskowic autobus 152 odjeżdżał dwa razy, natomiast w dni robocze „nieszkolne” - aż pięć razy. Natomiast z Wielowisi w dni nauki szkolnej można się było dostać linią 152 do Pyskowic cztery razy na dobę, począwszy od godziny 18:44. W dni robocze przypadające w wakacje i w ferie szkolne liczba kursów w tym kierunku wzrastała do pięciu.

10. Wielowieś w legendach i w wierszu

W 1947 roku został napisany wiersz³⁹⁴ z okazji powołania Ludowego Zespołu Sportowego „Tęcza” Wielowieś, a brzmi on następująco:

Tyle strachu, smutku i żalości wieś doznała

Bo młodzież wojna zabrała

Matki się napłakały, deszczowych lat przeżywały

To oni z wojny wrócili

Tęczę na wsi założyli

Koniec płaczu

Koniec deszczu

By się wszyscy radowali

I sportem spokoju doznali

W 2002 roku Andrzej Zielonka napisał opowiadanie na temat wielowiejskiego stawu, który znajdował się na rogu ul Kościelnej i Stawowej. Obecnie staw został już zasypany. Autor skorzystał z relacji p. Józefa Tarnowskiego i p. Anieli Szyguła:

„Wielowiejski staw”

Działo się to na początku 1945 roku w Wielowsi. Kiedy front rosyjski szedł w stronę zachodu i był już niedaleko Śląska, okoliczna ludność zaczęła wrzucać różne przedmioty do stawu, który znajduje się na rogu ulicy Kościelnej i Stawowej, np. zegarki, monety itp.

Jednak czy jest to prawda trudno dziś to udowodnić, ponieważ, gdy patrzy się w lustro wody nie widać żadnych skarbów, tylko stare

³⁹⁴ Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 40.

butelki i opony. A na dodatek stan z roku na rok ulega pomniejszeniu. Na początku był on aż pod samą drogę i piły z niego krowy, gdy szły na pastwisko lub z niego wracały. Wieczorami natomiast można było usłyszeć piękny koncert rechotania żab (dzisiaj zagrożone są polowaniami kotów i pobliskich bocianów, które mieszkają na słupie koło krzyża). W zimie natomiast było tam bardzo dużo dzieci, które ślizgały się na łyżwach po zamrożonym stawie, nawet do dwudziestej trzeciej wieczorem, ponieważ okoliczna lampa rozświetlała prawie cały staw. Ach, to były naprawdę piękne czasy...

Pewnego razu, kiedy babcia Angela wracała z pracy w mleczarni (musiała butelkować śmietanę) do domu około w pół do czwartej w Dzień Zaduszných (było jeszcze wtedy ciemno) i gdy przechodziła obok stawu, usłyszała nagle silny plusk wody, którego się bardzo przestraszyła. Jednak nikogo nie widziała w pobliżu. Nie patrząc za siebie, szybko pobiegła do domu. Pukała do okna, żeby dziadek otworzył jej drzwi. Była bardzo przestraszona. W ten oto dzień wszystko się mogło zdarzyć, ponieważ był to Dzień Zaduszný. Może to była dusza, która chciała dać jakiś znak...

Aż łezka płynie, gdy się spojrzy na ten mały i coraz brudniejszy staw, a przecież kiedyś był pełen świetności...

Obecnie staw już nie istnieje. Został zasypany gruzem oraz ziemią. Oprócz opowiadania na temat stawu zostały napisane również inne legendy, a oto one:

„Kot w worku”

Była sobie pewna pani, która mieszkała w Kieleczce. Udując się w stronę Wielowsi, postanowiła iść przez pola. Po pewnym czasie nagle zobaczyła pięknego, białego kota, który bardzo jej się spodobał. Włożyła go do worka i po chwili poszła dalej. Po dojściu do Wielowsi i otwarciu worka okazało się, że kota w nim już nie

było. Prawdopodobnie była to dusza zagubiona na tym świecie, która potrzebowała wybawienia.

Prawdopodobnie zwierzęta to zagubione dusze, które szukają wybawienia modlitwą, bądź dobrym uczynkiem

„Apsik!”

Zdarzenie miało miejsce obok Wielowśi w XIX wieku.

Był sobie mostek wśród pól, przez który ludzie bali się przechodzić, ponieważ strasznie tam coś kichało. Nikt z okolicznych ludzi nie wiedział, skąd się to bierze i co to jest. Kichało i kichało. Pewnego dnia przechodził tam tędy pijak, który usłyszał donośne: "Apsik!". Pijak odpowiedział: „Boże Ci dej zdrowie!”. Na to odrzekł tajemniczy głos: „Dziękuję ci, żeś mnie wybawił. Teraz jestem wybawiony i mam już spokój” Pijak nie wiedząc, co się stało, poszedł dalej. Od tego czasu już nigdy nie słyszano tajemniczego dźwięku kichania. Prawdopodobnie była to zabląkana dusza, która nie miała spokoju na tym świecie.

„Diabeł na zabawie”

Działo się to na początku XX wieku w Wielowśi.

Pewnego dnia w Wielowśi odbywała się w sali zabawa, gdzie panie i panowie tańczyli przy głośnej muzyce. Była tam kobieta, która tańczyła z pewnym znajomym panem. Jednak po pewnym czasie zaprosił ją do tańca nieznajomy mężczyzna. Zatańczyła z nim pierwszy taniec, drugi, trzeci, czwarty i miała już dość, ponieważ była bardzo zmęczona. Mimo tego jej partner chciał cały czas tańczyć. Kobieta zaczęła już powoli słabnąć, kiedy to w pobliżu przechodził pasterz. Spojrzał na owego nieznajomego mężczyznę i spostrzegł, że ma on kopyta. W tym momencie pasterz krzyknął donośnym głosem: „Precz, szatanie!” Ów mężczyzna okazał się diabłem. Po tym okrzyku diabeł rozplynął się w powietrzu. Natomiast ledwie żywa tancerka podziękowała dobremu pasterzowi za pomoc.

„Legenda o koniach”

Pewnego razu, ks. Kuroczyk został poproszony o jak najszybszy dojazd do człowieka, któremu musiał udzielić ostatniego namaszczenia. Człowiek ten, na drugi dzień tuż po swoim weselu podciął się kosą i zaczął powoli konać. Osoba, która się tego dopuściła mieszkała w pobliskim Czarkowie nieopodal Wielowśi. Mężczyzna targnął się na swoje życie z powodu wyrzutów sumienia jakie go dręczyły z powodu nieślubnego dziecka.

Ks. Kuroczyk słysząc prośbę rodziny, czym prędzej wezwał swojego kucza i udali się natychmiast w stronę Czarkowa. W czasie ich szybkiej podróży w pewnym momencie konie które ciągnęły powóz nagle stanęły i nie chciały pójść dalej. Konie stanęły tuż obok dawnego końskiego cmentarza, jaki znajdował się po prawej stronie tuż w połowie drogi przy obecnej ul. Czarkowskiej. Konie zaczęły skakać, rzeć i wydawać bardzo dziwne odgłosy. Dopiero po długim czasie kucza zdołał uspokoić konie. Po tym zdarzeniu, ksiądz razem z kucza pognali prosto do Czarkowa. Niestety, ksiądz nie zdążył z ostatnim namaszczeniem chorych.

Z biegiem czasu ludzie opowiadali, iż przed bryczką skakał diabeł. Konie widziały szatana i dlatego nie chciały iść dalej. Diabeł nie chciał dopuścić, aby ksiądz zdążył do ostatniego namaszczenia.

**Miejsce dawnego cmentarza, na którym grzebano konie.
Cmentarz znajdował się przy ul. Czarkowskiej, 20.07.2013 r.³⁹⁵**

W kwietniu 2001 roku pani Aniela Mierzwa³⁹⁶ napisała wiersz okazjonalny na temat Wielowśi:

Witajcie wszyscy w Wielowśi, witajcie w nowym 1000-leciu

Jak bardzo jestem szczęśliwa i rada?

Że przyszło mi do tej uczęszczać szkoły

Najpierw mi przedstawić się wypada

Jestem Aga trzecioklasistka no i trzpiot wesoly.

³⁹⁵ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

³⁹⁶ **Aniela Mierzwa** urodziła się 1 stycznia 1935 roku w Litiatynie, powiat Brzeżany, województwo lwowskie, obecnie tereny Ukrainy. W wieku 10 lat została wraz z rodziną repatriowana i zamieszkała w Sierotach. Przez szereg lat nieprzerwanie angażowała się w działalność lokalnej społeczności i Kościoła. Ta aktywność miała też odzwierciedlenie w jej twórczości. W 2012 roku została wydana jej książka pt. *"Wiersze wybrane"* nakładem 30 egzemplarzy.

*Przyznam się wam i to bardzo serdecznie i szczerze
Że od pierwszego wejrzenia w Wielowsi się zakochałam
W tej mieszanej staro-nowej architekturze
Do ośmiu lat, bowiem w Gliwicach mieszkałam.*

*Tu jest piękny pałac w dużym parku usadowiony
Dalej Główna, z Białym Domem jak w Waszyngtonie
A sklepy, kawiarenki, kwaciarnie bajecznie ustrojone
Piękny kościół, gimnazjum i nasza szkoła w kwiatach tonie.*

*Przyległe dzielnice te stare i zupełnie nowe
Malowniczo położone i wypieszczone ogródki
Iglaki ukwiecone drzewa no i warzywa zdrowe
Na skraju obwodnica wycisza hałas a cisza rozprasza smutki.,*

*I nie wiem, dokąd opiewałabym te uroki
Tej naszej małej miejsciny od XIV wieku słynącej
Niech ta sława ukochanej Wielowsi idzie w świat daleki
Naszą chlubą, ostoją, radością i gminną będącej³⁹⁷*

Drugi wiersz tej samej autorki jest taki:

³⁹⁷ Aniela Mierzwa, *Wiersze Wybrane*, ATA-DRUK Wrocław, Sieroty 2012, s. 49.

*Rąbek tajemnicy chcę wam uchylić, historia to jest prawdziwa
O dawnej Wielkiej Wsi, co Wielowsią dzisiaj się nazywa
Zanim pałac i jego przyległe budowle powstały
To za stawem, na starej wsi już słomiane chaty stały
Z zamku toszeckiego przez tą wieś aż do Tworoga
Szedł główny trakt, bo bita była wówczas droga
Tak jak z Wielowsią tak i z tworogowskim zamkiem związany
Był zbójnik, co biednym pomagał, Pistulką zwany
Nie lubił on bogatych, mądrość i spryt posiadał
I zbyt często to w Tworogu to w Wielowsi tych hrabiów
okradał
Pomagał chętnie sierotom, biedakom i schorowanym
Lecz gdy go wydać chcieli stał się rozgniewanym,
Udał się do Toszka gdzie bili srebrne i złote dukaty
Podstępnie je wykradł i parę worków przyniósł do swej chaty
Długo się nie zastanawiał, zanim na śniadanie żur się
ugotował
W parku za zamkiem skarb pod drzewem schował
Czesć tego skarbu podobno przed pierwszą wojną wykopali
Dużo wtenczas zrobiono no i szkołę wybudowali
A późniejsze lata to, po co Wam będę opowiadała
Nie jeden upa i niejedna oma też to zapamiętała.*

W 2004 roku uczeń klasy szóstej – Michał Smolarz z Błaziejowic napisał wiersz na temat kirkutu wielowiejskiego. Uczeń był wychowankiem nauczyciela p. Grzegorza Kamińskiego i razem z nim brał udział w porządkowaniu kirkutu od 2003 do 2004 roku. Wiersz brzmi następująco:³⁹⁸

Kirkut w Wielowski

Cmentarzy wiele znam,

oto jeden przedstawiam wam:

obrośnięty drzewami,

porośnięty mchami,

stał kirkut stary,

przez nikogo nie utrzymywany.

Na odnowę czekał, a nasz historyk z tym nie zwlekał.

*Koło historyczne z nauczycielem się z nim
zaopiekowało,*

Aby przyszłe pokolenie o nim pamiętało.

Zaczęło się sprzątanie,

nie było czasu na odpoczywanie.

Robota szła szybko, coraz ładniej tu było,

a na koniec tablicę się ustawiło.

Historię cmentarza przedstawiono,

Nazwiska miłośników historii uwieczniono.

Ja na własne oczy to widziałem

i to wszystko napisałem.

Michał Smolarz

³⁹⁸ Grzegorz Kamiński, *Sprawozdanie z prac porządkowych wykonanych na cmentarzu żydowskim w Wielowski w latach 2003-2004*, w: *Rocznik Muzeum w Gliwicach*, Tom XIX, Muzeum w Gliwicach 2004, s. 440-441.

W 2002 roku powstał cykl wierszy napisanych przez wielowiejskich uczniów z okazji 40-lecia Szkoły Podstawowej w Wielowsi, a oto niektóre z nich:

„Nasza szkoła”

Szkoła jest fajna, bardzo ją lubię.

W szkole naprawdę dobrze się czuję.

Tu uczymy się matematyki i polskiego,

Można też nauczyć się czegoś innego.

Szkoła jest fajna, szkoła wspaniała.

Jest tutaj zawsze świetna zabawa.

Nasza szkoła to jest nasz dom,

W którym każdy ma swój kąt.

W szkole jest i nauka, i zabawa.

Na wszystkie pytania

Nasza pani dzieciom odpowiada.

Ewa Giemula³⁹⁹

³⁹⁹ Informator, nr 25, 23 czerwca 2002 r.

„Moja szkoła”

*Szkoło – to ja,
twa była uczennica.
Chcę ci podziękować...
Za chwile dobre i złe.
Za twój wkład
w moje życie.
Za to...
czego mnie nauczyłaś.
Za czas w twoich murach...
wspaniały, odległy.
Dziękuję...
Szkoło...
Bądź zawsze...
by inni
mogli tu...
zdobywać wiedzę,
cieszyć się i smucić.
Prosze...*

Agnieszka Skowronek⁴⁰⁰

⁴⁰⁰ Informator, nr 26, 30 czerwca 2002 r.

„Nasza szkoła”

*Moja szkoła jest ładna i wesola.
Gdzie w Wielowśi znajduje się,
KaŹdy dobrze wie.
Uśmiecnięta moja pani dyrektorka,
 chociaŹ znowu komuś porwali buty z worka.
Nauczycieli miłych mam,
których wprost uwielbiam.
Kucharki dobre obiady gotują,
ale nie wiem czy im samym smakują
Panie sprzątaczkł mamy trzy,
dlatego w szkole czysto,
AŹ się czasami błyszczł.
KaŹdy kolegów tu ma,
nawet nieśmiała Mariola.
Na wycieczki zabierają nas też,
ale wtedy, gdy nie pada deszcz
W mojej szkole lekcji duŹo jest,
te wesole często też.
Autobus do szkoły przywozi nas,
A po lekcjach także czeka na kaŹdego z nas.
Szkolę uwielbiam swą,
Dlatego mi Źal, Źe za rok opuszczę ją.*

Angelika Cebulla⁴⁰¹

⁴⁰¹ Informator, nr 30, 28 lipca 2002 r.

W kwietniu 2005 roku, z okazji obchodów 700-lecia Wielowosi powstał wiersz:

„Wieś przodków moich”

*Już 700 lat w tym miejscu stoi.
Wiele pokoleń tu wyrosło,
Wiele minęło pięknych dni,
Jednak i słońce mgłę z sobą niosło.
W czasie wojen
Cała nasza wieś okryła się łzą.
Oplakiwała wraz z matkami synów,
Kiedy to wieści złe
z pola bitwy przychodziły z nią.
Dużo wspomnień starsi ludzie mają
Dziś – z okazji Wielowosi urodzin
swoim wnukom je opowiadają.
Pragną by je spisać, by były,
by żyły w sercach młodych ludzi.
Bo gdy oni dorosną-
to pamięć o poległych znów się obudzi
I będzie pomnikiem
dla naszych przodków
-dla wspaniałych ludzi.*

W tym samym miesiącu, Dorota Badura z klasy II Szkoły Podstawowej napisała wiersz na szkolny konkurs wierszy o Wielowisi z okazji 700-lecia, który zajął I miejsce:

„Moja wieś rodzinna”

Moja wieś ukochana

Tętni życiem od samego rana

Dzieci do szkoły spieszą

I bardzo się z tego cieszą

Jest i gimnazjum duże,

Które ma już graffiti na murze

Młodzież rośnie i nie patrzy wstecz

Że my dzieci dorośniemy też.

Mój tato jedzie w pole

By uprawiać wielowiejską rolę

Która chleb nam za swą pracę daje

Dziękując dobrym urodzajem.

Moja wieś jest wspaniała

Taka piękna, stara i okazała

Kocham Cię moja wsi rodzinna

Jesteś taka wspaniała i inna.

*Wśród wszystkich wiosek najpiękniejsza
Najwspanialsza i największa
I choć przez Cię nie jedna burza przeszła
Nad Wielowsią piękna zorza weszła.*

*Dziękując za to, co było
I nie patrząc, że 700 lat już się skończyło
W podziękowaniu za twe 700 lecie
Oglądamy Cię dziś w majowym kwiecie

Trzymając w dłoni jeden kwiat
Proszę, dotrzymaj Wielowsio do 1000 lat !*

**Dorota Badura podczas recytacji wiersza o Wielowsi z okazji
700-lecia, 2005 r.⁴⁰²**

⁴⁰² Zdjęcie pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

Z okazji nadchodzącej 70 rocznicy uroczystego poświęcenia kościoła w Wielowsi, jakie miało miejsce 11 listopada 2005 roku, został napisany wiersz przez ks. Piotra Lepszego, a brzmi on następująco:

*Nasz kościółek pośród wioski,
To przybytek święty, boski,
To jest dzieło naszych dziadów.
Oni tutaj się modlili,
I niemało nam przykładów,
Pobożności zostawili*

*Jakiż widok sercu drogi,
Jak bogaty i ubogi,
Jak jednego ojca dziadki.
W jednej ławce siedzą razem,
I się modlą przed obrazem,
Przenajświętszej Boskiej Matki.*

*Matki Boskiej Wniebowziętej,
Co w Wielowsi tron obrała,
Niech Ją wielbią wszystkie stany,
Niech Jej śpiewa wioska cała.*

*Prowadź Matko dzieci swoje,
Chociaż serca pełne ran.
A gdy dojdziem kresu życia,
Wprowadź nas do niebios bram.*

11. Wielowieś na mapie

W poniższym rozdziale została przedstawiona Wielowieś na mapach, pochodzących z różnych czasów. Większość map znajduje się w zbiorach autora, natomiast pozostała część w różnych książkach oraz w Archiwum.

Mapka miejscowości powiatu gliwickiego, w których wprowadzono niemieckie, feudalne prawo z XIII i XIV wieku⁴⁰³

⁴⁰³ Mapka pochodzi z: Edward Mazur, Jacek Schmidt, *Sieroty. Zarys dziejów*, Gliwice 2010, s. 17.

1738 r.

Mapa S. Litaka, opublikowanej w książce „Kościoł łaciński w Polsce około 1772r.” z 1991r., mapa z 1738 roku.

1751 r.

Carte du Dioecese de Breslav (Mapa diecezji wrocławskiej) z 1751 roku autorstwa Jana Ignacego Felbigera (ze zbiorów Muzeum Archidiecezjalnego we Wrocławiu).

W Archiwum Państwowym w zbiorze kartograficznym nr 441 znajduje się interesująca mapa z 1857 roku, na której została dokładnie przedstawiona Wielowieś. Jej pełna nazwa brzmi: „Brouillon – Karte von den Abfindungsgrundstücken in der Forstservituten Ablösungs – Sache von Langendorf, Kreis Tost – Gleiwitz“. Oryginał mapy pochodzący z 1857 roku w skali 1:2500, wykonany przez Perletta, królewskiego mierniczego. Jej rozmiary wynoszą 67 cm x 78 cm. Mapa jest wykonana na papierze, który znajduje się na płótnie⁴⁰⁴.

1910r.

**PROVINZ SCHLESIEN, Schrift-u. Zeichen-Erklärung für die
Hauptkarte
Verhältnis 1:510 000.**

⁴⁰⁴ Roland Banduch, Piotr Greiner, *Źródła kartograficzne do dziejów miast i wsi ziemi gliwickiej z lat 1810 – 1907*, w: *Rocznik muzeum w Gliwicach*, t. III, Muzeum w Gliwicach 1987, s. 116.

1912 r.

Karte für die Manöver 11. Division 1912.

Bearbeitet in der Kartogr. Abteilung der Königl.

PreußLandesaufnahme.

Maßstab 1:10 000.

1920 r.
**KREIS TOST-
GLEIWITZ,**
Flemmings Handkarte
von Schlesien, Nr. 9.
Carl Fleming u. C. T.
Wiskott A.-G., Berlin
W und Glogau,
Maßstab 1;150.000.

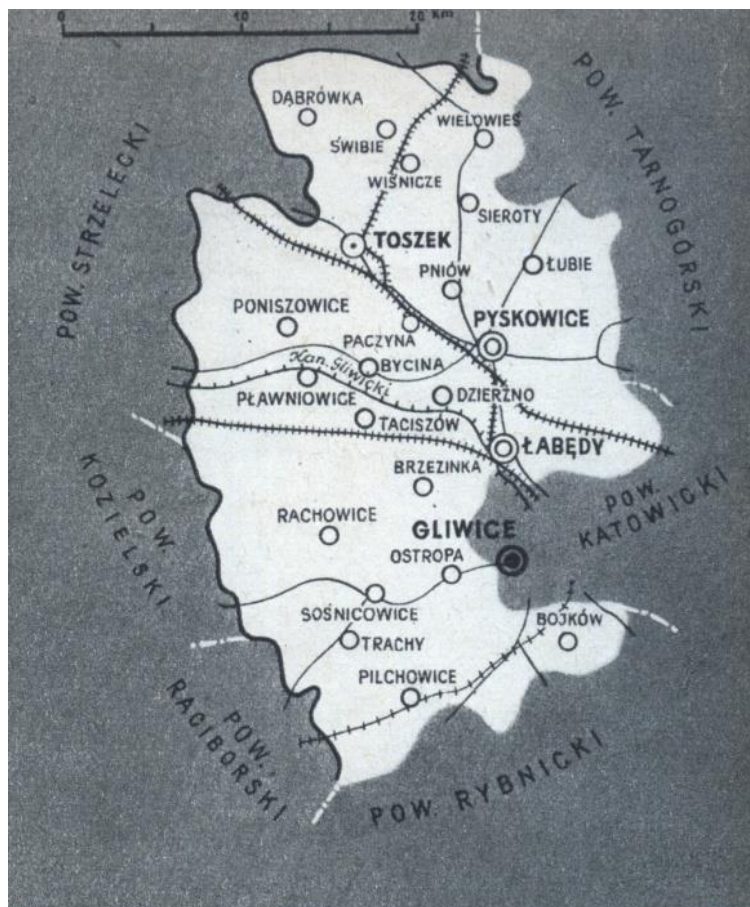

1926 r.
Ravensteins
Bürokarte Nr. 41
Provinz
Oberschlesien (R.=B.
Oppeln) 1:300 000
Geographische
Verlagsanstalt und
Druckerei Ludwig
Ravenstein A.-G.
Frankfurt-Main.

1935 r.

B.V. – Karte 8 Bevaulin Aral und Oel

1959 r.⁴⁰⁵

⁴⁰⁵ K. Cichoński, *Górny Śląsk* tom 2, Poznań, Instytut Zachodni 1959,

12. Opis Wielowśi w przewodnikach

W 1961 roku Wielowieś została bardzo skrótowo opisana w „Informatorze wycieczkowym PTTK dla Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego”⁴⁰⁶, a oto treść:

Wielowieś. – Milicja Obywatelska – tel. 26, przez Toszek, Gospoda, Ośrodek Zdrowia- Główna 1, tel. 83, Poczta.

Zabytki: Dawny dwór z XVIII w. Obecnie Ośrodek Zdrowia w południowo-zachodniej części wsi. Cmentarz żydowski z XVIII/XIX w. Przed murem cmentarza kapliczka z rzeźbami z XVIII w.

W 1964 roku w przewodniku „Gliwice i okolica”⁴⁰⁷ Wielowieś została przedstawiona w następujący sposób:

„Wielowieś. Wieś (gromada) leży w odległości ok. 26 km na północ od Gliwic. Prowadzi tędy droga z Gliwic przez Zawadzkie – Dobrodzień do Olesna. Dojazd autobusami linii Gliwice – Wielowieś lub Gliwice – Tarnowskie Góry.

Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1305 roku. W latach 1920 – 1921 toczyły się tu zacięte walki powstańców z Niemcami, które doprowadziły do zajęcia wsi przez oddziały polskie.

Dawny dwór (obecnie Ośrodek Zdrowia) został wzniesiony w XVIII wieku. W piwnicach sklepienia beczkowe. Wokół budynku piękny park krajobrazowy.

Kościół w Wielowśi wymieniony jest w dokumentach z 1395 i 1447 roku. Obecny, z lat 1934-1935, ma w nawie i w dolnych partiach wieży pozostałości gotyckie, prawdopodobnie z XV wieku. Ołtarz główny i dwa boczne pochodzą z ok. 1700 roku. Kapliczka przed murem cmentarza z końca XVIII wieku. W dolnej kondygnacji płaskorzeźba Chrystusa na krzyżu z XVI wieku.

W Wielowśi znajduje się Ośrodek Zdrowia, posterunek MO i Urząd Pocztowy.”

⁴⁰⁶ Praca Zbiorowa, *Informator Wycieczkowy PTTK dla Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego*, Wydawnictwo Górniczo-Hutnicze, Katowice 1961, s. 96.

⁴⁰⁷ Praca Zbiorowa, *Gliwice i okolica*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1964, s. 138.

W 1986 roku Wielowieś została opisana w przewodniku pt. „*Trasy kolarskie województwa katowickiego*” autorstwa Piotra Rościszewskiego⁴⁰⁸. Opis Wielowsi wygląda następująco:

„*Wielowieś – wieś gminna, wzmiankowana w 1305 r. W 1776 r. król Prus Fryderyk Wielki zezwolił na utworzenie tu kirkutu (cmentarza żydowskiego). Barokowy dwór (obecnie Ośrodek Zdrowia) z XVIII w., przebudowany. Park krajobrazowy z XVIII w., otoczony murem z dzikiego kamienia. Kościół parafialny Wniebowzięcia Matki Boskiej. Wyposażenie wnętrza późnobarokowe. Kapliczka przydrożna z końca XVIII w., z wmurowaną średniowieczną płaskorzeźbą Chrystusa Ukrzyżowanego*”.

W 1993 roku Wielowieś została opisana po raz kolejny w książce „*Gliwice i okolica. Przewodnik*”⁴⁰⁹ w następujący sposób:

„*W i e l o w i e ś. Siedziba gminy liczącej 117 km² i 6 tys. mieszkańców. Wieś wzmiankowana w 1305 r. W 1776 roku król pruski Fryderyk Wielki zezwolił na utworzenie tu cmentarza żydowskiego. We wsi znajduje się duży sad, własność Wojewódzkiego Ośrodka Postępu Rolniczego w Mikołowie-Śmiłowicach.*

*W zachodniej części wsi barokowy **dwór** (obecnie Ośrodek Zdrowia) z XVIII w., przebudowany. **Park** z 1891 r. (obecnie 3,25 ha). Przy pałacu neogotycka **kaplica** ewangelicka z 1924 r. Przy ul. Głównej Urząd Gminy w **willi** z około 1910 r. Pod numerem 57 secesyjna **kamienica** z 1905 r., licowana glazurowaną, białą cegłą. Przy ul. Szkolnej 2 **kamienica** z 1896 w stylu historyzmu. Dalej szkoła podstawowa – pomnik tysiąclecia z 1961 r. Przy ul. Młyńskiej **dom** z 1880 roku i **cmentarz** z przełomu XIX w. i XX w. W centrum wsi **kościół** parafialny Wniebowzięcia Matki Boskiej z 1935 r. wybudowany z wykorzystaniem partii murów gotyckich z XV w., z wieżą z 1860 r. z gotyckimi szkarpami w narożnikach. Wyposażenie wnętrza późnobarokowe, m. in. ołtarze, ambona, obraz św. Jana Nepomucena i kilka rzeźb. Przy kościele **kapliczka** przydrożna z końca XVIII w., z rzeźbą św. Jana Nepomucena z końca XVIII w. z średniowieczną kamienną płaskorzeźbą Chrystusa Ukrzyżowanego. W pobliżu stacji benzynowej **budynek** dawnej synagogi z 2. poł. XIX w. Na południowy-wschód od kościoła,*

⁴⁰⁸ Piotr Rościszewski, *Trasy kolarskie województwa katowickiego*, Wydawnictwo PTTK Kraj, Warszawa 1986, s. 82.

⁴⁰⁹ Piotr Rościszewski, *Gliwice i okolica - Przewodnik*, Centralny Ośrodek Informacji Turystycznej Oddział w Katowicach, Katowice 1993 r. s. 170-171.

między polami **cmentarz żydowski** z około 250 macewami z napisami przeważnie w języku hebrajskim. Na cmentarzu **dqb szypułkowy** (obw. pnia 399 cm).”

13. Ludność Wielowśi

Rok	Liczba mieszkańców				
	Wielowieś	Parafia Wielowieś	Katolicy	Protestanci	Żydzi
1687				30 ⁴¹⁰	
1697				Miejscowa szlachta ⁴¹¹	
1720 ⁴¹²		668		-	50
1781 ⁴¹³	537	653	399	-	138
1783 ⁴¹⁴	537 ⁴¹⁵				
1817					279 ⁴¹⁶
1829 ⁴¹⁷	1.029	1.468	863	8	158
1842 ⁴¹⁸		1.597		?	?
1847 ⁴¹⁹		1.754		?	?

⁴¹⁰ Ks. Piotr Górecki, *Archiprezbiteriat toszecki w latach 1618 – 1740. Kościelne dzieje Toszka, Pyskowic i okolic w czasach reformy Kościoła katolickiego na Śląsku*, EPIGRAF s.c., Gliwice 2009, s. 77.

⁴¹¹ Ibidem, s. 77.

⁴¹² Ks. Stefan Łysik, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowśi*, Wielowieś 1992 r., s. 21.

⁴¹³ Ibidem.

⁴¹⁴ Ks. Piotr Górecki, *Archiprezbiteriat toszecki w latach 1618 – 1740. Kościelne dzieje Toszka, Pyskowic i okolic w czasach reformy Kościoła katolickiego na Śląsku*, EPIGRAF s.c., Gliwice 2009, s. 291.

⁴¹⁵ W tym: 26 kmieci, 39 zagrodników i 25 chałupników.

⁴¹⁶ Arnulf Hein, *Von Ende der Langendorfer Judengemeinde*, „Confinium“, 1/2006, Drukpol sp. J., Tarnowskie góry 2006, s. 303.

⁴¹⁷ Ks. Stefan Łysik, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowśi*, Wielowieś 1992 r., s. 22-23.

⁴¹⁸ Ibidem, s. 26.

1852 ⁴²⁰		1.910		?	?
1855 ⁴²¹		1.968		46 (w całej parafii)	143 (w całej parafii)
1861 ⁴²²			1.413	19	104
1865 ⁴²³		1.905			
1869 ⁴²⁴		2.192		20	136
1885 ⁴²⁵	1.816				
1887		2.297	1.415	16	102
1897		2.227	1.363	22	87
1907		2.225	1.430	13	56
1910 ⁴²⁶	1.506				
1912 ⁴²⁷	1.543	2.311	1.476	43	39
1929 ⁴²⁸	1.558	2.387	1.489	32	37
1932 ⁴²⁹		2.437			
1936 ⁴³⁰		2.754			
1955	1.822	2.712			-

⁴¹⁹ Ibidem.

⁴²⁰ Ibidem.

⁴²¹ Ibidem.

⁴²² Praca Zbiorowa, *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich*, tom XIII, Warszawa, 1893 r., s. 363.

⁴²³ Ks. Stefan Łysik, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, Wielowieś 1992 r., s. 25.

⁴²⁴ Ibidem.

⁴²⁵ Benno Nietzche, *Historia miasta Gliwice* (tłumaczenie), Muzeum w Gliwicach, Gliwice 2012, s. 456.

⁴²⁶ Maria Lipowicz, *Wybory uzupełniające do parlamentu w czerwcu 1918 roku w Gliwickiem*, „Zeszyty Gliwickie”, t. 1, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1962, s. 40.

⁴²⁷ Ks. Henryk Olszar, *Dzieje kościoła katolickiego na Ziemi Gliwickiej w XIX i XX wieku (do 1991 r.)*, „Rocznik Muzeum w Gliwicach”, Tom XV/1, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 2000, s. 158.

⁴²⁸ Ks. Stefan Łysik, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, Wielowieś 1992 r., s. 27.

⁴²⁹ Ibidem, s. 26.

⁴³⁰ Ibidem.

1959 ⁴³¹	1.830	2.730	1.830		-
1963 ⁴³²	1.840	2.740	1.840		-
1980 ⁴³³			2.758		
1981 ⁴³⁴	2.758	3.766	2.758	-	-
1985 ⁴³⁵	1.838			-	-
1986 ⁴³⁶		3.766	2.758	-	-
1992 ⁴³⁷			2.700 (w całej parafii)		
1993 ⁴³⁸		2.595			
1996 ⁴³⁹		2.228			
2000 ⁴⁴⁰		2.700	2.700 (w całej parafii)	-	-
2002 ⁴⁴¹		1.550	1.540 (w całej parafii)		
2005 ⁴⁴²			2.401 ⁴⁴³		

⁴³¹ *Rocznik Kościelny Śląska Opolskiego, rok 1959*, Kuria Biskupia w Opolu, Opole 1959, s. 184..

⁴³² *Rocznik Kościelny Śląska Opolskiego rok 1963*, Kuria Diecezjalna w Opolu, Opole 1963, s. 186.

⁴³³ Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 18.

⁴³⁴ *Rocznik Diecezji Opolskiej 1981*, Kuria Diecezjalna w Oplu, Opole 1981, s. 336.

⁴³⁵ *Mija 40 lat. Wielowieś – gmina*, „Nowiny Gliwickie”, 1985 r.

⁴³⁶ *Rocznik Diecezji Opolskiej 1986*, Kuria Diecezjalna w Opolu, Opole 1986, s. 243.

⁴³⁷ Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 19.

⁴³⁸ *Informator 27/93*, 20 czerwca 1993.

⁴³⁹ Ks. Piotr Lepszy, *Posłaniec duszpasterski, Wielowieś 96/97*.

⁴⁴⁰ Józef Bonczol, *Diecezja Gliwicka i jej struktura*, „Rocznik Muzeum w Gliwicach”, tom XV/1, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 2000, s. 226 (stan na 10 IV 2000), s. 227.

⁴⁴¹ *Rocznik Diecezji Gliwickiej 2002*, Drukarnia Wydawnictwa Św. Krzyża w Opolu, Opole 2002, s. 398.

⁴⁴² Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 19.

⁴⁴³ W tym 1193 kobiety i 1208 mężczyzn.

14. Sport

Tuż przed II wojną światową istniała w Wielowsi drużyna hokeistów na trawie oraz drużyna piłkarska „Spielverein Langendorf”⁴⁴⁴.

W 1947 roku powołano Ludowy Zespół Sportowy „Tęcza”. Założycielami byli: Mieczysław Lipa, ks. Adam Adamczyk i Florian Kozieł. W 1954 roku klub sportowy „Tęcza” Wielowieś przestał istnieć, a część zawodników przeniosła się do Unii Krupski Młyn. Reaktywowanie klubu nastąpiło w 1960 roku. Boiskowa rzeczywistość „Tęczy” w tamtych latach to gra w B klasie. Zespół wystartował w klasie B. Tak było do 1973 roku, gdy drużyna zwyciężyła w meczu branzowym z Czarnymi Pyskowice na neutralnym terenie w Ziemiećcach. Rzutami karnymi awansowała do klasy A. Bohaterem meczu był Józef Waloszek, a drużyna grała w składzie: Jerzy Gollor, Hubert Wróbel, Piotr Schygulla, Józef Nowicki, Jan Szamryk, Jan Kocot, Józef Waloszek, Józef Janik, Ryszard Wróbel, Jerzy Sojka, Marcin Misz, Krzysztof Sznajder, Jerzy Hoim⁴⁴⁵.

Drużyna LZS „Tęcza” z 1948 roku. Pierwszy z prawej stoi p. Mieczysław Lipa⁴⁴⁶

⁴⁴⁴ Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 41.

⁴⁴⁵ S. 40.

⁴⁴⁶ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Ciongwa.

Zdjęcie drużyny piłkarskiej Unia Krupski Młyn z 1955 roku. W drużynie tej występowali byli zawodnicy „Tęczy” Wielowieś (Ciongwa Feliks i Golor Hubert)

W sezonie 1986/87 zajęli pierwsze miejsce i wywalczyli awans do klasy A, w której grali do 2001 roku. Zespół grał w składzie: Z. Klimczak, A. Skubela, J. Szmertel, H. Jatta, P. Kasprzik, J. Macała, A. Burda, J. Szoenfeld, P. Schygulla, M. Klichta, P. Solka, W. Wicha⁴⁴⁷.

Po kolejnym spadku do klasy B zespół ponownie w 2004 roku awansował do klasy A, w której gra obecnie⁴⁴⁸.

Największym sukcesem klubu było III miejsce w półfinale Pucharu Polski na szczeblu podokręgu. Przeciwnikiem było trzecioligowe „Carbo” Gliwice pod wodzą Jana Klejnoty, które pokonało w dogrywce Wielowieś 4:3⁴⁴⁹.

Kolejnym dużym osiągnięciem było zajęcie I miejsca w Turnieju „Mundialito” w 1982 roku. W turnieju występowało 16 zespołów. Walka o mistrzowski tytuł była niezwykle zacięta. Ostatecznie do finału awansowały „jedenastki” LZS „Tęcza” Wielowieś i LKS Ślązak Bycina. Decydujący mecz w normalnym czasie zakończył się wynikiem 3:3. Dopiero w dogrywce podopieczni trenera Józefa Waloszka przechylili szalę na swoją korzyść. Barw mistrza bronili: P. Kasprzik, M. Halder, L. Dworaneck, H. Jatta, N. Kukowka, P. Kamieniorz, K. Sznajder,

⁴⁴⁷ Ibidem.

⁴⁴⁸ Ibidem.

⁴⁴⁹ Ibidem.

N. Brolik, R. Misz, H. Kulik, M. Klichta, W. Lachowicz. Zwycięzcy otrzymali kopię Pucharu Świata ufundowaną przez Radę Rejonową Zrzeszenia LZS⁴⁵⁰.

W sekcji piłkarskiej LKS „Tęcza” istnieje również grupa juniorów i trampkarzy. Osiągają oni również znaczące sukcesy, jak na przykład drużyna juniorów LZS „Tęcza”. Zdobyła I miejsce w turnieju piłkarskim OZPN Zabrze. Zespół grał w następującym składzie: J. Widło, J. Buczek, J. Mączka, E. Wałach, P. Waloszek, J. Bujara, J. Nowicki, S. Ścisiewicz, J. Burda, J. Magda i H. Król⁴⁵¹.

LKS (do 1996 roku LZS) „Tęcza” Wielowieś jest jedynym klubem w swej klasie rozgrywkowej, który posiada boisko ze sztucznym oświetleniem. Na sześciu masztach zainstalowano reflektory o łącznej mocy 12 tysięcy watów. Oświetlenie wykonali społecznie przy pomocy Urzędu Gminy, mieszkańcy Wielowśi. Na stadionie jest też trybuna, na której zainstalowano 150 nowoczesnych krzesełek⁴⁵².

Do najwybitniejszych piłkarzy „Tęczy” należy zaliczyć Józefa Waloszka, który występował w Stali Zabrze wraz z Henrykiem Kasperczakiem, obecnie trenerem, a niegdyś wielkim piłkarzem w drużynie Kazimierza Górskiego. Do wybitnych piłkarzy należy również zaliczyć: Piotra Kasprzika, Andrzeja Burdę, Andrzeja Skubelę, Feliksa Ciongwę, Piotra Schygullę, Józefa Janika, Karola Klichcę, Henryka Mischa, Jana Szamryka, Joachima Kamieniorza, Sebastiana Skubelę i wielu innych⁴⁵³.

Oprócz piłki nożnej w Wielowśi, w latach 80 działały również sekcje skata sportowego i tenisa stołowego⁴⁵⁴.

Sekcja tenisa stołowego powstała na przełomie 1984 i 1985 roku. Opiekunem i organizatorem zajęć był Stanisław Ścisiewicz. Drużynę stanowili następujący zawodnicy: Piotr Kasprzik, Lagwa Waldemar, Marcin Klichta, Rainchold Kupczyk, Piotr Sznajder, Stanisław Ścisiewicz i Andrzej Dudek⁴⁵⁵.

Sekcja skata sportowego działała w latach 80 i składała się z następujących osób: Jan Kukofka, Henryk Misch, Henryk Misztal, Jerzy Gwózdke, Józef Waloszek, Ginter Kasprzik⁴⁵⁶.

⁴⁵⁰ Ibidem.

⁴⁵¹ Ibidem, s. 41.

⁴⁵² Ibidem

⁴⁵³ Ibidem.

⁴⁵⁴ Ibidem.

⁴⁵⁵ Ibidem.

⁴⁵⁶ Ibidem.

15. Żydzi w Wielowśi

Pierwsza ludność żydowska pojawiła się w Wielowśi w 2. połowie XVII stulecia. Gmina żydowska w została założona w 1664 roku przez Jonatana Blocha, który przybył do Wielowśi z samego Krakowa. W czasach austriackiego panowania w tym regionie osada ta była ważnym centrum życia żydowskiego na Śląsku, ponieważ był to czas, gdy Śląsk znajdował się pod rządami pruskimi, a Wielowieś była jedną z czterech żydowskich społeczności wiejskich w tym regionie i jedną z największych w osiemnastym wieku, co czwarty mieszkaniec Wielowśi był Żydem. Byli oni przeważnie handlarzami, którzy w okolicznych wioskach skupowali półprodukty i sprzedawali. Trudnili się handlem na miejscu w okolicy. Mimo że Wielowieś była tylko wsią, przysługiwało jej mieszkańcom organizowanie 6 razy do roku wielkich jarmarków, na które przybywali kupcy i handlarze z najodleglejszych stron, wielu także zza ówczesnej granicy polskiej.⁴⁵⁷ Upowszechnienie równych praw dla Żydów po roku 1812 i zniesienie praw ograniczających wolność wyboru miejsca zamieszkania spowodowały emigrację wyznawców judaizmu z Wielowśi do sąsiadujących z nią miast. Wielowieś była jednak macierzystą gminą dla powstałych w późniejszym okresie gmin żydowskich w Pyskowicach i Toszku⁴⁵⁸.

⁴⁵⁷ http://www.parafia-wielowies.pl/index.php?q=4&id_akt=1&page= (dn. 25.03.2013r.)

⁴⁵⁸ Grzegorz Kamiński, *Cmentarz żydowski w Wielowśi* (Gliwickie Dni Dziedzictwa Kulturowego 16-17 września 2006), Muzeum w Gliwicach 2006 (ulotka).

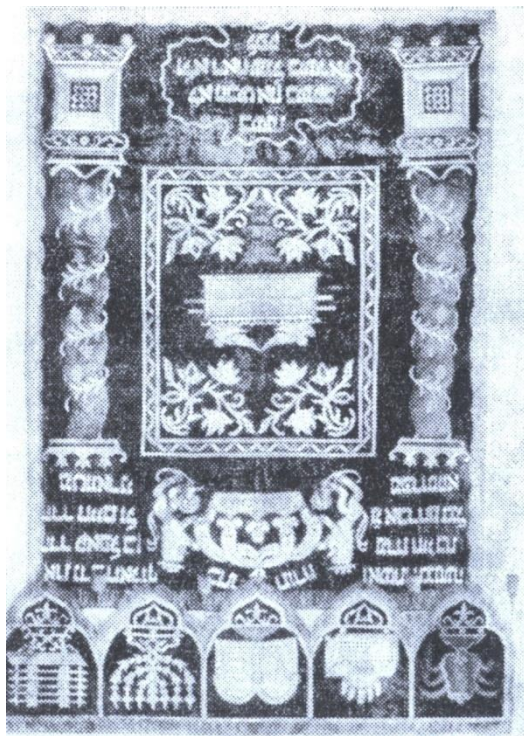

Nagrobek Jonatana Blocha z 1722 roku⁴⁵⁹

Do dzisiaj w Wielowsi przy ulicy Gminnej, tuż obok niedawno zlikwidowanej stacji benzynowej, znajduje się budynek, w którym mieściła się synagoga. W XVII w. postawiono drewniany dom modlitw. Pierwszy zapis pochodzi dopiero z 1763 roku, kiedy to Salomon Bloch z Londynu przysłał list do Hirscha Blocha z Wielowsi. Z listu wynika, że budowa synagogi zostanie rozpoczęta w 1763 r. i będzie sponsorowana przez Żydów, którzy wyemigrowali za granicę. W roku 1771 synagoga⁴⁶⁰ została ukończona i oddana do użytku. Wynikałoby z tego, że była najstarsza w naszym regionie.

⁴⁵⁹ Foto: Grzegorz Kamiński (*Cmentarz żydowski w Wielowsi* -Gliwickie Dni Dziedzictwa Kulturowego 16-17 września 2006, Muzeum w Gliwicach 2006)

⁴⁶⁰ Murowany budynek synagogi wzniesiono na planie prostokąta. W zachodniej części znajduje się przedsionek z babińcem u góry. We wschodniej części znajduje się główna sala modlitewna. Po powojennych przebudowach znacznie zmniejszono zewnętrzny wystrój budynku. Można dostrzec zarysy zamurowanych, półokrągłych zakończonych okien. Zachował się zabytkowy parochet z 1783 roku. Po zakończeniu II wojny światowej znajdował się w rękach prywatnych. Od 1977 roku znajduje się w zbiorach Muzeum Żydowskiego Instytutu Historycznego (http://pl.wikipedia.org/wiki/Synagoga_w_Wielowsi dn. 15.03.2013r.).

Parochet pochodzący z wielowiejskiej synagogi z 1783 roku⁴⁶¹

W 1929 r. Wielowieś posiadała własnego kantora i 49 przedstawicieli wyznania mojżeszowego. O synagodze wielowiejskiej w latach trzydziestych mówiło się jako o najbardziej okazałej bożnicy na wschodnich rubieżach ówczesnych Niemiec. W 1938 roku na terenie całego kraju rozpoczęła się podczas tzw. „Nocy Kryształowej” („Kristallnacht”) akcja wymierzona przeciwko Żydom. Demolowano sklepy i podpalano synagogi. Świadkiem tych wydarzeń był pewien starszy człowiek, który owej feralnej nocy 9/10.XI.1938 r. przejeżdżał przez Wielowieś. Zatrzymał się w gospodzie, aby się posilić. W pewnym momencie wpadł z hukiem do niej umundurowany mieszkaniec Wielowsi i zakomunikował donośnym głosem: „Stało się”. Chwilę później zaczęła się palić synagoga, którą wcześniej zdemolowano. I wtedy stała się rzecz nieoczekiwana. Z dokumentem w ręku, z którego wynikało, iż kupił synagogę i jest to jego prywatna własność, pojawił się przed hitlerowcami pan Franz Bialek. Zagroził SS-mannom, że jeżeli ogień nie zostanie natychmiast ugaszony to odda sprawę do sądu.

⁴⁶¹ Arnulf Hein, *Von Ende der Langendorfer Judengemeinde*, „Confinium“, 1/2006, Drukpol sp. J., Tarnowskie góry 2006, s. 306.

Trzeba było mieć nie lada odwagę, żeby w tych czasach kupić żydowski dom modlitw i jeszcze go udostępniać na nabożeństwa. Ogień ugaszono, synagoga nie uległa większemu zniszczeniu, ale została zamknięta. Bialkowi kazano jedynie usunąć wieżę i wszelkie insygnia judaizmu. Do Berlina wysłano meldunek, że synagoga została zniszczona⁴⁶². Od 1938 roku budynek przestał spełniać rolę domu modlitwy. Po II wojnie światowej synagoga została zamieniona na magazyn zbożowy. Budynek ten jest najstarszą zachowaną synagogą na terenie powiatu gliwickiego.

W czasie II wojny światowej ludność żydowska pochodząca z Wielowsi została wysłana do obozów koncentracyjnych. Jedynym mieszkańcem pochodzenia żydowskiego, który przetrwał pogrom żydowski (Holocaust) był Arthur Lange.

Synagoga w Wielowsi. Widok od strony zachodniej, ok. 1920r.⁴⁶³

⁴⁶² Fryderyk Zgodzaj, *Synowie Izraela w Tworogu, cz. II*, w: Montes Tarnovicensis, Kwiecień 2006, Nr 20, s. 4.

⁴⁶³ Fotografia pochodzi z pocztówki.

**Synagoga w Wielosiu. Widok od strony zachodniej sprzed
1938r.⁴⁶⁴**

**Widok synagogi widziany od ul Główniej (ówczesnej Dorfstraße),
lat 30⁴⁶⁵**

⁴⁶⁴ Foto za: R. Kosubek, *Die Geschichte der jüdischen Gemeinde in Langendorf*, *Auschau von Burg Tost*, J, 1927, nr 11.

⁴⁶⁵ Fotografia pochodzi ze zbiorów Urzędu Gminy Wielowieś.

**Widok dawnej synagogi od strony ul.
Główniej, 2010 r.⁴⁶⁶**

**Widok dawnego budynku synagogi od
strony ul. Gminnej, lata 80⁴⁶⁷**

Kolejnym materialnym śladem po dawnych żydowskich mieszkańcach Wielowsi jest położony w malowniczym miejscu cmentarz, zwany „kirkutem”. Znajduje się około 600 metrów od drogi, w kierunku miejscowości Wojska. Kirkut został założony pod koniec XVII wieku. Jako datę założenia cmentarza przyjmuje się rok 1694, w którym zmarła Beracha, żona Jonatana Blocha. Jej macewa była pierwszym nagrobkiem na kirkucie. Dawniej przy kirkucie mieścił się dom przedpogrzebowy, a cały cmentarz otoczony był kamiennym murem, który został rozebrany po 1945 roku. Do dziś na cmentarzu zachowało się około 250 nagrobków. Najstarsza macewa pochodzi z 1722 roku i jest to na terenie kirkutu najstarszy zachowany do dziś nagrobek pierwszego żydowskiego mieszkańca Wielowsi, Jonatana Blocha. Można na nim wyczytać następujący tekst: „... i stało się w środę 5 ijar 482 według małego rachunku, (5 ijar 5482, tj. 22 kwietnia 1722) w dzień gdy podniesione wielkie światła (...) Biada więc nam bo spadła korona, jakże ustało wesele i radość w smutek się obróciła! Lamentujecie nad mężem wielkim, którego chwała nie ma końca! Oto ten pan wspaniały i sędziwy nasz

⁴⁶⁶ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

⁴⁶⁷ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kaminiorz.

nauczyciel pan Jonatan (...) odszedł do wieczności w dobrej starości. Stary zasiadał w Jeszywie, w której wyświeca się rabinów; założył synagogę dla modlitwy i ufundował cmentarz. I w nieskazitelnosci niech dusza jego związana będzie w węzélku życia”. Tak został podsumowany 58 letni pobyt Jonatana Blocha w Wielowsi⁴⁶⁸. Ostatni pochówek na wielowiejskim kirkucie miał miejsce w 1929 r.

Na cmentarzu pochowani są również przodkowie św. Edyty Stein. To właśnie z Wielowsi pochodzi jej rodzina. Przodkowie mieli dużą kuźnię, która wśród miejscowych cieszyła się dobrą opinią⁴⁶⁹. Zachowany materiał archiwalny wskazuje na silne związki rodziny Edith Stein z Górnym Śląskiem, a mianowicie z Wielowsią, Gliwicami, Lublińcem i Wrocławiem. Pradziadek Edith Stein – Joseph – pochodził z północno-wschodnich Niemiec. Jego żoną była Hanna Cohn. To on osiedlił się w Wielowsi (ówczesnym Langendorf), położonej w ówczesnym powiecie Toszek-Gliwice (Kreis Tost-Gleiwitz). Jego syn, Samuel Stein, dziadek Edith Stein, urodził się w 1788 roku. Był trzykrotnie żonaty. Pierwszą żoną Samuela była Sara Charllotte Schlesinger, urodzona w 1786 roku, a zmarła 30 kwietnia 1827 roku. Z tego małżeństwa urodził się syn Simon Stein (31 grudnia lub 6 marca 1812 roku, a zmarł 27 sierpnia 1900 roku). Drugą żoną Samuela Stein była Hanna Grünfeld (brak danych dotyczących jej urodzin i śmierci). Nie wiadomo, czy z tego małżeństwa urodziły się jakieś dzieci. Ich małżeństwo zostało zawarte po 1827 roku, a przed 1840 rokiem. Trzecią żoną Samuela była Johanna Cohn, urodzona w 1816 roku, a zmarła w 1893 roku. To małżeństwo miało ośmioro dzieci⁴⁷⁰.

Na kirkucie pochowani są nie tylko Żydzi z Wielowsi, ale także z Toszka, Pyskowic, Tworoga (jedna czwarta wielowiejskiego kirkutu od strony południowo-wschodniej jest wydzielona dla Żydów z Tworoga) oraz innych miejscowości. Na zachowanych macewach widnieje piękna symbolika. Najczęściej występującymi na nagrobkach w Wielowsi płaskorzeźbami są lwy.

⁴⁶⁸ Edward Kaniewski, *Rowerowa Odyseja po zielonych ścieżkach Wyżyny Śląskiej*, Agrotur, Krupski Młyn 2001, s. 44-45.

⁴⁶⁹ Ks. Waldemar Packner, *Panorama parafii: Wielowieś. Wiele wsi – jedna wspólnota*, „Gość Niedzielny”, 15 czerwca 2003 r., s. 28.

⁴⁷⁰ Stanisław Dużniak, *Gliwicy krewni Edith Stein*, w: *Zeszyty Gliwickie*, t. XXXV Towarzystwo Przyjaciół Ziemi gliwickiej, Gliwice 2011, S. 96.

Cmentarz żydowski w Wielowski, 1992 r.⁴⁷¹

Cmentarz żydowski, 01.11.2002 r.⁴⁷²

⁴⁷¹ Rysunek pochodzi z: Piotr Rościszewski, *Gliwice i okolica - Przewodnik*, Centralny Ośrodek Informacji Turystycznej Oddział w Katowicach, Katowice 1993 r. s. 171.

⁴⁷² Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Cmentarz żydowski, 01.11.2002 r.⁴⁷³

Fragment macewy⁴⁷⁴

Dziś na terenie Wielowski nie mieszka ani jeden wyznawca wiary judaistycznej. Cmentarz żydowski, otoczony polami stał się teraz miejscem licznych wycieczek.

⁴⁷³ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

⁴⁷⁴ http://www.montes.pl/Montes20/montes_nr_20_14.htm (dn. 15.03.2013r)

16. Osoby związane z Wielowsią

16.1. Carl Plaskuda – kupiec z Wielowsi

Carl Plaskuda urodził się w 1813 roku w Wielowsi. Był synem sekwestratora⁴⁷⁵ rolniczego, Johanna Plaskudy z Wielowsi. Uczęszczał do szkoły miejskiej w Gliwicach oraz do tutejszego gimnazjum. W Gliwicach otworzył firmę spedycyjną handlującą węglem, a następnie sklep z towarami korzennymi, którym kierował, podobnie jak spedycją, do końca życia. W 1852 roku został powołany do kolegium magistrackiego. W latach 1866 – 1874 należał do rady miejskiej. Zmarł 14 października 1885 roku.

16.2. Aleksander Duncker – autor litografii wielowiejskiego pałacu

⁴⁷⁵ **Sekwestrator** – urzędnik egzekwujący zaległe podatki i opłaty.

Aleksander Duncker⁴⁷⁶

Aleksander Friedrich Wilhelm Duncker (ur. 18 lutego 1813 w Berlinie, zm. 23 sierpnia 1897 w Berlinie) – niemiecki wydawca, księgarz i pisarz, oficer w armii pruskiej.

Był bratem Maximiliana, profesora historii i polityka; oraz Franza i Hermanna także polityków⁴⁷⁷.

Aleksander był drugim synem znanego pruskiego wydawcy, Karola Dunckera (współzałożyciela wydawnictwa Duncker & Humblot) i Fanny z domu Wolff. Wbrew zainteresowaniom braci, Aleksander poszedł w ślady ojca: po odbyciu praktyk założył w 1837 własną firmę – Wydawnictwo Aleksander Duncker, które specjalizowało się w literaturze beletrystycznej. W jego wydawnictwie karierę rozpoczynał m.in. Theodor Storm. Wydawca publikował też dzieła wielu sławnych osobistości, m.in.: Paula Heyse (laureata literackiej Nagrody Nobla w 1910), Karla von Holtei (znanego śląskiego pisarza i aktora teatralnego), Hermanna von Pückler-Muskau (podróżnika i projektanta Parku Mużakowskiego)⁴⁷⁸.

Mając w rodzinie aż trzech polityków, Aleksander posiadał szerokie kontakty w sferach rządowych. Prowadził np. regularną korespondencję z królem Fryderykiem Wilhelmem IV, a po jego śmierci z cesarzem niemieckim Wilhelmem I. W 1841 otrzymał honorowy tytuł Królewskiego Nadwornego Księgarza. Aleksander został także oficerem rezerwy w pruskiej armii i brał czynny udział w walkach podczas trzech wojen: prusko-duńskiej w 1864, prusko-austriackiej w 1866 oraz francusko-pruskiej w 1870. Dosłużył się stopnia podpułkownika. Aleksander Duncker zmarł w Berlinie 23 sierpnia 1897 w wieku 84 lat. Wśród dzieł wydanych przez Dunckera szczególnie wyróżniają się dwie kolekcje:

- *Wiejskie dwory, pałace i rezydencje szlachty pruskiej, wraz z rodziną królewską, rezydencjami letnimi, ogrodami przypałacowymi, artystycznie wykonane, z kolorowymi ilustracjami i tekstem w okresie 1857-1883^[1]* – zbiór 16 tomów, zawierający 960 kolorowych litografii w formacie 20x15 cm. Publikacja zawiera ok. 371 ilustracji pałaców i rezydencji w obecnych granicach Polski (w tym aż 227

⁴⁷⁶ Ilustracja pochodzi z:

[http://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Duncker,_Alexander_\(1813-1897\).jpg](http://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Duncker,_Alexander_(1813-1897).jpg) (dn. 22.03.2013 r.)

⁴⁷⁷ http://pl.wikipedia.org/wiki/Aleksander_Duncker (dn. 22.03.2013r.)

⁴⁷⁸ Ibidem.

z terenów Śląska Dolnego i Górnego). To właśnie w tej kolekcji umieścił Aleksander litografię wielowiejskiego pałacu.

- nieukończony z powodu śmierci wydawcy zbiór korespondencji króla Fryderyka II Wielkiego – do 1897 wydano 29 tomów; do roku 1939 opublikowano kolejno tomy 30–46; projekt wznowiono w roku 2003, publikując tom 47⁴⁷⁹.

Poza wspomnianymi wydanymi kolekcjami sam Aleksander także próbował swoich sił jako pisarz. Napisał m.in.:

- *Patrioci: narodowy dramat w trzech aktach* – 1851;
- *Poprzez noc ku światłu. Historia czasu* – 1867;
- *Poza drogą. Wiersze włóczęgi* – 1877;
- nowela *Angiola Folimarino* – 1886⁴⁸⁰;
- nowela *Jej obraz* – 1891;
- *Jaskółki. Opowieść dla dzieci* – 1897.

16.3. August Bartsch – twórca tablicy pamiątkowej po poległych w I wojnie światowej

August Bartsch urodził się w 1875 roku w Gliwicach w rodzinie mistrza stolarskiego. Mieszkał przy ul. Górnych Wałów 11. Był stolarzem oraz artystą rzeźbiarzem. Wykonał liczne artystyczne tablice pamiątkowe po poległych, m.in. dla Wielowisi w 1925 roku, którą zawieszono w kościele obok ołtarza św. Jana, dla Wójtowej Wsi, Ostropy i innych miejscowości. Zdjęcia jego prac wielokrotnie zamieszczano w gliwickiej prasie. Uczestniczył w kilku wystawach, po których muzea i prywatni kolekcjonerzy nabywali jego dzieła. Jedno z nich jest w posiadaniu gliwickiego muzeum. Największe dzieła znajdują się w kościołach w Zabrze i Gliwicach. Wraz z innymi artystami – Kargerem, Czedziwodą oraz gliwickim artystą Thomasem i Suchorowskim z Raciborza, wyposażyli hojnie kościół św. Antoniego w Zabrze. Wraz

⁴⁷⁹ Ibidem.

⁴⁸⁰ Ibidem.

z Thomasem zbudował ozdobną ambonę w tym kościele. Szczególnie zasłużył się w wyjątkowo skromnym z początku wyposażeniu kościoła w Wójtowej Wsi. Wykonał tam dwie rzeźby przedstawiające po stronie epistoły⁴⁸¹ znaną wedle Starego Testamentu ofiarę z chleba i wina króla Melchizedacha, którą złożył po zwycięstwie Abrahama nad Chodorlachomorem, zaś po stronie ewangelii, jako symbol Nowego Testamentu, Ostatnią Wieczerzę. Natomiast na drewnianej części przedniej tabernakulum artysta wykonał symbole ofiary z chleba i wina w postaci kłosów i winogron, zaś w środku umieścił kielich i pod nim krzyż⁴⁸².

Tablica pamiątkowa po poległych w I wojnie światowej, autorstwa Augusta Bartscha, która została zawieszona obok ołtarza św. Jana w kościele w Wielowsi⁴⁸³

⁴⁸¹ **Epistoła** z (z łac. *epistula* - list) - w liturgii chrześcijańskiej czytanie z listów Apostolskich. Jest ono składową częścią liturgii słowa. W rycie rzymskim jest umiejscowione po I czytaniu i psalmie responsoryjnym, a przed aklamacją Alleluja i Ewangelią. Podczas Wigilii Paschalnej jest to ósme czytanie, zawsze z listu św. Pawła do Rzymian, umiejscowione tuż po odśpiewaniu hymnu "Chwała na wysokości Bogu" i symbolizuje przejście ze Starego do Nowego Testamentu (<http://pl.wikipedia.org/wiki/Episto%C5%82a> dn. 15.03.2013r.).

⁴⁸² Jacek Schmidt, *Ludzie i dzieła. Artyści – plastycy związani z Gliwicami*, Cześć XVII, Gliwice 2008, s. 5-7.

⁴⁸³ Fotografia pochodzi z archiwum GOK-u

16.4. Ks. Jan Bujara – kuratus, literat, publicysta

Ks. Jan Bujara⁴⁸⁴

Urodził się 22 grudnia 1877 roku w Wielowsi jako syn chłopa, Pawła i Julii z d. Glogasa. Przez 7 lat uczęszczał do szkoły w rodzinnej miejscowości, a od 1891 roku do gimnazjum w Strzelcach Opolskich. Ukończył je 17 marca 1900 roku, po czym studiował teologię na Uniwersytecie Wrocławskim (1.05.1900 r. – 21.11.1904 r.). W konwikcie biskupim we Wrocławiu był członkiem Kółka Polskiego. Posiadał talent poetycki (pisał w polskim i niemieckim języku). Po alumnacie 23 czerwca 1905 roku przyjął święcenia kapłańskie. Pracę duszpasterską rozpoczął jako wikary w Zgodzie w powiecie bytomskim, a kontynuował w Korfantowie w powiecie niemodlińskim (05.12.1905 r.), Starym Bieruniu (11.10.1907 r.) i kuracji św. Piotra i Pawła w Katowicach (13.12.1907 r.) Po kilku latach został kuratusem w lokalii Huty Laura w ówczesnym powiecie katowickim, związanej organizacyjnie z parafią siemianowicką (14.12.1914r.) Zorganizował tam nową stację duszpasterską p.w. św. Antoniego. W okresie od 10 sierpnia do 19 września 1908 roku uczestniczył w kursie dla duchownych w Katolickim Seminarium Nauczycielskim w Pyskowicach⁴⁸⁵.

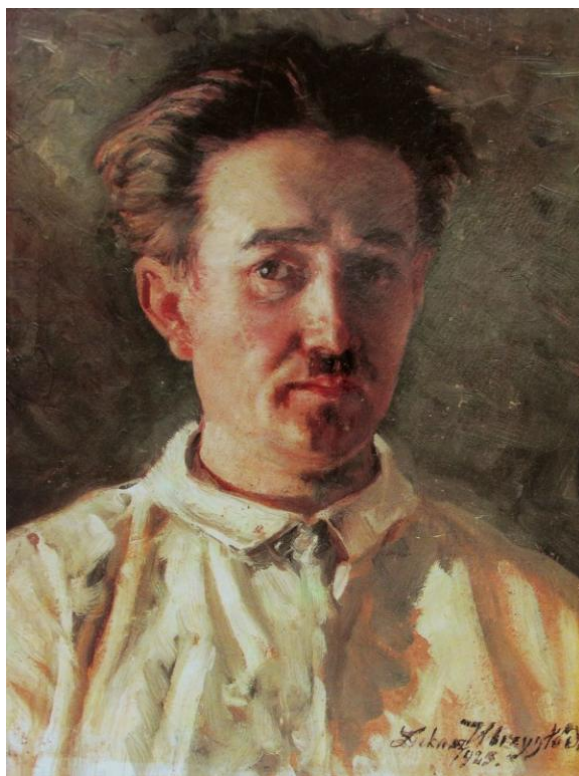
⁴⁸⁴ Fotografia pochodzi z: *Kalendarz Nasza Ziemia 1997*, Sejmik Samorządowy Województwa Śląskiego, Katowice 1997, s. 57.

⁴⁸⁵ Praca zbiorowa pod. Red. Mieczysława Patera, *Słownik Biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1996 r. s. 64-65.

W okresie powstań śląskich i plebiscytu ks. Bujara pisał artykuły i wiersze do dzienników i czasopism polskich. Niektóre jego wiersze drukowano także po II wojnie światowej. W wyniku różnych napięć załamał się psychicznie i padł ofiarą alkoholizmu. Został więc urlopowany na kurację do Domu św. Jana w Tarnowskich Górach. W 1921 roku przez jakiś czas pełnił funkcję kapłana pomocniczego w Sośnicy z tytułem kuratusa, a potem jako „recidivus” przebywał w kaplicy w powiecie nyskim. Czas wypełniał modlitwą, rozmyślaniami i pracą literacką. Nakładem wydawnictwa Gielnika na Górze Świętej Anny w 1921 roku wydał książeczkę pt. „Dzień radości dla dusz w czyśćcu”. W niespełna rok po podziale Górnego Śląska między Polskę a Niemcy ks. Bujara przeniósł się 17 maja 1923 roku do nowo utworzonej Administracji Apostolskiej dla Śląska Polskiego, późniejszej diecezji śląskiej. Został wikarym w wielkich Hajdukach (Chorzów Batory). Napisał i wydał m.in. „Hymn Papieski” (1924 r.), śpiewany na melodię „Boże coś Polskę”. W 1925 roku uczestniczył w jubileuszowej pielgrzymce do Rzymu. Wkrótce potem został skierowany do OO. Kamilianów w Tarnowskich Górach, gdzie pracował nienagannie jako profesor i literat. Od 11 kwietnia 1928 roku ks. Bujara był kuratusem w Józefowcu w powiecie katowickim, a od 25 lipca 1929 roku proboszczem-administratorem kościoła Wspomożenia Wiernych w Welnowcu. W latach trzydziestych powrócił do Tarnowskich Gór, gdzie zajął się pisaniem artykułów do „Gościa Niedzielnego” i jego niemieckojęzycznej wersji „Sonntagsbote”. Jesienią 1933 roku za zgodą biskupa osiedlił się na plebanii w Józefowcu, a 7 lutego 1934 roku powierzono mu tymczasowo obowiązki wikarego, a potem katechety w Państwowym Gimnazjum w Katowicach i tamtejszych szkołach zawodowych: Miejskiej Szkole Handlowej i Zawodowej Szkole Doksztalczącej. Zmagał się nadal ze swoją słabością. Wiosną 1935 roku znalazł się ponownie w Tarnowskich Górach, a latem tego roku skierowano go do czynności duszpasterskich w Zakładzie Błogosławionej Bronisławy w Chorzowie, zobowiązując go do abstynencji i posłuszeństwa ks. Proboszczowi, Pawłowi Brandysowi. Ks. Bujara zmarł wkrótce po wybuchu II wojny światowej, 4 lub 5 września 1939 roku⁴⁸⁶.

⁴⁸⁶ Ibidem, s. 65.

16.5. Vinzenz Lukas Mrzyglód – konserwator kościoła w Wielowsi

Portret Lukasa Mrzygloda, 1925 r.⁴⁸⁷

Lukas Mrzyglód urodził się 17 lipca 1884 roku w Paczynie koło Gliwic w rodzinie chłopskiej ojca Walentego i matki Katarzyny z domu Jaworek, pochodzących także z Paczyny. W latach 1890 – 1898 chodził do katolickiej Szkoły Ludowej w rodzinnej miejscowości, w której jego zdolności, gdy wykonał rysunki kościołów w Sierotach i Zacharzowicach, zwróciły uwagę

⁴⁸⁷ Ilustracja pochodzi z:

http://www.google.de/imgres?q=Lukas+mrzyglod&hl=pl&biw=1280&bih=827&tbnm=isch&tbnid=IN1coUUQb_JXnM:&imgrefurl=http://opolskie.regiopedia.pl/zdjecie/lukas-mrzyglod-58043&docid=BXVX80s9OW0h1M&itg=1&imgurl=http://opolskie.regiopedia.pl/sites/default/files/imagecache/width630px/photos/portret_1.jpg&w=575&h=768&ei=oa97T9WQOdCeOtu8neEC&zoom=1&iact=rc&dur=141&sig=118269103847700491247&page=1&tbnh=139&tbnw=104&start=0&ndsp=26&ved=1t:429,r:0,s:0&tx=64&ty=97 (dn. 04.04.2012 r.)

nauczyciela tej szkoły Zimnika, a następnie księdza Sobela oraz proboszcza Zieglera z Sierot. Oni też wysłali go na naukę do pracowni malarza historycznego, Juliana Waldowskiego we Wrocławiu, łożąc na jego utrzymanie. Tam też poznał ojca prowincjała Christiana Kozubka z Klasztoru Franciszkanów w Karłowicach, do którego w wieku 23 lat wstąpił. Przyjął tam imię Lukas. Jako zakonnik rozpoczął studia we Wrocławiu pod kierunkiem profesora E. Kampffera, Buscha i Poelziga. Podczas podróży po Europie, gdzie szczególnie interesował się zabytkami Asyżu, został wezwany do powrotu i wcielony do armii jako kapelan wojskowy. W 1919 roku wystąpił z klasztoru, zamieszkał w rodzinnej wiosce i ożenił się z Paulą Garbas. W latach 1919 – 1928 był nauczycielem rysunku w Szkole Maszynowej i Hutniczej w Gliwicach. Większość dzieł artysty znajduje się w licznych klasztorach i kościołach. Wielokrotnie wystawiał swoje prace w gliwickim muzeum, gdzie znajdują się m.in. portrety jego dobroczyńcy ks. Jana Chrzęszcza oraz dyrektora A. Schillera. Po dodatkowych 2-letnich studiach pełnił od 1932 roku funkcję okręgowego konserwatora w Nysie, dokąd przeprowadził się wraz z rodziną. Jako konserwator odrestaurował około 400 zabytków w tym także gliwicki obraz z połowy XV wieku. Do najważniejszych wykonanych przez niego prac konserwatorskich należą m.in. prace przy malowidłach w kościele w Kałkowie, Sierotach, Świątowie Polskim, Bytomiu, Komorznie, Gołkowicach, Łączy, Wielowsi, Piekarach czy Szalszy, gdzie odrestaurował znaleziony przypadkiem obraz z połowy XV wieku, przedstawiający Matkę Boską w towarzystwie Apostołów. O tej działalności wielokrotnie publikowano raporty w miesięczniku „Der Oberschlesier”.

W 1950 roku w Wielowsi ks. Paweł Rudner przeprowadził malowanie surowych jeszcze ścian rozbudowanej świątyni. Prace malarskie zostały powierzone właśnie Łukaszowi Mrzygłówdowi, które wykonywał wraz ze swoim synem⁴⁸⁸.

Łukasz Mrzygłód (Lukas Mrzygłod) zmarł 11 kwietnia 1952 roku w Nysie i został pochowany na cmentarzu jerozolimskim blisko grobu Józefa von Eichendorffa⁴⁸⁹.

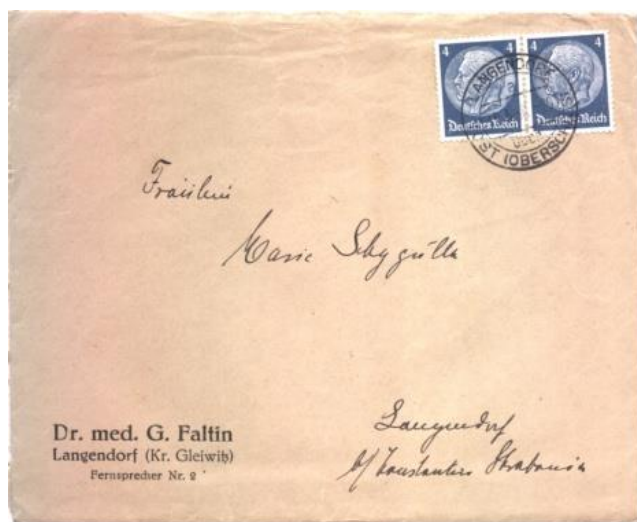
⁴⁸⁸ Ks. Stefan Łysik, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, Wielowieś 1992 r. s. 17.

⁴⁸⁹ Jacek Schmidt, *Ludzie i dzieła. Artysty – plastycy związani z Gliwicami*, Część I, Gliwice 1999, s. 190-192.

16.6. Georg Faltin – wielowiejski lekarz

Georg Faltin udzielał pomocy lekarskiej zarówno z dziedziny medycyny ogólnej, jak również i z ginekologicznej przed i w czasie II wojny światowej. Organizował m.in. specjalne kursy, porady dla kobiet i matek, tzw. „Kinder Beratung”. Krótco przed zakończeniem II wojny światowej wyjechał z Wielowsi, a budynek, w którym mieszkał, został przejęty w 1946 roku przez Skarb Państwa⁴⁹⁰.

Z relacji starszych mieszkańców wiadomo, że doktor Faltin uratował pewnego razu życie pewnej kobiecie z Wielowsi, która w czasach III Rzeszy wypowiedziała się negatywnie na temat polityki Hitlera. Po paru dniach przyjechała ciężarówka SS, aby zabrać ją do obozu. Na szczęście doktor Faltin wstawił się za nią. Ówczesni policjanci posłuchali go, ponieważ był bardzo cenionym człowiekiem. Zdarzenie to miało miejsce dwa razy⁴⁹¹. U doktora Faltina pracowała przez wiele lat od szesnastego roku życia p. Elżbieta Mocny, pochodząca z Rokitnicy⁴⁹².

Koperta, w której znajduje się recepta przepisana przez przedwojennego lekarza dr Faltina, 18.03.1936 r.

⁴⁹⁰ Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 7.

⁴⁹¹ Na podstawie relacji p. Anieli Szyguła.

⁴⁹² Na podstawie relacji p. Helgi Wons.

Dr. med. G. Faltin

praktischer Arzt
und Geburtshelfer

Langendorf

(Kreis Gleiwitz)

Fernsprecher Nr. 2

Langendorf, den 18. III 1936
(Kreis Gleiwitz)

Hr. Marie Schygulla

Langendorf

Für ärztliche Bemühungen

Heutebess. bezahlt am 18. I d. 18. III 36

liquidiere ich

RM 5-

Dr. med. G. Faltin

Obigen Betrag empfangen zu haben, bescheinige ich hierdurch

Langendorf, den 4. VII 1936

M. Faltin

Recepta wydana przez przedwojennego lekarza, dr Faltina dla
Marii Schygulla, 18.03.1936 r.

16.7. Alojzy Mynarek – rzeźbiarz ludowy z Wielowsi

Alojzy Mynarek⁴⁹³

Alojzy Mynarek urodził się 27 lipca 1891 roku w Zabrze w rodzinie górniczej. Już jako mały chłopiec lubił majsterkowanie w drewnie. Podczas nauki w szkole szczególnie upodobał sobie prace przy warsztacie stolarskim. Toteż po ukończonej szkole podstawowej wstąpił do 4-letniej szkoły stolarskiej w Oświęcimiu, którą ukończył w 1909 roku. Następnie przez 15 lat pracował w Oświęcimiu w tejże szkole jako mistrz stolarski z niewielką przerwą, kiedy został powołany do odbycia 3-letniej służby wojskowej. Po jej ukończeniu, opuścił oświęcimską szkołę i osiedlił się na stałe w Wielowsi. Tam też się ożenił i założył rodzinę. W Wielowsi nadal pracował jako stolarz i to było jego podstawowe zajęcie. Oprócz stolarki z konieczności musiał również zetknąć się z pracami rolnymi,

⁴⁹³ Ilustracja pochodzi z: Hanna Egiert, *Alojzy Mynarek – rzeźbiarz ludowy z Wielowsi*, Pow. Gliwicki, „Zeszyty Gliwickie”, t. 5, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1967, s. 169.

ponieważ żona wniosła w posagu oprócz domu niewielką działkę ziemi, którą trzeba było uprawiać⁴⁹⁴.

Spokojniejszy tryb życia na wsi, pewna stabilizacja życiowa i społeczna, a może i częściowo większy kontakt z przyrodą sprawiły, że Mynarek około roku 1935 zaczął rzeźbić i to początkowo tylko zabawki dla własnych dzieci. Trochę się wstydził tej mało poważnej w opinii sąsiadów dłubaniny i nawet celowo starał się ją lekceważyć. Dlatego też z tych jego pierwszych prac nic się nie zachowało (były to drewniane koniki, lalki, pajace). Był samoukiem, posiadał wyłącznie techniczną umiejętność posługiwania się drewnem jako surowcem, umiał sporządzać podstawowe obliczenia i rysunki stolarskie oraz znał mechaniczną obróbkę drewna⁴⁹⁵.

Obce były mu całkowicie takie dziedziny jak anatomia człowieka, perspektywa i nienaganność proporcji, wystudiowany światłocien czy też swoboda w operowaniu kolorem⁴⁹⁶.

Mynarek mimo swojego zawodu był typowo wiejskim samoukiem w zakresie rzemiosła rzeźbiarskiego; wzory do swych prac czerpał przeważnie „z własnej głowy”, a bardzo rzadko kopiował odlewy gipsowe fabryczne lub też reprodukcje⁴⁹⁷.

Po śmierci żony zaczął rzeźbić znacznie więcej; wtedy też skryształizowały się jego upodobania i ostatecznie wyrobił sobie własny styl oraz określił charakter i rodzaj swych wytworów. Były to w przeważającej mierze tzw. „nagrobki”, czyli krzyże cmentarne z postacią Chrystusa Ukrzyżowanego, wykonane w drewnie, (choć zrobił także i kilka odlewów gipsowych) figury aniołów, figury św. Jana Nepomucena do kapliczek przydrożnych, drobne rzeźby do ozdoby mieszkań, tzw. „pasyjki” oraz rzeźby i ozdoby wykonywane doraźnie na zamówienie kościelne. Lata II wojny światowej całkowicie oderwały go od normalnego toku prac; został powołany do wojska, potem dostał się do niewoli angielskiej, skąd powrócił do domu w 1946 roku. Początkowo nie mógł zająć się znowu rzeźbiarstwem; trudne lata powojenne, niedostatek i braki materialne w domu zmuszały do całkowitego oddania się pracy wyłącznie zarobkowej, stolarstwu. Dopiero po kilku latach

⁴⁹⁴ Hanna Egiert, *Alojzy Mynarek – rzeźbiarz ludowy z Wielowsi*, Pow. Gliwicki, „Zeszyty Gliwickie” t. 5, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1967, s. 165.

⁴⁹⁵ Ibidem, s. 165-166.

⁴⁹⁶ Ibidem, s. 166.

⁴⁹⁷ Ibidem.

ponownie zajął się rzeźbiarstwem. Rozszerzył jednak nieco asortyment swych prac o nowy rodzaj, mianowicie zaczął wytwarzać tzw. „krasnale ogródkowe”, które bardzo chętnie sprzedawał. Wykonywał także „pajace”, duże zabawki dzieciinne (głównie dla swych wnuków), będące nieco zmodyfikowanymi tworamipochodnymi „krasnali ogródkowych”. Rzeźby o treści religijnej wykonywał w dalszym ciągu, gdyż najbardziej je lubił, jednakże zaczął już przyjmować za nie zapłatę, zwłaszcza za „nagrobki”⁴⁹⁸.

Pomimo otrzymywania zapłaty za swe rzeźby, Mynarek czuł się niedoceniany przez sąsiadów, ponieważ, jak mówił, „ludzie na wsi nie umieją artysty cenić”. Tak więc doskonała opinia, którą się cieszył jako stolarz, nie wystarczała mu, szukał uznania ludzkiego jako rzeźbiarz⁴⁹⁹.

Pod koniec życia wykonał swe największe dzieło: dwuczęściową płaskorzeźbę, którą zatytułował: „Nigdy więcej wojny”. Płaskorzeźba ta miała być tryptykiem. Niestety, zdążył ukończyć tylko 2 części. Śmierć przerwała na zawsze dalsze jego prace. Alojzy Mynarek zmarł 9 marca 1966 roku⁵⁰⁰.

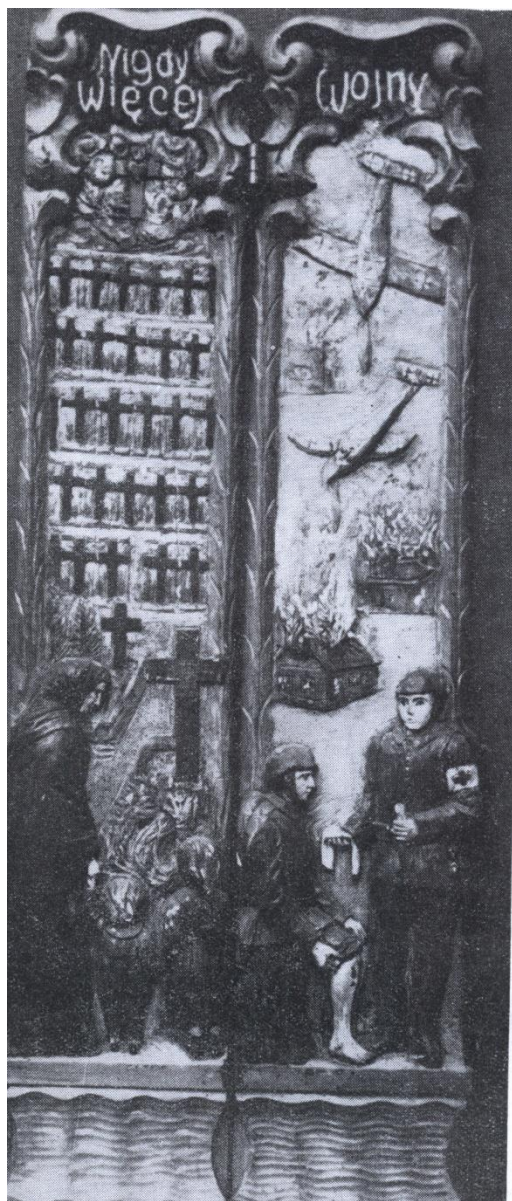
Część rzeźb Alojzego Mynarka znajduje się w Działach Etnograficznych Muzeów Gliwickiego i Bytomskiego⁵⁰¹.

⁴⁹⁸ Ibidem.

⁴⁹⁹ Ibidem, s. 166-167.

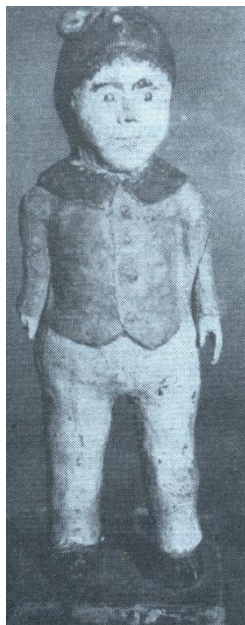
⁵⁰⁰ Ibidem, s. 167.

⁵⁰¹ Ibidem, s. 169.

Trypyk „Nigdy więcej wojny”, wykonany przez Alojzego Mynarka⁵⁰²

⁵⁰² Ilustracja pochodzi z: Hanna Egiert, *Alojzy Mynarek – rzeźbiarz ludowy z Wielowsi, Pow. Gliwicki*, „Zeszyty Gliwickie”, t. 5, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1967, s. 169.

Zabawka dziecięca „pajac”, wykonana przez Alojzego Mynarkę⁵⁰³

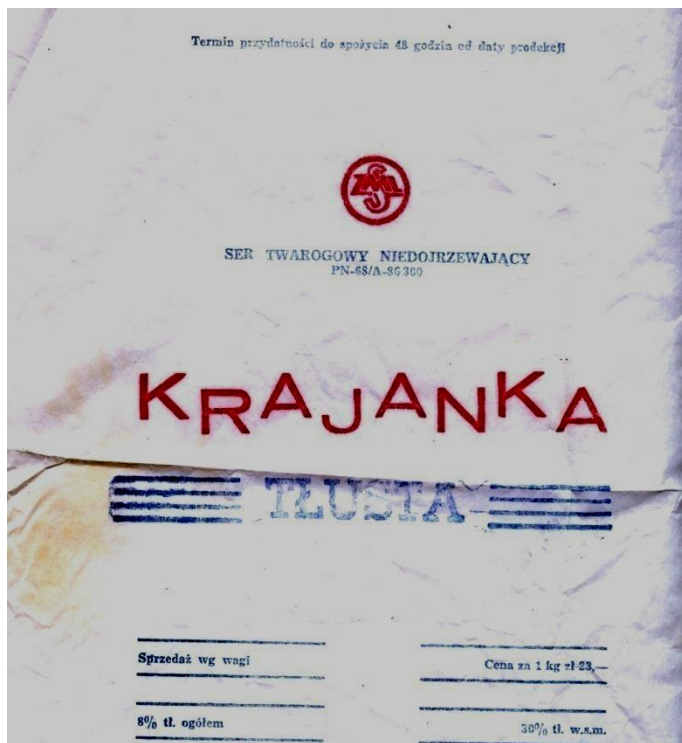

Nagrobek p. Alojzego Mynarka na wielowiejskim cmentarzu⁵⁰⁴

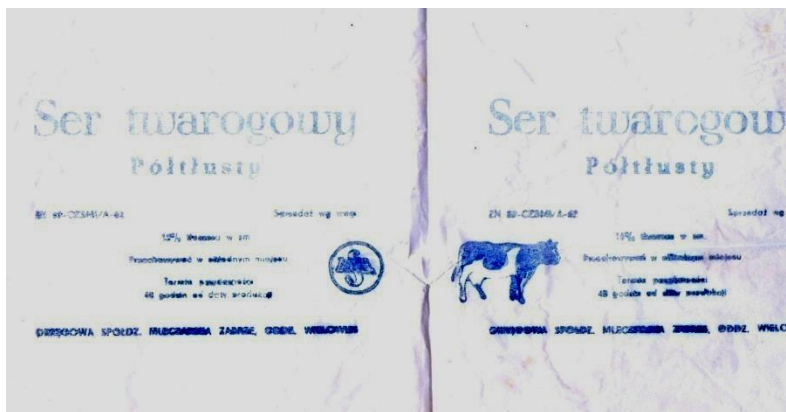
⁵⁰³ Ilustracja pochodzi z: Hanna Egiert, *Alojzy Mynarek – rzeźbiarz ludowy z Wielowsi, Pow. Gliwicki*, „Zeszyty Gliwickie”, t. 5, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1967, s. 167.

⁵⁰⁴ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

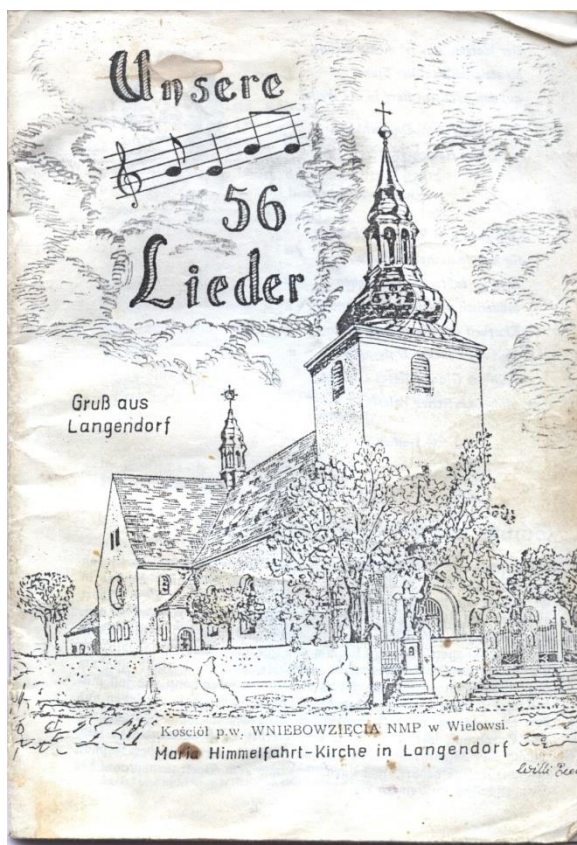
17. Książki i foldery związane z Wielowsią

Papier, który służył do pakowania sera „Krajanka” w wielowiejskiej mleczarni, lata 70

Papier, który służył do pakowania „Sera twarogowego półtłustego” w wielowiejskiej mleczarni, lata 70

Książeczka pt. ”Unsere 56 Lieder”, wydana w 1990 r.

W 1992 roku został wydany zeszyt nr 7 Inwentaryzacji Krajoznawczej Województwa Katowickiego – gmina Wielowieś, na podstawie inwentaryzacji krajoznawczej gminy Wielowieś, którą przeprowadził w 1984 roku Robert Respondowski.

INWENTARYZACJA KRAJOZNAWCZA
WOJEWÓDZTWA KATOWICKIEGO

zeszyt 7

**GMINA
WIELOWIEŚ**

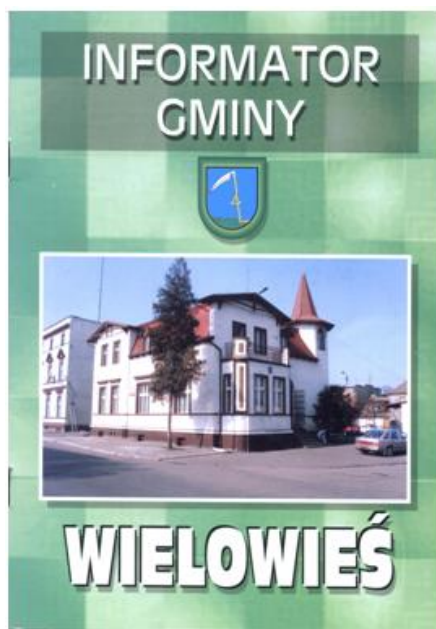
REGIONALNA
PRACOWNIA
KRAJOZNAWCZA

KATOWICE
1992

Okladka zeszytu „Inwentaryzacji Krajoznawczej”, 1992 r.

W 1998 roku, po blisko roku przemyśleń i starań Gminnego Ośrodka Kultury w Wielowsi oraz przychylności i pomocy finansowej władz samorządowych powstał „Informator Gminy Wielowieś”. Zespół redakcyjny tworzył: Stanisław Ścisiewicz (dyrektor GOK) oraz Joanna i Marek Maziarz (instruktorzy GOK). Zdjęcia do informatora wykonał Paweł Latoska.

„Informator Gminy Wielowieś”

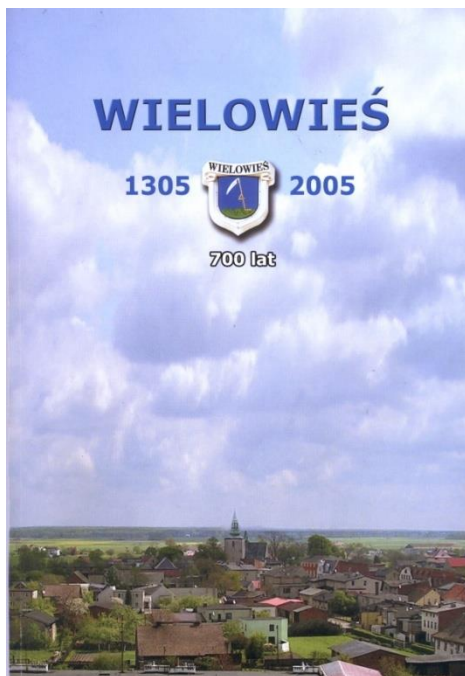
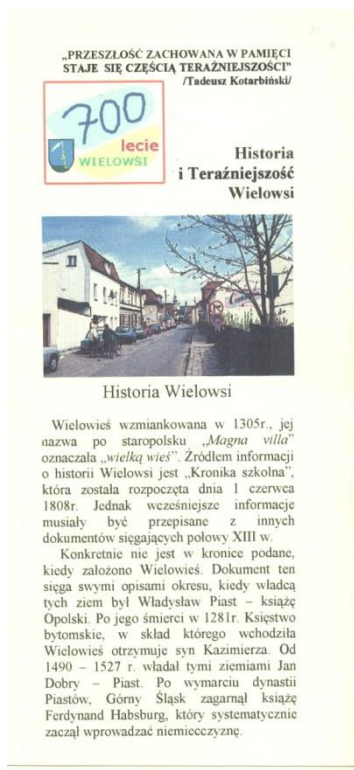
Ulotka informująca o kiermaszu w GOK-u, 2002 r.

W 2004 roku została wydana przez Urząd Gminy 16 stronicowa książeczka, w której została opisana gmina Wielowieś. Przedstawia ona najważniejsze zabytki, trasy rowerowe, itp.

Książeczka „Gmina Wielowieś zaprasza”

W 2005 roku z okazji 700-lecia Wielowski został wydany bogato ilustrowany i obfity w treść historyczną folder przedstawiający życie mieszkańców Wielowski w latach 1305-2005. Przygotowaniem i opracowaniem folderu zajęli się Małgorzata i Mariusz Ostrowscy wraz z zespołem.

Folder „Wielowieś 1305 – 2005”

Rozkładana ulotka z okazji 700-lecia Wielowsi, wydana przez wielowiejski GOK

Z tej samej okazji został również wydany przez Gminny Ośrodek Kultury mniejszy folder, którego autorami byli Stanisław Ściszewicz oraz Kornelia Galbierz.

W listopadzie 2005 roku z okazji 70 rocznicy konsekracji kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP w Wielowśi nauczyciel historii Grzegorz Kamiński napisał folder, którego wydawcą była parafia Wniebowzięcia NMP w Wielowśi.

Parafia Wniebowzięcia NMP w Wielowśi

Opracowanie:
nauczyciel historii Grzegorz Kamiński

Wielowieś 2005

Folder "Parafia Wniebowzięcia NMP w Wielowśi"

W tym samym roku nauczyciel Grzegorz Kamiński napisał ulotkę w postaci tzw. „cegielki” pt. „Żydowskie dziedzictwo w Wielowsi – cmentarz żydowski i budynek dawnej synagogi”.

Żydowskie dziedzictwo w Wielowsi

Cmentarz żydowski i budynek dawnej synagogi

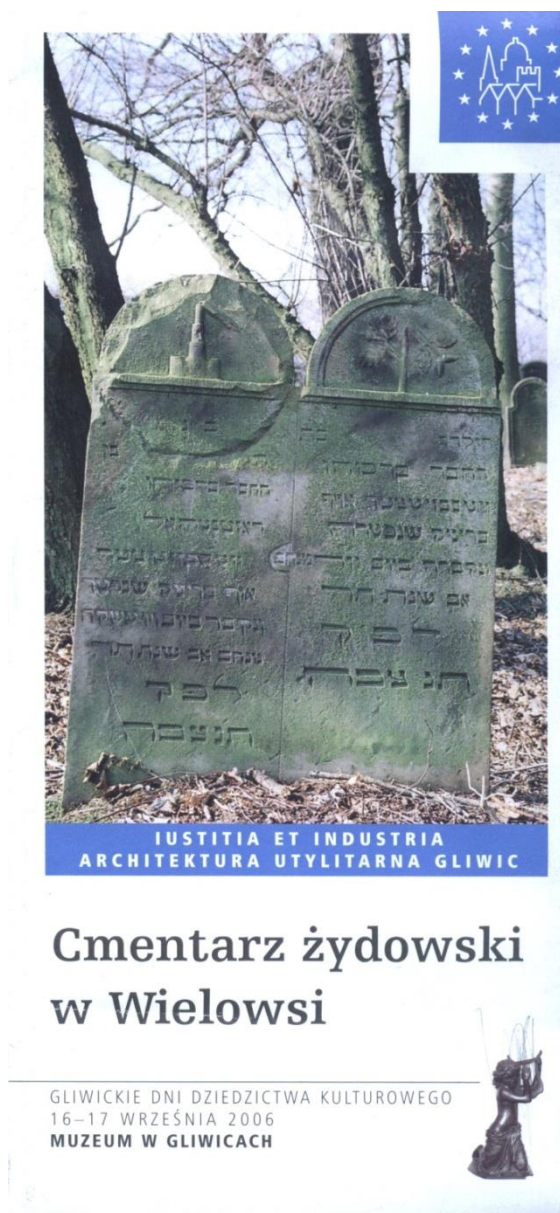
Cegielka na renowację
cmentarza żydowskiego w Wielowsi

Opracowanie i fotografie
Nauczyciel historii Grzegorz Kamiński

Wielowieś 2005

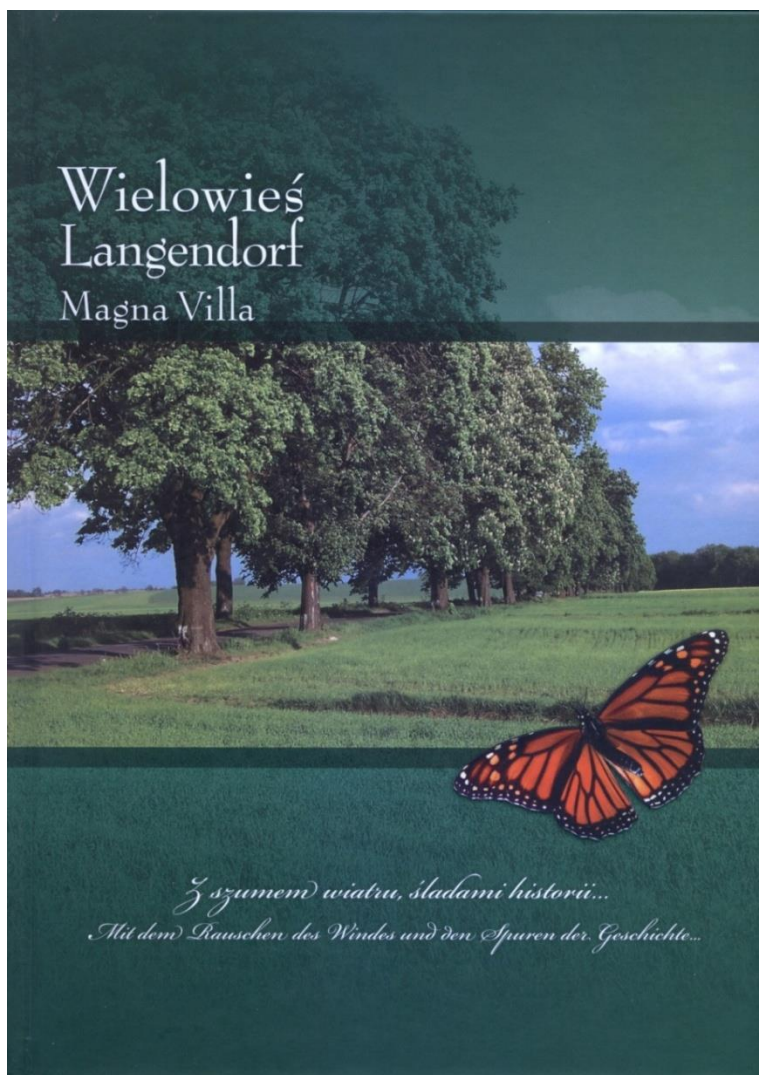
Ulotka (cegielka) pt. „Żydowskie dziedzictwo w Wielowsi

Od 16 do 17 września 2006 roku odbywały się Gliwickie Dni Dziedzictwa Kulturowego, w ramach których zwiedzano także żydowski cmentarz. Z tej okazji nauczyciel Grzegorz Kamiński napisał małą broszurkę pt. „Cmentarz żydowski w Wielowsi”, w której zamieścił historię zarówno synagogi jak i wielowiejskiego kirkutu.

Okladka rozkładanego folderu pt. „Cmentarz żydowski w Wielowsi”

W 2009 roku wydano ze środków Powiatowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz budżetu Gminy Wielowieś album pt. „Wielowieś, Langendorf, Magna Villa. Z szumem wiatru, śladami historii...”. Album powstał na zlecenie Urzędu Gminy Wielowieś. Zespół redakcyjny tworzyli: Gabriela Mucha, Bożena Surpeta, Tomasz Pietrek.

Album z twardą okładką pt. "Wielowieś, Langendorf, Magna Villa"

1 czerwca 2012 roku z okazji jubileuszu 50-lecia Szkoły Podstawowej w Wielowśi oraz zmiany patrona została wydana ulotka zawierająca krótki zarys historyczny szkoły.

*Szkoła Podstawowa
im. Kawalerów Orderu
Uśmiechu w Wielowśi*

Szkoła Podstawowa w Wielowśi
Szkolna 12A
44-187 Wielowśi
tel.: 0 32 233 60 14
fax: 0 32 233 60 14
e-mail: wielowies@op.pl

www.spwielowies.edupage.org

Ulotka z okazji 50-lecia Szkoły Podstawowej w Wielowśi

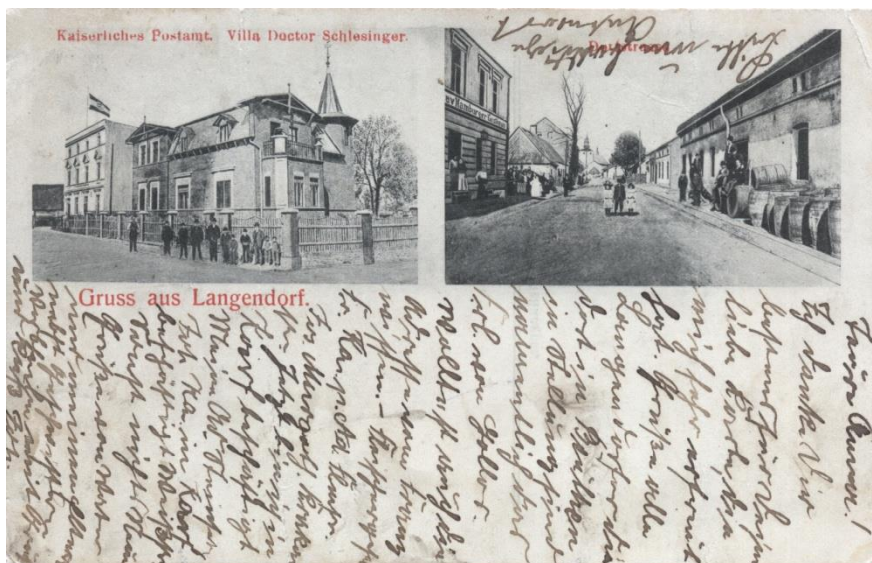
18. Wielowieś w pocztówce

Pocztówka, wydana w 1907 roku, przedstawiająca zamek, kościół szkołę, pocztę oraz synagogę

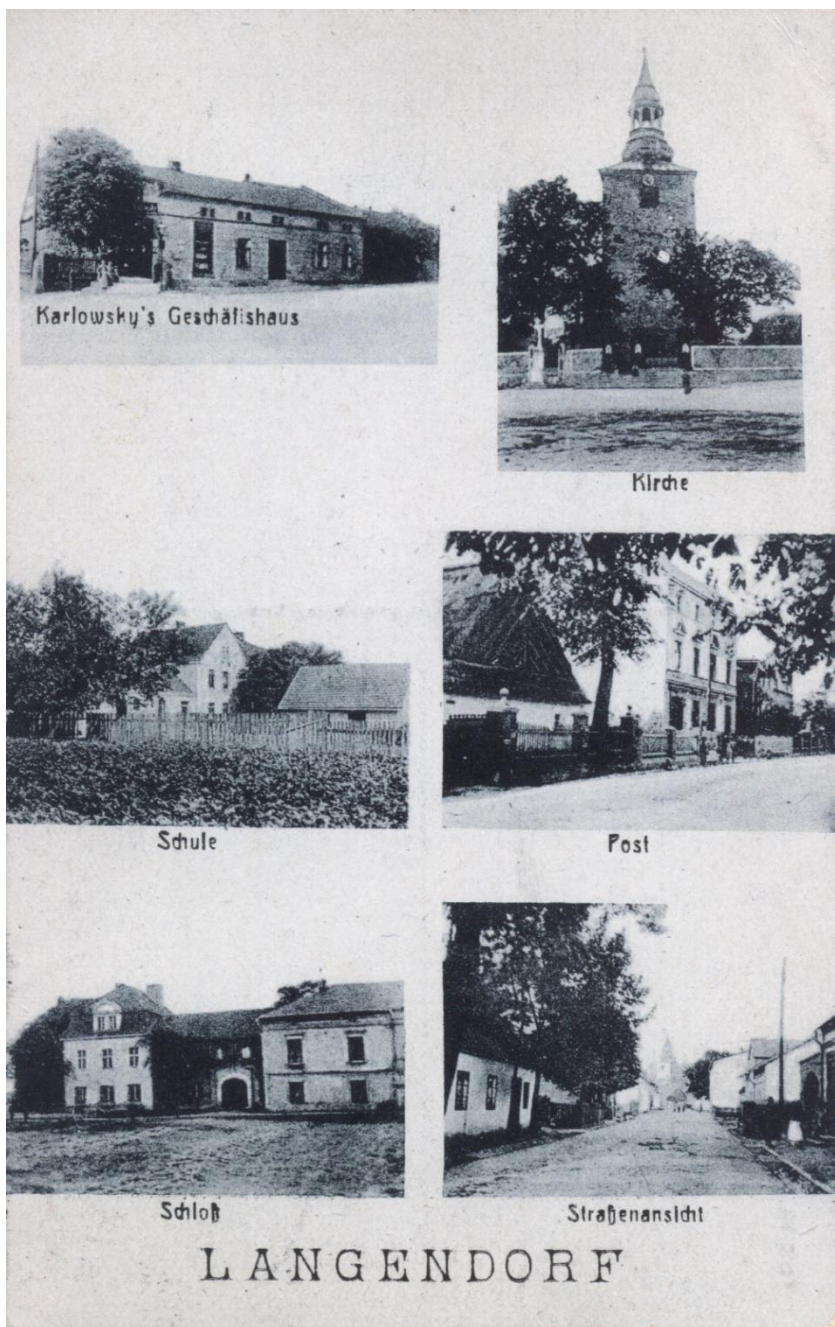
Pocztówka ukazująca ulicę Główną (ówczesną Dorfstraße). Na pierwszym planie znajduje się budynek poczty, 1910 r.

**Pocztówka przedstawiająca dzisiejszy Ośrodek Zdrowia oraz
ulicę Główną w kierunku kościoła, 1920 r.**

**Pocztówka z 1928 roku, przedstawiająca stary ołtarz przed
przebudową. Pocztówka została wydana w przez Karla Weissa
w Opolu**

Pocztówka, ukazująca wielowiejskie obiekty: sklep pana Karlowskiego, kościół, szkołę, pocztę, zamek oraz ul. Główną.

Pocztówka została wydana przez Franza Riegnera we Wrocławiu, 1921 r.

Pocztówka przedstawiająca kościół, ul, Główną oraz szkołę,
lata 20.

**Pocztówka ukazująca wielowiejski kościół z przed przebudowy,
ok. 1932 r.**

Pocztówka, ukazująca ul. Główną. Zdjęcie wykonane z dachu Willi (obecnie Ośrodek Zdrowia), lata 30

Pocztówka przedstawiająca dom p. Augusta Rasim oraz budynki wybudowane przez niego, 1935 r.

Pocztówka ukazująca kościół, restaurację Eisnera, ulicę Główną oraz wylot ul. Główniej, lata 30.

Pocztówka ukazująca kościół, zamek, ul. Główną oraz klasztor, lata 30

**Pocztówka przedstawiająca motywy wielowiejskiego kościoła,
lata 90**

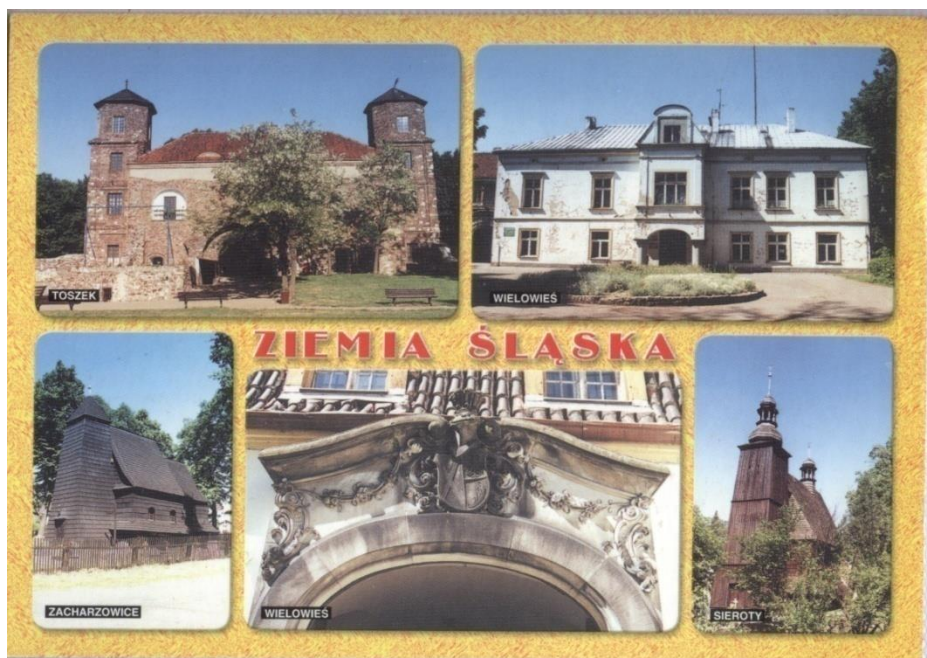
Pocztówka z ilustracjami kościoła wielowiejskiego, lata 90

**Pamiątkowa pocztówka przedstawiająca zdjęcia z okazji
Nawiedzenia Jasnogórskiej Pani, 29.07.1996 r.**

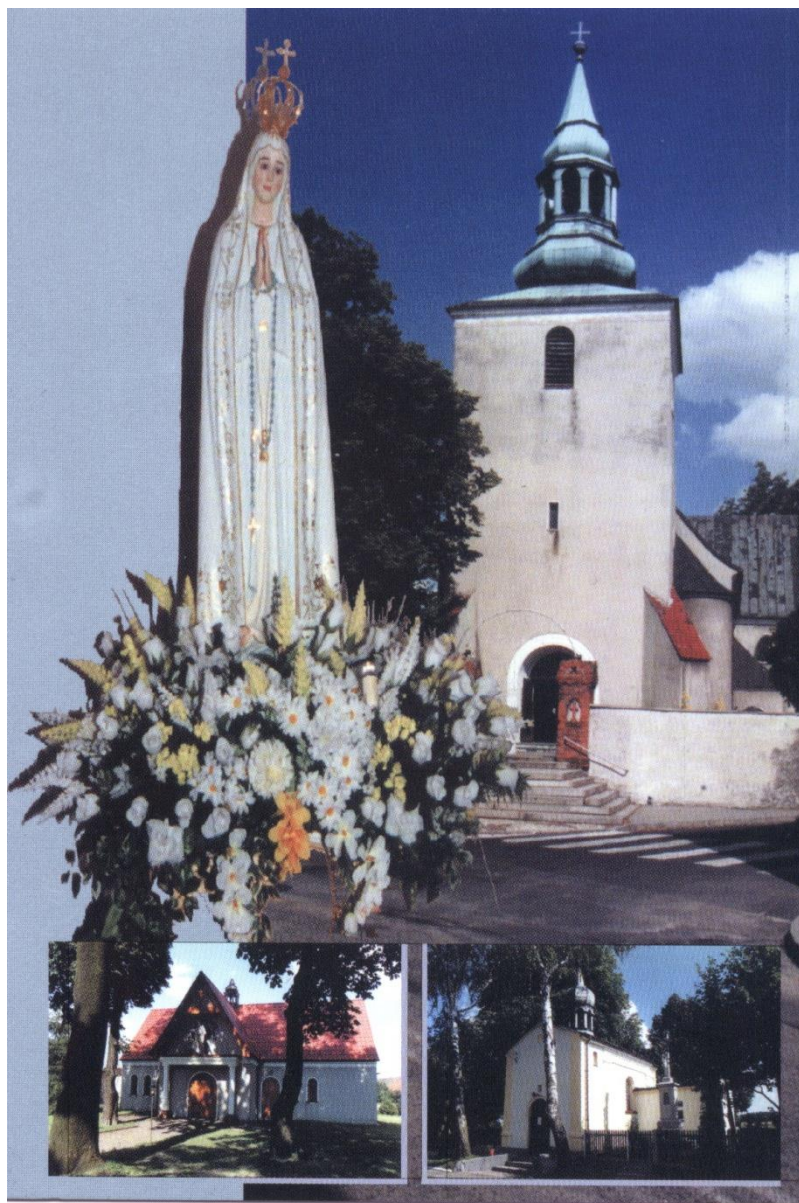
**Pocztówka, na której znajduje się wielowiejski motyw – pałac
oraz herb, 2003 r.**

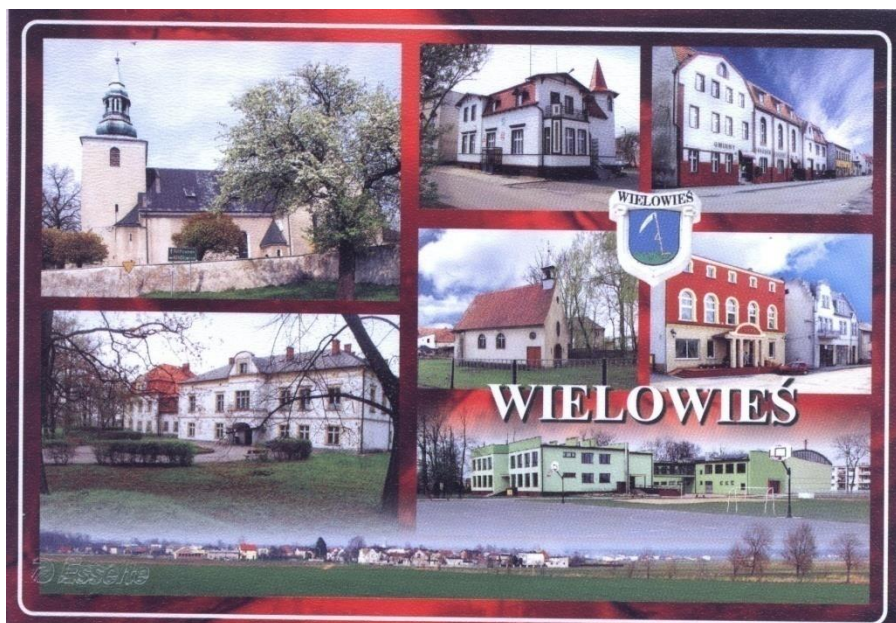
Pocztówka ziemi śląskiej, przedstawiająca oprócz zamku w Toszku, pałacu w Wielowsi, kościółka w Zacharzowicach, bramy pałacowej we Wielowsi – również kościół w Sierotach, 1999 r.

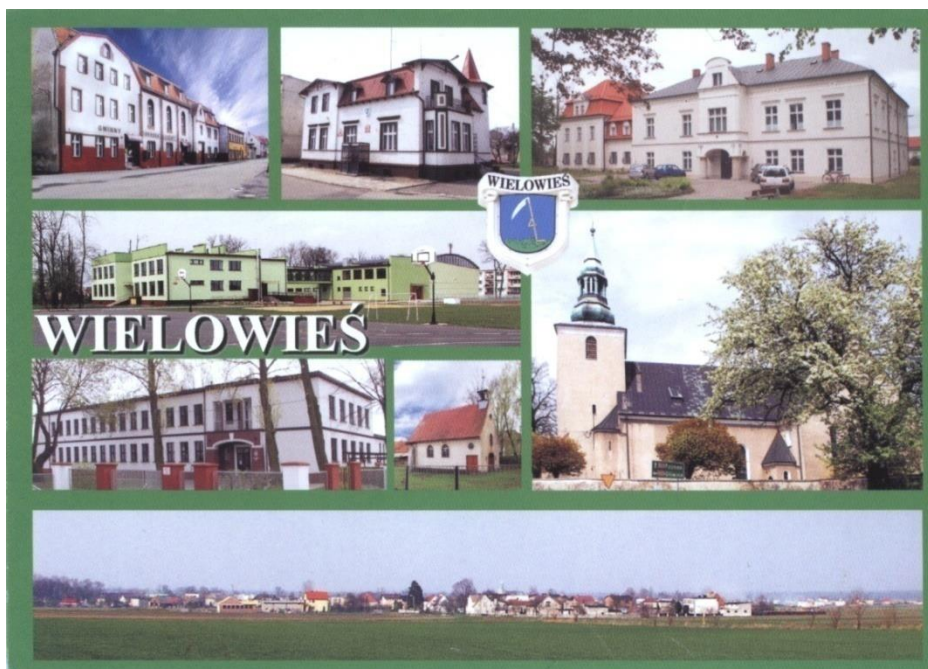
Pocztówka wydana przez Agencję Fotograficzną Signum, 2004r.

Pocztówka wydana przez Agencję Fotograficzną Signum, 2004r.

Pocztówka wydana w 2005 roku z okazji 700-lecia Wielowsi,
2005 r.

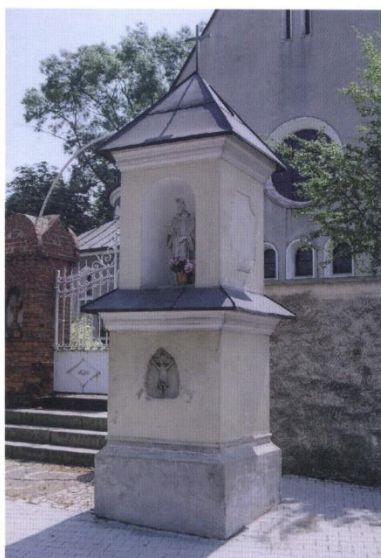
Pocztówka wydana przez wydawnictwo „ED-FEL” w 2005 roku

**Pocztówka wydana przez p. Grzegorza Kamińskiego, kandydata
na wójta Gminy Wielowieś, 2006 r.**

**Pocztówka wydana przez p. Wernera Kocka, kandydata do
Rady Gminy Wielowieś, 2006 r.**

Pocztówka wydana przez firmę „JOLANTA” J. Rekus, 2006 r.

JÜDISCHER FRIEDHOF IN WIELOWIEŚ

JEWISH CEMETERY IN WIELOWIEŚ

CMENTARZ ŻYDOWSKI W WIELOWSI

Pocztówka wydana przez firmę „JOLANTA” J. Rekus, 2006 r.

*Cmentarz żydowski w Wielosiu
Jüdischer Friedhof in Wielosie
Jewish cemetery in Wielosie*

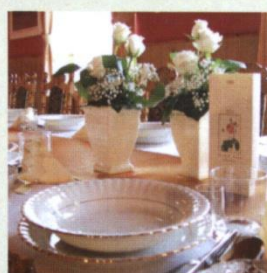

Pocztówka wydana przez firmę „JOLANTA” J. Rekus, 2006 r.

Pocztówka wydana przez Agencję Fotograficzną Signum, 2004r.

RESTAURACJA OAZA

GABRIELA JENDRYSIK • 44-187 WIELOWIEŚ • UL. GŁÓWNA 61
TEL.: 032/ 233 60 77 • TEL.KOM.: 606 424 019

Pocztówko-reklamówka Restauracji „Oaza”, 2006 r.

*Kapliczki i krzyże
przydrożne
Gminy Wielowieś
Hauskapellen und
Wegkreuze der
Gemeinde Wielowieś
Wayside shrines
and crosses of
Wielowieś district*

Pocztówka wydana przez P. Grzegorza Kamińskiego, 2006 r.

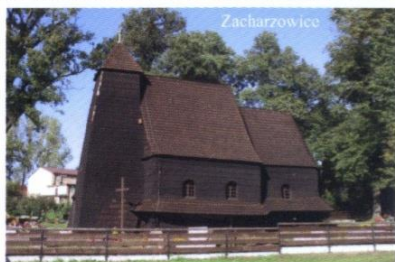
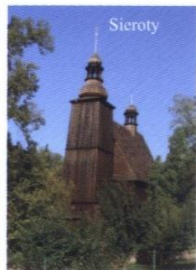
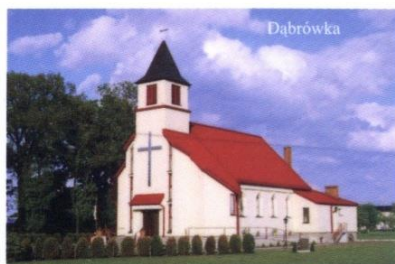

Foto Grzegorz Kamiński

Pozdrowienia z Gminy Wielowieś

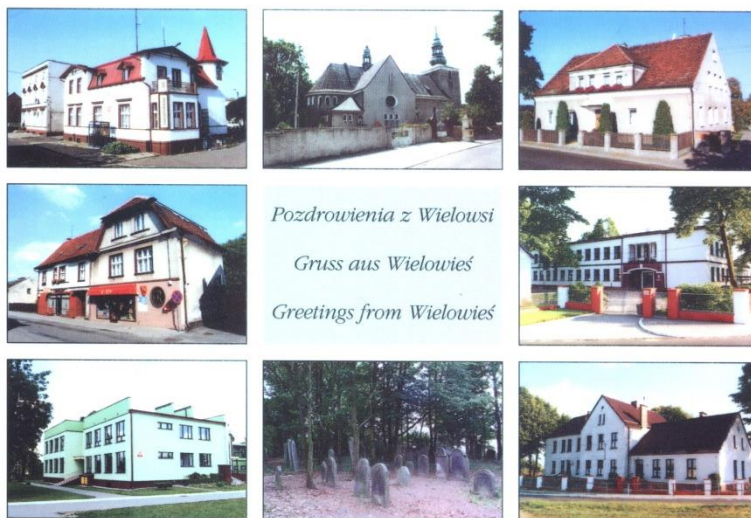
Pocztówka wydana przez Walburgę i Wernera Kocka, 2007 r.

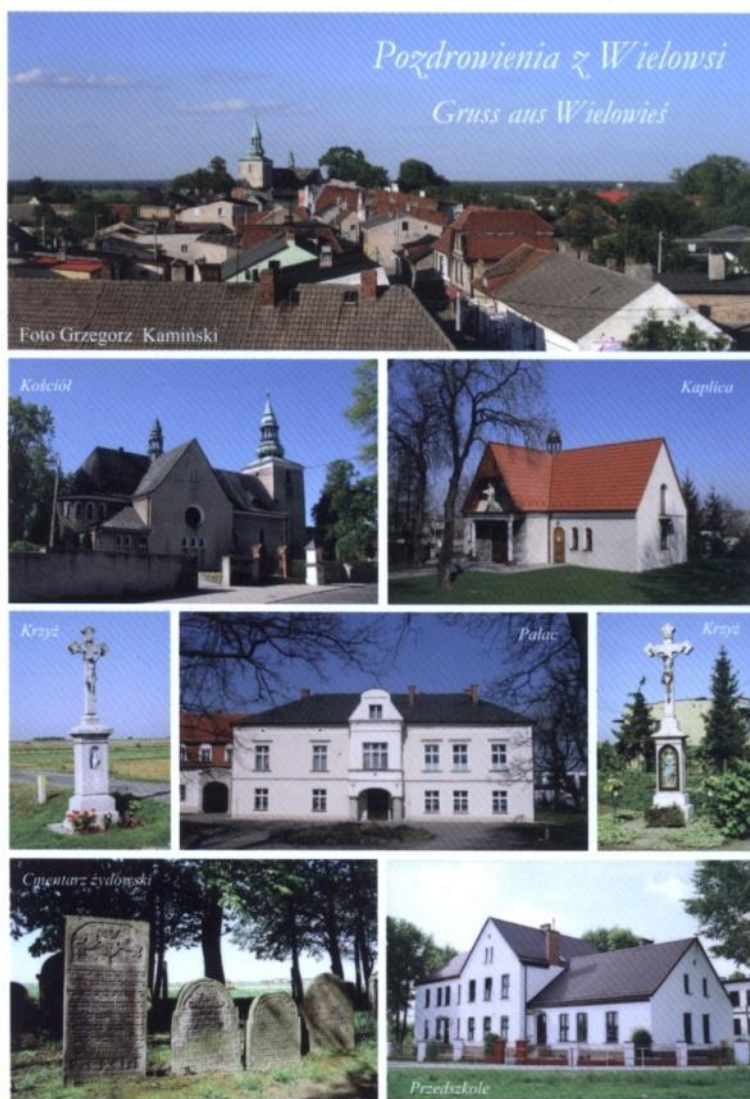
Foto Grzegorz Kamiński

Cmentarz żydowski w Wielowieści zimą

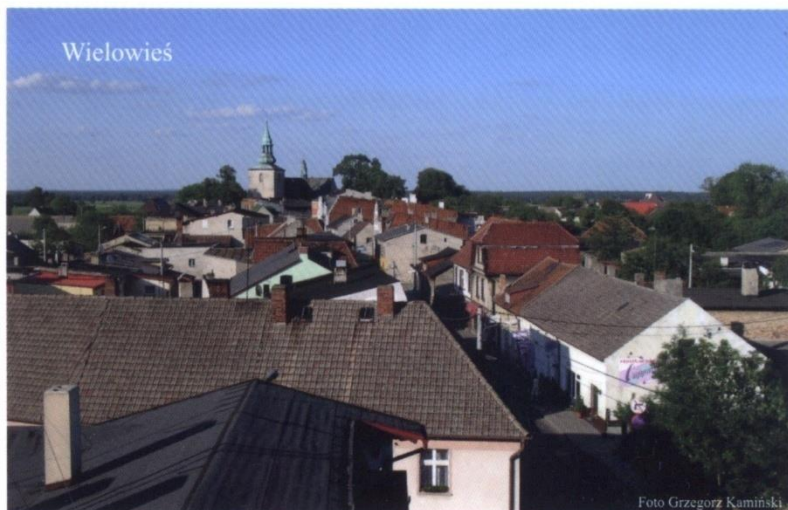
Pocztówka wydana przez Walburgę i Wernera Kocka, 2007 r.

**Pocztówka z wielowiejskimi motywami wydana przez
P.Grzegorza Kamińskiego, 2006 r.**

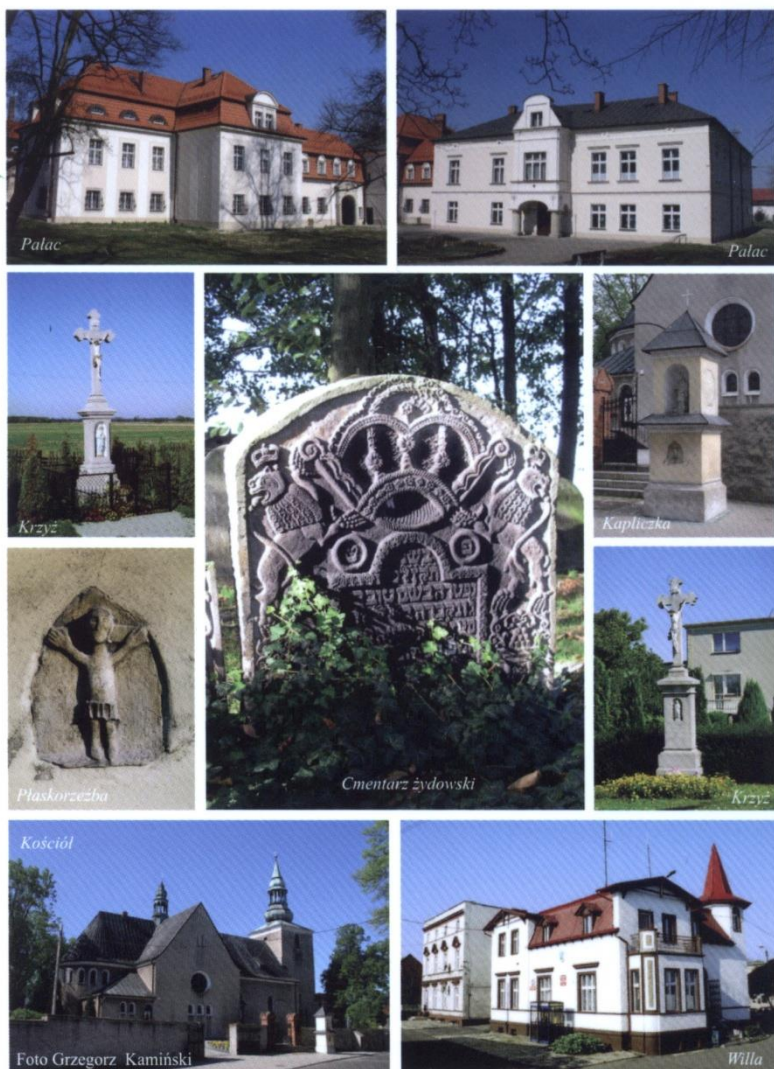
Pocztówka wydana przez Walburgę i Wernera Kocka, 2007 r.

*Wielowieś wczoraj i dziś * Langendorf gestern und heute*

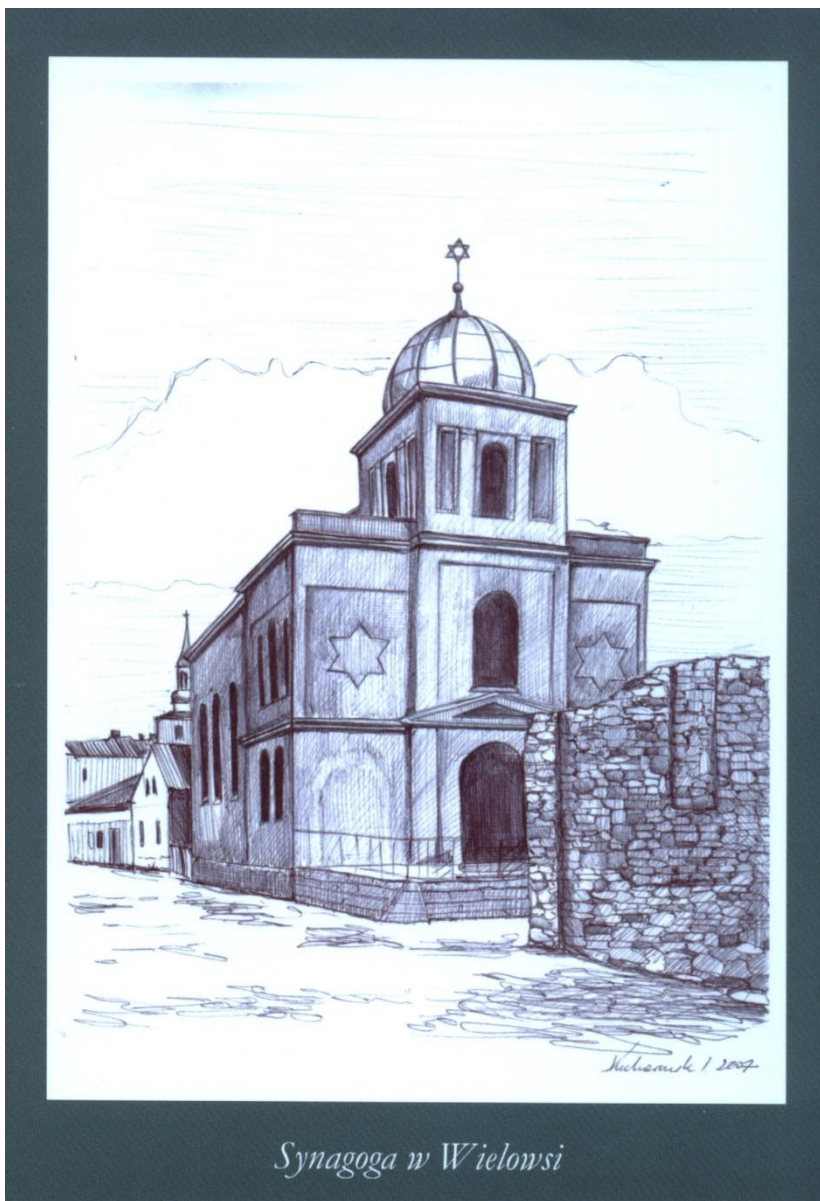

Pocztówka wydana przez Walburgę i Wenera Kocka, 2007 r.

*Pozdrowienia z Wielowśi * Gruss aus Wielowieś*

Pocztówka wydana przez Walburgę i Wenera Kocka, 2007 r.

Synagoga w Wielosiu

Pocztówka wydana przez PROLux, Jacek Klasa, 2008 r.

19. Straż pożarna

Straż pożarna w Wielowsi powstała w 1893 roku. Pierwszy budynek straży mieścił się na tzw. „trójkącie”, czyli u zbiegu obecnej ul. Głównej i Gminnej. Budynek straży pełnił nawet funkcję więzienia. Później siedzibę przeniesiono do zespołu pałacowo-parkowego⁵⁰⁵.

**Miejsce u zbiegu ul. Głównej i Gminnej, gdzie pierwotnie
mieściła się pierwsza lokalizacja wielowiejskiej straży pożarnej,
30.07.2013 r.⁵⁰⁶**

⁵⁰⁵ Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 10.

⁵⁰⁶ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Na podstawie poniższych przedwojennych artykułów możemy się dowiedzieć, jak wyglądało dawne życie pożarnicze w Wielowsi:

Generalversammlung der Freiw. Feuerwehr

Langendorf, 15. Juni 1928.

Die Hiesige Freiwillige Feuerwehr hielt im Eisnerschen Lokale eine Generalversammlung ab. Gewählt wurde zum 1. Vorsitzenden Gemeindevorsteher Bujara, zum Brandmeister und Schriftführer Klempnermeister Böhm, zum Kassierer Zimmermann Kroll, zum Zeugwart Landwirt Schypulla und zum Spritzenführer Schmiedemeister Zuber.

OSP Wielowieś przeprowadziła zebranie generalne, na którym wybrano nowe władze. Przewodniczącym został szef gminy Bujara, mistrzem ogniowym i sekretarzem mistrz blacharski Böhm, strażnikiem sprzętu gospodarz Schygulla, zaś dozorcą drużyny sikawki mistrz kowalski Zuber, 15.06.1928 r.⁵⁰⁷

Neugründung der Freiwilligen Feuerwehr

Langendorf, 19. März 1932.

Am 19 März kamen die Kameraden zur Neugründung zusammen. Aus der Vorstandswahl gingen hervor: 1. Vorsitzender Gemeindevorsteher Gawlik, Schriftführer-Gruschka, Kassenführer-Jeletzki, 1. Brandmeister-Kokott, 2. Brandmeister-Wagner, Zeugwart-Hadamik, Sanitäter-Norden, Spritzenführer-Johann Skowronek, Beisitzer-Solorz und Oberfeuerwehrmann - Anton Solka. Die Freiwillige Feuerwehr wird zugleich den Polizeidienst verrichten.

Utworzono w Wielowsi nową drużynę OSP i wybrano jej zarząd. Szefem OSP został Gawlik, sekretarzem Gruschka, skarbnikiem Jeletzki, ogniomistrzami Kokott i Wagner, strażnikiem sprzętu Hadamik, sanitariuszem Norden, dowódcą drużyny sikawki Skowronek, ławnikiem Solorz oraz dowódcą drużyny Solka. W akcie zatwierdzającym istnienie drużyny zaznaczono, że przyznaje się jej uprawnienia policyjne, 19.03.1932 r.⁵⁰⁸

⁵⁰⁷ Jacek Schmidt, *Historia Ochotniczej Straży Pożarnej okręgu toszeckogliwickiego 1860-1944* (Cześć II), Gliwice 2004, s.455.

⁵⁰⁸ Ibidem.

Übung am Schloßteich in Langendorf

Langendorf, 22. April 1932.

Die Freiwillige Feuerwehr hielt in der vergangenen Woche eine Übung am Schloßteich ab. Danach fand im Lokal Eisner eine Versammlung statt. Die Feier des St. Florianstages ist für den 8. Mai festgesetzt worden. Um 10 Uhr findet ein Gottesdienst statt. 15,30 Uhr haben die Kameraden Bereitschaft für eine Angriffssübung. Um 7 Uhr abends wird die Feier im Lokal Richtig weiter fortgeführt. In der Gemeinde sollen vier Feuer-meldestellen errichtet werden.

OSP Wielowieś przeprowadziła ćwiczenia na stawie zamkowym. Następnie odbyło się zebranie, na którym ustalono program święta strażackiego 8 maja. Także w tym dniu przewidziano przeprowadzenie ćwiczeń przeciwpożarowych. Planuje się instalowanie we wsi 4 punktów zgłaszania alarmu pożarowego, 22.04.1932 r.⁵⁰⁹

5. Stiftungsfest der Feuerwehr Langendorf

Langendorf, 14. August 1932.

Am Sonntag, den 14. August feiert die Freiwillige Feuerwehr Langendorf ihr 5. Stiftungsfest. Die Festordnung sieht vor: 9,30 Uhr Kirchgang, 11,30-12,30 Uhr Platzkonzert, 14,30 Uhr Empfang der auswärtigen Vereine, danach Umzug nach dem Festplatz im Park, wo nachmittags Festkonzert sowie allerlei Belustigungen stattfinden. Während des Konzerts findet am Schloß die große Angriffssübung der Feuerwehren aus Langendorf und den Nachbargemeinden statt. An dieser Übung beteiligen sich außer den Feuerwehren die Freiwillige Sanitätskolonne vom Roten Kreuz aus Zawadzki, sowie die gesamte Gasschutzabteilung der Technischen Nothilfe Gleiwitz, die durch Gaschutztruppe der Freiwilligen Sanitätskolonnen Gleiwitz I und Gleiwitz-Petersdorf verstärkt wird. Die Übung wird also in bedeutend größerem Rahmen als sonst bei Landfeuerwehren stattfinden. Auch die Bereitschaftsabteilung Langendorf der Technischen Nothilfe wird bei der Übung eingesetzt werden. Am Abend wird in zwei Sälen getanzt werden.

Die Musik wird von der Kapelle des Gleiwitzer Husarenvereins gestellt. Der Eintrittspreis für das Gartenkonzert und der Preis der Tanzschleife ist zeitgemäß niedrigst gehalten, um weiteren Kreisen den Besuch zu ermöglichen.

Bardzo uroczyscie OSP Wielowieś przygotowuje swoje 5-lecie istnienia. Dla mieszkańców oraz licznych zaproszonych gości przygotowano bogaty program. Przewidziano także

⁵⁰⁹ Ibidem, s. 456.

przeprowadzenie wielkich ćwiczeń z udziałem kilku innych OSP oraz kilku drużyn kolumn sanitarnych, przede wszystkim z Gliwic. Ważnym punktem programu będzie koncert na otwartym powietrzu oraz w zamku. Orkiestrę obiecało dostarczyć gliwickie Towarzystwo Huzarskie, 14.08.1932 r.⁵¹⁰

Generalversammlung der Freiwilligen Feuerwehr

Langendorf, Februar 1933.

Die Freiwillige Feuerwehr hielt ihre Generalversammlung ab. Aus der Wahl des Vorstandes gingen hervor: Gemeindevorsteher Gawlik als 1. Vorsitzender, Schriftführer- John, Kassierer- Kroll, Zeugwart- Hunscha, 1. Brandm. Kokott, 2. Brandmeister Samolik. Die Wehr wurde zu 13 Bränden gerufen, 3 x im Ort und 10 x auswärts. Abgehalten wurden 23 Übungen. Von der Feuersozietät erhielt die Wehr an Prämien 200 Meter Schlauch mit Zubehör und 2 Prämien von 95 RM.

Wybrano nowy zarząd: Szefem pozostał Gawlik, sekretarzem John, ogniomistrzami Kokott i Samolik. Gaszono 3 miejscowe oraz 10 pozamiejscowych pożarów, luty 1933r.⁵¹¹

**Druha lokalizacja Straży Pożarnej, która mieściła się w dawnej
stajni, należąca do zespołu pałacowego, 2013 r.⁵¹²**

⁵¹⁰ Ibidem, s. 457.

⁵¹¹ Ibidem, s. 456.

Straż pożarna w Wielowsi od 1985 roku mieści się w nowym budynku przy ul. Parkowej 10, który został wybudowany dzięki staraniom wójta, Ryszarda Ostardego. Komendantami OSP po 1945 roku byli: Ignac Marcol, Paweł Sitko, Franciszek Kocek, Franciszek Goryczko, Jerzy Ziętek, Joachim Szmelter, Andrzej Konieczny, ponownie Jerzy Ziętek. Obecnie prezesem OSP Wielowieś jest Waldemar Lipok⁵¹³.

OSP Wielowieś zawsze co roku wydaje swój kalendarz strażacki, który następnie sprzedawany jest mieszkańcom Wielowsi.

Budynek Straży Pożarnej, 16.07.2013 r.⁵¹⁴

⁵¹² Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

⁵¹³ Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005, s. 10.

⁵¹⁴ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

20. Wielowieś w fotografii mieszkańców

Rodzina Mainka, 1905 r. ⁵¹⁵

**Emmanuel
Skowronek,
pierwszy
powojenny soltys
Wielowśi, 1915 r.** ⁵¹⁶

⁵¹⁵ Fotografia pochodzi ze zbiorów p. Heidel Schygulla.

⁵¹⁶ Zdjęcie pochodzi z zbiorów p. Jadwigi Mączka.

**Stary wapiennik,
który znajdował się
przy ul. Gliwickiej,
lata 30⁵¹⁷**

Ślub Jana Kocura i Gertrudy z d. Sopot, 1930 r.⁵¹⁸

⁵¹⁷ Fotografia pochodzi ze zbiorów Urzędu Gminy Wielowieś.

⁵¹⁸ Zdjęcie pochodzi z zbiorów p. Jadwigi Mączka.

Wesele Róży z d. Skowronek i Aloisa Kosmol, 1935 r.⁵¹⁹

**Wesele Franciszki z d. Skowronek i Wincentego Golawski,
1938r.⁵²⁰**

⁵¹⁹ Fotografia pochodzi z zbiorów p. Jadwigi Mączka.

⁵²⁰ Fotografia pochodzi z zbiorów p. Jadwigi Mączka.

Aniela Szyguła (Skowronek) podczas prac polowych, lata 30⁵²¹

Żniwa w Wielowsi, lata 30⁵²²

⁵²¹ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

⁵²² Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Sz wajnoch.

Wóz należący do p. Franza Gawlika. Na uwagę zasługuje tabliczka umieszczona na wozie z napisem „Franz Gawlik Langendorf Kreis Gleiwitz”, lata 30⁵²³

Wykopki na polu u p. Franza Gawlika, 1940 r.⁵²⁴

⁵²³ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Gawlik.

⁵²⁴ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Gawlik.

Ślub Hildegardy Skowronek i Piotra Paul, 1948 r.⁵²⁵

⁵²⁵ Fotografia pochodzi ze zbioru p. Doroty Adamek.

Antoni i Joanna Badura, 1954 r.⁵²⁶

⁵²⁶ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

**Złote wesele Antoniego i Joanny Badura na „Siedlongu”,
1956r.⁵²⁷**

**I Komunia Święta Józefa Adamka. Na zdjęciu rodzina Adamek
i Skowronek, maj 1955 r.⁵²⁸**

⁵²⁷ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

⁵²⁸ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

**Priska i Alois Badura wraz ze swoimi dziećmi: Alojzym
i Alfonsem, 1955 r.⁵²⁹**

⁵²⁹ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

Antoni Badura, 1956 r.⁵³⁰

Pogrzeb p. Antoniego Kaminiorz. W tle widoczny pomnik ofiar I wojny światowej, 19.06.1957 r.⁵³¹

⁵³⁰ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

⁵³¹ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kaminiorz.

**Danuta Lipa,
Elżbieta Szygula,
Regina Szygula.
W tle widoczne
zabudowania ul.
Główniej,
1960r.⁵³²**

Złote wesele Marii i Szymona Szygula, 1960 r.⁵³³

⁵³² Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

⁵³³ Fotografia pochodzi ze zbiorów p. Jadwigi Mączka.

**Richard Janysek i Krystyna Kociok przy starej pompie na
Hermańcu, 1960 r.⁵³⁴**

⁵³⁴ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kaminiorz

**Elżbieta Szygula i Regina Szygula, stojące na ul Szkolnej,
1961r.⁵³⁵**

**Marta Kulig, Krystyna Kociok i Róża Kociok podczas prac
polowych, 1963 r.⁵³⁶**

⁵³⁵ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Krystyna Kociok i Marta Kulig, 1963 r.⁵³⁷

**Krystyna Kociok i Paweł Kaminiorz w dniu ich ślubu,
18.11.1963 r.⁵³⁸**

⁵³⁶ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kaminiorz.

⁵³⁷ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kaminiorz.

⁵³⁸ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kaminiorz.

Regina Szygula, Krystyna Maleczko, Dorota Rossman, Cecylia Maleczko, Elżbieta Szygula 1965r.⁵³⁹

Ślub Teresy Paul i Marcina Sopot, 1965 r.⁵⁴⁰

⁵³⁹ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

⁵⁴⁰ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Walter Kociok i Krystyna Kociok wraz ze swoimi krowami na polu, 1967 r.⁵⁴¹

⁵⁴¹ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kaminiorz.

Alois Badura w czasie pracy przy kopcach, 1970 r.⁵⁴²

⁵⁴² Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

**Czas żniw w gospodarstwie rodziny Badura na „Siedlongu”,
1972 r.⁵⁴³**

**Świętowanie z okazji nowo wybudowanej stodoły na Siedlongu
w rodzinie Badura, 1973 r.⁵⁴⁴**

⁵⁴³ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

⁵⁴⁴ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura

Alois Badura podczas prac w polu, 1973 r.⁵⁴⁵

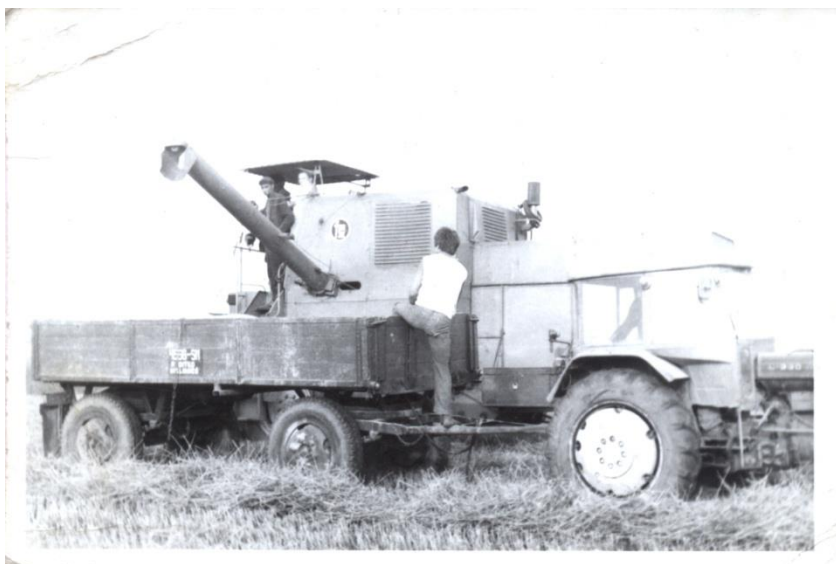
Rodzina Badura podczas prac, 1976r.⁵⁴⁶

⁵⁴⁵ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

⁵⁴⁶ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

Żniwa na „Siedlongu” w rodzinie Badura, 1977 r.⁵⁴⁷

Praca w polu, lata 70⁵⁴⁸

⁵⁴⁷ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Badura.

⁵⁴⁸ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kwiecień.

Praca w ogrodzie, lata 70⁵⁴⁹

**Pogrzeb p. Florentyny Kociok. Kondukt żałobny idący ulicą
Gminną, 08.05.1982 r.⁵⁵⁰**

⁵⁴⁹ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kwiecień.

Widok w kierunku dawnego stawu, znajdującego się na rogu ul. Kościelnej i ul. Stawowej (tzw. „staro wieś”). Widać w nim jeszcze odbicia zachodzącego słońca, 1994 r.⁵⁵¹

Widok na prawie już zasypany staw, znajdujący się na rogu ul. Kościelnej i ul. Stawowej, 18.10.2002 r.⁵⁵²

⁵⁵⁰ Fotografia pochodzi ze zbiorów rodziny Kaminiorz

⁵⁵¹ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

⁵⁵² Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

**Aniela Szygula (babcia autora) stojąca przed swoim domem przy
ul. Kościelnej, 09.10.1990 r.⁵⁵³**

⁵⁵³ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Ulica Młyńska w zimowej scenerii, marzec 2005 r.⁵⁵⁴

⁵⁵⁴ Fotografia pochodzi ze zbiorów autora.

Bibliografia

1. Roland Banduch, Piotr Greiner, *Źródła kartograficzne do dziejów miast i wsi ziemi gliwickiej z lat 1810 – 1907*, w: Rocznik muzeum w Gliwicach, t. III, Muzeum w Gliwicach 1987, s. 116.
2. Elżbieta Borkowska, *Przejmowanie Powiatu Gliwickiego w 1945 roku przez polską administrację. Zarys problematyki*, w: Zeszyty Gliwickie, t. 34, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Gliwickiej, Gliwice 2009, s. 146.
3. Zbigniew Bożek, *Tradycje rewolucyjne w Gliwicach i okolicy*, w: Zeszyty Gliwickie, t. II, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1964, s.54.
4. *Budowa oczyszczalni ścieków i kanalizacji w Wielowsi zakończona*, w: *Przystanek Europa – Dwumiesięcznik Międzygminnego Związku Komunikacji Pasażerskiej w Tarnowskich Górach*, Maj 2013, nr 2, s. 5.
5. Edmund Całka, *Początki władzy ludowej na Ziemi Gliwickiej*, w: Zeszyty Gliwickie, t. 5, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1967, s. 13.
6. Edmund Całka, *Ziemia Gliwicka w okresie powstań śląskich*, w: Zeszyty Gliwickie, t. XV, Towarzystwo Przyjaciół Gliwic, Gliwice 1982, s.33.
7. *Die Bau und Kunstdenkmäler des Kreises Tost-Gleiwitz*, Breslau 1943, s. 150.
8. Ludwik Dubiel, *Niektóre problemy współczesnego rolnictwa w gliwickim*, w: Zeszyty Gliwickie, t. 3, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1965, s. 89-104.

9. Ludwik Dubiel, *Zarys gospodarki folwarcznej w gliwickim na przełomie XIX i XX w.*, w: Zeszyty Gliwickie, t. IX, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1972, s. 118.
10. Stanisław Dużniak, *Gliwicy krewni Edith Stein*, w: Zeszyty Gliwickie, t. XXXV Towarzystwo Przyjaciół Ziemi gliwickiej, Gliwice 2011, S. 96.
11. Hanna Egiert, *Alojzy Młynarek – rzeźbiarz ludowy z Wielowsi, Pow. Gliwicki*, w: Zeszyty Gliwickie, t. 5, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1967, s. 165 - 169.
12. Danuta Emmerling, *Górnośląskie zamki i pałace. Województwo Śląskie*, Wydawnictwo Adan, Prudnik 1999, s. 95.
13. S. Fertacz, *Problem statystyki Górnoślązaków deportowanych w 1945 r. do ZSRR*, w: *Deportacje Górnoślązaków do ZSRR*, s. 43-44.
14. Ks. Henryk Gawelczyk, *Ze wspólnego sztabucha, część I. Wiadomości o okolicach Tworoga, Kotów, Wielowsi... w najstarszych zapiskach z ksiąg parafialnych*, Instytut Tarnogórski, Tarnowskie Góry 2000.
15. Ewa Dwornik-Gutowska, Maciej Gutowski, Kazimiera Kutrzebianka, *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, Tom VI, Województwo Katowickie, Zeszyt 5, Powiat Gliwicki*, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1966.
16. *Heimat Kalender 1942 für das Gleiwitzer Land*, s. 37.
17. Arnulf Hein, *Von Ende der Langendorfer Judengemeinde*, w: Confinium, 1/2006, Drukpol sp. J., Tarnowskie góry 2006, s. 303-308.
18. Jerzy Krzysztof Horwat, *Księstwo Bytomskie. Jego podziały do końca XV wieku*, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1993 r., s. 96-97.

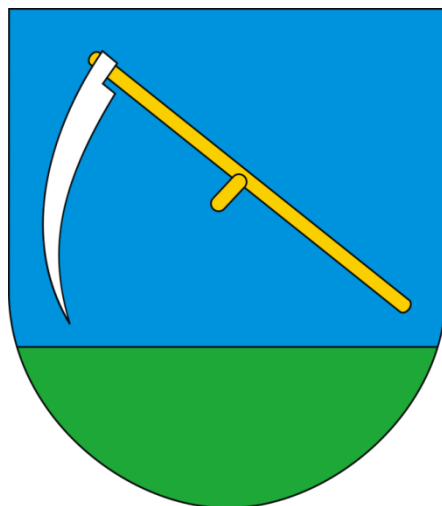
19. Jerzy Horwat, *Z dziejów rodziny Rudzkich z XV wieku*, w: Rocznik Muzeum w Gliwicach, t. VII-VIII, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1994 r., s. 364-366.
20. Jerzy Horwat, Zdzisław Jedynak, Zbigniew Kiereś, *Genealogia kilku rodzin szlacheckich z ziemi gliwickiej, Toszeckiej i bytomskiej. (Cz. II)*, w: Zeszyty Gliwickie, t. XXX, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Gliwickiej, Gliwice 2002, s. 190.
21. Jerzy Horwat, Zdzisław Jedynak, Zbigniew Kiereś, *Genealogia kilku rodzin szlacheckich z ziemi gliwickiej, Toszeckiej i bytomskiej. (Cz. III)*, w: Zeszyty Gliwickie, t. XXXI, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Gliwickiej, Gliwice 2003, s. 47.
22. *Informator Gminy Wielowieś*, 1998 r.
23. *Informator*, nr 6, 1993 r.
24. *Informator* 27/93, 20 czerwca 1993.
25. *Informator*, nr 25, 23 czerwca 2002 r.
26. *Informator*, nr 26, 30 czerwca 2002 r.
27. *Informator*, nr 30, 28 lipca 2002 r.
28. *Jubileusz*, w: *Informator*, Nr 5, 2005, Rok XIII, 27 listopada 2005 r.
29. *Kalendarz Nasza Ziemia* 1997, Sejmik Samorządowy Województwa Śląskiego, Katowice 1997, s. 57.
30. Grzegorz Kamiński, *Sprawozdanie z prac porządkowych wykonanych na cmentarzu żydowskim w Wielowsi w latach 2003-2004*, w: Rocznik Muzeum w Gliwicach, Tom XIX, Muzeum w Gliwicach 2004, s. 435-443.
31. Grzegorz Kamiński, *Parafia Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, Wielowieś 2005 r.

32. Grzegorz Kamiński, *Cmentarz żydowski w Wielowsi* (Gliwickie Dni Dziedzictwa Kulturowego 16-17 września 2006), Muzeum w Gliwicach 2006 (ulotka).
33. Edward Kaniewski, *Rowerowa Odyseja po zielonych ścieżkach Wyżyny Śląskie*, Agrotur, Krupski Młyn 2001, s. 44-45.
34. R. Kosubek, *Die Geschichte der jüdischen Gemeinde in Langendorf*, w: *Auschau von burg Tost*. J, 1927, nr 11.
35. Rafał Kowalski, *Dzieje rodu hrabiów von Ballestrem na górnym Śląsku w latach 1798-1945*, Muzeum Miejskie im. M. Chroboka w Rudzie Śląskiej. *Rudzki Rocznik Muzealny*, Zeszyt 1, Ruda Śląska 1998, s. 21-24.
36. Helga Kowolik, *Korzenie*, Wielowieś 1994.
37. Stanisław Koziarski, *Transport na Śląsku*, Opole 2009, s. 83-84.
38. Arkadiusz Kuzio-Podrucki, *Tragedia hiszpańskiego hrabiego*, w: *Kronika Powiatu Gliwickiego*, nr 1, 1 września 2001, s. 9.
39. Ks. Piotr Lepszy, *Posłaniec duszpasterski*, *Wielowieś* 96/97.
40. Maria Lipowicz, *Miejsca pamięci narodowej oraz obiekty i place związane z wydarzeniami historycznymi*, w: *Zeszyty Gliwickie*, t. XI, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1974, s. 82.
41. Maria Lipowicz, *Wybory uzupełniające do parlamentu w czerwcu 1918 roku w Gliwickiem*, w: *Zeszyty Gliwickie*, t. I, wydawnictwo Śląsk, Katowice 1962, s. 40.
42. Ks. Stefan Łysik, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia NMP w Wielowsi*, *Wielowieś* 1992 r.
43. Aniela Mierzwa, *Wiersze Wybrane*, ATA-DRUK Wrocław, Sieroty 2012, s. 49i 50.
44. *Mija 40 lat. Wielowieś – gmina*, w: *Nowiny Gliwickie*, 1985 r.
45. Benno Nietzsche, *Historia miasta Gliwice* (tłumaczenie), Muzeum w Gliwicach, Gliwice 2012.

46. Ks. Henryk Olszar, *Dzieje kościoła katolickiego na Ziemi Gliwickiej w XIX i XX wieku (do 1991 r.)*, w: Rocznik Muzeum w Gliwicach, Tom XV/1, Muzeum w Gliwicach, Gliwice 2000, s. 158.
47. Zygmunt J. Orlik, *Baranowice. Szkice z dalszych i bliższych dziejów*, Drukarnia Oldprint s.c. Skupień Pidek, Żory-Baranowice 2012.
48. Ks. Waldemar Packner, *Panorama parafii: Wielowieś. Wiele wsi – jedna wspólnota*, w: Gość Niedzielny, 15 czerwca 2003 r., s. 28.
49. Adam Pikul, *Przychodnia w Urzędzie*, w: Nowiny Gliwickie, 10 października 2007, s. 17.
50. Adam Pikul, *Wójt w pałacu*, w: Nowiny Gliwickie nr 25, 18 czerwca 2008, s. 20.
51. Marlena Polok-Kin, *GPZ już działa. Inwazja mocy już w Wielowsi*, w: Dziennik Zachodni, dodatek: Gliwice, piątek 23 maja 2014, s. 4.
52. Praca Zbiorowa pod. Red. Mieczysława Patera, *Słownik Biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1996 r. s. 64-65.
53. Praca Zbiorowa, *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich*, tom XIII, Warszawa, 1893 r., s. 363.
54. Praca Zbiorowa, *Gliwice i okolica*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1964.
55. Praca Zbiorowa pod red. Andrzeja Szefera, *Gliwice. Zarys rozwoju miasta i okolicy*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976 r.
56. Praca Zbiorowa, *Informator Wycieczkowy PTTK dla Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego*, Wydawnictwo Górniczo-Hutnicze, Katowice 1961, s. 96.

57. Praca Zbiorowa, *Wielowieś 1305 – 2005, 700 lat*, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielowsi, Wielowieś 2005.
58. Robert Respondowski, *Inwentaryzacja Krajoznawcza Województwa Katowickiego, Gmina Wielowieś, Zeszyt 7*, Katowice 1992.
59. *Rocznik Kościelny Śląska Opolskiego, rok 1959*, Kuria Biskupia w Opolu, Opole 1959, s. 184.
60. *Rocznik Kościelny Śląska Opolskiego rok 1963*, Kuria Diecezjalna w Opolu, Opole 1963, s. 186.
61. *Rocznik Diecezji Opolskiej 1981*, Kuria Diecezjalna w Opolu, Opole 1981, s. 336.
62. *Rocznik Diecezji Opolskiej 1986*, Kuria Diecezjalna w Opolu, Opole 1986, s. 243.
63. Piotr Rościszewski, *Trasy kolarskie województwa katowickiego*, Wydawnictwo PTTK Kraj, Warszawa 1986, s. 82.
64. Piotr Rościszewski, *Gliwice i okolica - Przewodnik*, Centralny Ośrodek Informacji Turystycznej Oddział w Katowicach, Katowice 1993 r. s. 171.
65. Tomasz Rzeczycki, *Z dziejów komunikacji międzygminnej. Autobusem do Wielowsi*, w: Montes Tarnovicensis, Nr 56, Czerwiec 2012, s. 12.
66. Jacek Schmidt, *Historia Ochotniczej Straży Pożarnej okręgu toszecko-gliwickiego 1860-1944 (Cześć II)*, Gliwice 2004, s.455-457.
67. Jacek Schmidt, *Ludzie i dzieła. Artyści – plastycy związani z Gliwicami*, Część I, Gliwice 1999, s. 190-192.
68. Jacek Schmidt, *Ludzie i dzieła. Artyści – plastycy związani z Gliwicami*, Część XVII, Gliwice 2008, s. 5-7.
69. Roman Sękowski, *Herbarz szlachty śląskiej, Tom I-VII*, Fundacja Zamek Chudów, Chorzów 2005.

70. Anna Stankiewicz-Węgrzykowa, *Siekiery i topory kamienne z powiatu gliwickiego*, w: *Zeszyty Gliwickie*, t. 1, Muzeum w Gliwicach, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1962, s. 89-90 i 94.
71. Irena Szczerska, *Gliwice jako ośrodek dojazdów do pracy w 1960 roku*, w: *Zeszyty Gliwickie*, t. 2, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1964, s. 112.
72. Robert Weber, *Schlesische Schlösser*, Dresden-Breslau 1909.
73. *Wielowieś, Langendorf, Magna Villa. Z szumem wiatru, śladami historii...*, Urząd Gminy Wielowieś, Kwidzyn 2009.
74. M. Wodziński, *Hebrajskie Inskrypcje na Śląsku XIII-XVIII wieku*, Wrocław 1996 r.
75. *Zeszyty Gliwickie*, t.3, Muzeum w Gliwicach, Gliwice, 1965.
76. Fryderyk Zgodzaj, *Synowie Izraela w Tworogu, cz. II*, w: *Montes Tarnovicensis*, Kwiecień 2006, Nr 20, s. 4.
77. Ezechiel Zivier, *Rozwój osadnictwa żydowskiego na górnym Śląsku*, w: *Zeszyty Gliwickie*, t. XXX, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Gliwickiej, Gliwice 2002, s. 249.

Andrzej Zielonka

urodził się w Gliwicach w 1986 roku. Uczęszczał do V LO w Gliwicach. Po maturze rozpoczął studia filologiczne na Akademii Polonijnej w Częstochowie. Po studiach filologicznych kontynuował naukę na kierunku ekonomicznym o specjalności logistyka, gdzie uzyskał tytuł magistra.

Interesuje się historią ziemi powiatu gliwickiego, motoryzacją, malarstwem, poezją, kartografią i kolejnictwem. Powyższe zainteresowania zostały zaszczerpione mu przez Ojca Autora już w najmłodszych latach jego życia.

W 2012 roku została wydana jego pierwsza publikacja pt. „Dzieje Wiśnicza”. Autor myśli o napisaniu następnych monografii dziejów innych wiosek.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz
Rozwoju Obszarów Wiejskich

„Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach działania 413 „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” – mały Projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Informacje i opracowanie – autor i wydawca.

Instytucja zarządzająca PROW 2007-2013 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.